

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Kateřina Tylová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Panství kláštera cisterciáků v Oseku se zaměřením na inkorporované farnosti

Dominion of the Cistercian monastery in Osek with a focus on its
incorporated parishes

Bc. Kateřina Tylová

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a
střední školy dějepis - základy společenských věd

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Panství kláštera cisterciáků v Oseku se zaměřením na inkorporované farnosti* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 8. 12. 2017.

Za odbornou pomoc a velkou ochotu bych chtěla poděkovat panu magistrovi Dušanu Foltýnovi. Dále děkuji za poskytnutí odborných rad panu doktorovi Jiřímu Wolfovi. Ráda bych také poděkovala za technickou podporu panu magistrovi Lukáši Kripnerovi, panu magistrovi Miroslavu Tylovi a panu doktorovi Vojtěchu Vozdovi.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá panstvím kláštera cisterciáků v Oseku. Popisuje vývoj tohoto klášterního panství od založení kláštera po současnost. Snaží se panství ukázat jako svébytný hospodářský i kulturní celek provázaný sítí inkorporovaných far a jejich kolaturami. Práce zaměřená právě na inkorporované farnosti oseckého kláštera popisuje historii a kulturní dědictví devíti z nich, které byly doložitelně a po delší dobu součástí panství. V práci je obsažena i otázka mariánské poutní tradice prohloubené po Tridentském koncilu, jíž zkoumá v historii dvou inkorporovaných farností kláštera, v Mariánských Radčicích a Jeníkově, kde se dodnes nachází poutní místa s vyobrazením Panny Marie Bolestné.

KLÍČOVÁ SLOVA

Klášter, opatství, Osek, osecký, panství, inkorporované farnosti, cisterciáci, Hrob, Jeníkov, Jenišův Újezd, Libkovice, Mariánské Radčice, Osek, Vtelno, Vysočany, Škrle.

ABSTRACT

This master's thesis deals with the dominion of the Cistercian monastery in Osek. It describes the development of the dominion since the foundation of the monastery till the present day. Its aim is to present the dominion as a distinctive economic and cultural unit interconnected with a system of incorporated parishes and their collatures. The thesis is dedicated to 9 incorporated parishes of the Osek monastery that were proved to be part of the dominion during a longer time period. The thesis also explores the issue of the Marian pilgrimage tradition, which was strongly reaffirmed after the Council of Trent. The tradition is described in the context of history of two of the incorporated parishes – Mariánské Radčice and Jeníkov – where it is still possible to find pilgrimage sites with depictions of Virgin Mary as Our Lady of Sorrows.

KEYWORDS

Monastery, abbey, Osek, dominion, incorporated parishes, Cistercians, Hrob, Jeníkov, Jenišův Újezd, Libkovice, Mariánské Radčice, Osek, Vtelno, Vysočany, Škrle.

Obsah

1	Úvod	8
2	Prameny, literatura a metodologie	10
2.1	Prameny	10
2.1.1	Kopíř Codex Damascus	10
2.1.2	Edice	11
2.1.3	Archivy	11
2.1.4	Narativní prameny	13
2.2	Sekundární literatura	14
2.3	Metodologie	15
3	Vývoj oseckého klášterního panství	16
3.1	První založení kláštera	16
3.2	Od přenesení kláštera do počátku 13. století	17
3.3	Klášter za opata Slávka a snaha o založení vlastní filiace	18
3.4	Klášter do konce vlády posledních Přemyslovců	20
3.5	Klášter za vlády Lucemburků	21
3.6	Klášter během období husitství a doby poděbradské	23
3.7	Období od konce 15. století do zrušení kláštera v roce 1580	26
3.8	Osecké panství pod správou pražského arcibiskupství	26
3.9	Od navrácení kláštera cisterciákům do 19. století	29
3.10	Od 19. století po současnost	30
4	Inkorporované farnosti	33
4.1	Patronátní právo a inkorporované farnosti	33
4.2	Inkorporované farnosti oseckého kláštera	39
4.2.1	Farnost v Hrobu	41

4.2.2	Farnost v Jeníkově	47
4.2.3	Farnost v Jenišově Újezdu	53
4.2.4	Farnost v Libkovicích	56
4.2.5	Farnost v Mariánských Radčicích	63
4.2.6	Farnost v Oseku	77
4.2.7	Farnost ve Škrli	80
4.2.8	Farnost ve Vtelnu	86
4.2.9	Farnost ve Vysočanech	90
5	Závěr	95
6	Seznam použitých informačních zdrojů	99
6.1	Prameny	99
6.2	Sekundární literatura	102
6.3	Internetové zdroje	108
7	Seznam příloh	109
7.1	Obrázková příloha	109
7.2	Tabulky	111
8	Obrázková příloha	112
9	Tabulky	139

1 Úvod

Diplomová práce se zaměřuje na panství kláštera cisterciáků v Oseku, zvláště pak na jeho vývoj, který započal před více než 800 lety, kdy byl tento klášter založen. Práce se zabývá především farnostmi, jež byly v průběhu dějin kláštera v Oseku inkorporovány.

Téma je možné považovat za nepříliš zpracované, proto by se tato práce mohla stát nástinem toho, jak se v průběhu osmi staletí vyvíjelo panství oseckého kláštera a kam až sahalo v různých obdobích dějin. Práce představuje čtenáři, kdy a jakým způsobem klášter získával různé majetky, zejména vsi, jejichž fary následně inkorporoval.

Před poskytnutím vlastního textu diplomové práce jsou zde uvedeny základní prameny využitelné v oblasti zpracování témat týkajících se oseckého kláštera. Následuje popis nejvýznamnější sekundární literatury a je zde také uvedena využitá metodologie.

Začátek prvního oddílu této diplomové práce se v rámci kapitoly o vývoji oseckého klášterního panství zabývá nejprve založením kláštera v Oseku, jelikož nebylo zcela typické. Dále již následuje samotný popis vývoje klášterního panství. Tato část práce obsahuje informace o tom, kdy a jaké vsi, jejich části nebo platy klášter skupoval či naopak prodával anebo nějakým jiným způsobem získával a přicházel o ně. V několika časových intervalech je zde uvedeno přesně, jaká města, vsi, části vsí, platy a desátky klášter vlastnil. Tyto intervaly jsou doprovázeny tabulkou s výčtem majetku kláštera v jednotlivých obdobích, tento vývoj klášterního panství je navíc zachycen na mapách.

Kapitola o vývoji oseckého panství obsahuje také popis ojedinělé snahy cisterciáků z Oseka o založení vlastní filiace v Nížkově. Přes bezvyslednost tohoto pokusu oseckých řeholníků se následující příspěvek snaží toto téma trochu více rozvinout.

Další kapitola, jež je úvodem pro nejrozsáhlejší oddíl této práce, se věnuje nejprve obecně patronátnímu právu a inkorporacím, pak již následuje část věnovaná přímo patronátům a inkorporovaným farnostem oseckého kláštera.

Jak již bylo řečeno, nejobsáhlejší celek této studie se zajímá o jednotlivé farnosti inkorporované klášteru v Oseku. Jedná se o farnosti přivtělené klášteru doložitelně a po delší dobu.

U každé farnosti se práce zaměřuje nejprve na její historii, poté zmiňuje, jak byla tvořena kolatura každé z nich. Další informace se týkají farního kostela, nejprve jeho historie a poté jeho architektonického vzhledu a vybavení.

Inkorporovaná farnost, jíž se tato práce záměrně věnuje ve větším měřítku, jsou Mariánské Radčice. Ves ležící nedaleko od kláštera je totiž v literatuře popisována jako jedno z nejstarších poutních míst v Čechách. Studie se snaží rozkrýt hranici mezi legendami a historickou realitou a zjistit původ sochy Bolestné Panny Marie, za kterou směřovaly kroky poutníků celá staletí. Tento příspěvek také informuje o nepříliš známé mariánské poutní tradici spojené s farností v Jeníkově, rovněž inkorporované oseckému klášteru.

Dále se práce více zabývá farností v Hrobu, což bylo dlouhodobě jediné město patřící klášteru (získávalo tedy oproti vsím od panovníků určitá privilegia).

V závěru práce se nachází společné rysy těchto přivtělených farností, zejména architektonické podobnosti far a farních kostelů, k jejichž zvýraznění došlo v 18. století, kdy byla většina z nich upravována podle plánů jediného architekta, Octavia Broggia.

2 Prameny, literatura a metodologie

2.1 Prameny

2.1.1 Kopiář Codex Damascus

O středověkých dějinách kláštera v Oseku je zachováno poměrně velké množství písemných pramenů.¹

Osecký archiv utrpěl ztráty, když klášterní panství spravovalo pražského arcibiskupství, poněvadž arcibiskup Karel Lamberk nechal spálit většinu oseckých listin dokládajících majetková práva oseckých cisterciáků na panství.² Nicméně byl tenkrát ušetřen kopiář známý jako *Codex Damascus*.³

Název *Codex Damascus* je možná zkratka z „*Domus Assumptionis Marie Sancti Cisterciensis Ordinis*.“⁴ Rukopis vznikl mezi lety 1335–1343 a obsahuje největší zásobu informací o dějinách oseckého kláštera.⁵

Kopiář můžeme vzhledem k obsahu rozdělit do dvou základních celků. V prvním je opsáno 68 listin z let 1196–1343, což je více, než se do dnešní doby zachovalo. Cisterciáci do kodexu zanesli nejdůležitější osecké listiny, vynikají zde papežské, královské a biskupské listiny.⁶ V druhém celku najdeme prepisy emfyteutických listin vydaných opatem a konventem v letech 1326–1343 pro některé klášterní vesnice. Kodex byl pravděpodobně krátce po svém vzniku doplněn o záznamy urbaniálního charakteru.⁷

Archiv oseckého kláštera obsahuje i některé z originálních listin, ale méně než v dochovaném kopiáři, celkem 33 listin. *Codex Damascus* spolu se zachovalými listinami

¹ Oproti předhusitské době, kdy se moc pramenů nezachovalo (R. LOMIČKOVÁ, *Cisterciáci aneb co o nich bylo napsáno*, in: *Za zdi kláštera, cisterciáci v českých dějinách*, s. 8).

² K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 299: „*Celá historka o pálení archivu se opírá pouze o klášterní tradici, vzhledem k okolnostem však není důvod jí nevěřit.*“

³ Rozborem *Codexu Damascu* se zabýval R. NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích I*, in: *Sborník historický*, sv. 13, 1965, s. 19–22. Zachovalé originály listin sepsala J. MICHLOVÁ, *Knihovna kláštera cisterciáků v Oseku*, in: *800 let kláštera Osek, jubilejní sborník*, s. 194–197.

⁴ R. NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích I*, in: *Sborník historický*, 1965, s. 19. Předposlední písmeno U (protože nápis je psaný unciálou) by se dalo ztotožňovat s O.

⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 299.

⁶ TÁŽ s. 299.

⁷ J. DIENSTBIER, *Codex Damascus*, in: *Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*, s. 611.

se dnes v rámci archivu oseckého kláštera nacházejí ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Avšak jedná se o historickou kulturní památku, která se zapůjčuje jen ve výjimečných případech. Mimo to je ve špatném fyzickém stavu.

2.1.2 Edice

Nejvýznamnější osecké listiny nabízí edice *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I, II a III*, které ve své práci hojně využívám. Dále jsem čerpala z edic: *Regesta diplomatica nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae I, II., IV, Registra decimarum papalium, Archiv český, Libri confirmationum*.

Významným pramenem pro dějiny cisterciáků jsou *Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786* zpracovaná J. M. Canivezem.

2.1.3 Archivy

Ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích se nalézá fond Cisterciáci Osek, kde se kromě výše zmíněného kopiáře nazvaného *Codex Damascus* nalézá řada dalších archiválií týkajících se oseckého kláštera a jeho panství.

V tomto archivu se nalézají mimo jiné také plány jednotlivých kostelů přestavovaných Octaviem Broggiem. Lze je najít v plánech mimo inventář.

Informace o jednotlivých farnostech inkorporovaných oseckému klášteru lze hledat ve Státním okresním archivu v Mostě, Státním okresním archivu v Teplicích a Státním okresním archivu v Chomutově.

V SOKA Most se nachází farní kronika Mariánských Radčic ve třech knihách z let 1730–1809, 1841–1907–1949.⁸ Nalezneme zde inventář kostela a fary v Mariánských Radčicích z let 1825–1951.⁹ Je zde seznam soch a křížů farního obvodu Mariánských Radčic v letech 1848–1942.¹⁰ Navíc archiv obsahuje například i akta prelatury oseckého kláštera z let 1927–1943.¹¹

V mosteckém archivu je dále uchována kronika Libkovic z let 1927–1974 a 1949–1979, pamětní kniha Libkovic z let 1838–1919. Je zde také inventář kostela v Libkovicích

⁸ SOKA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 90 – 92.

⁹ SOKA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 114.

¹⁰ SOKA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 4.

¹¹ SOKA Most, AF Mariánské Radčice inv. č. 97, ev. č. 2.

z let 1825–1850.¹² Co se týče Libkovic, v archivu je možno naleznout mnoho informací o záměru zlikvidovat tamní kostel, o jeho opravách a o přemístění výklenkových kaplí (v inventáři popisováno jako: „křížová cesta – přemístění“).

V SOkA Teplice můžeme najít informace o farnosti v Jeníkově, farnosti v Jenišově Újezdu a farnosti v Hrobu.

V archivním souboru Farní úřad Jeníkov se nalézají farní kronika Jeníkova z let 1673–1762¹³ začínající zápisem z roku 1679.¹⁴ Dále nadace z let 1770–1934, beneficum farnosti Jeníkov-Verneřice z let 1820–1920, beneficum farnosti Jeníkov-Kocourkov z let 1863–1885.

V archivním souboru Farní úřad Jenišův Újezd se nachází nadace z let 1826 – 1945. V kartonu Farní úřad Hrob jsou zachyceny nadace z let 1769–1877. Je zde uložena také pamětní kniha, která obsahuje zápisy od roku 1850.¹⁵

V SOkA Chomutov, který se nachází v Kadani, z něhož jsem však neexcerpovala, se nalézají archivní soubor Farní úřad Vysočany (nad. č. 842) z let 1670 - 1946. V archivu je možné nalézt farní kroniku Vysočan z let 1732–1938 (sign. F 29).

K obci Škrle (dnes součást obce Bílence) je možné ze záznamů, které by se mohly týkat farnosti, nalézt asi jen archivní soubor s názvem Místní národní výbor Škrle z let 1946–1960 (nad. č. 306).

Pro období, kdy osecké panství náleželo pod správu pražského arcibiskupství, je možné čerpat ze Státního ústředního archivu v Praze, z fondu Archiv pražského arcibiskupství.

¹² SOkA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 115.

¹³ SOkA Teplice, Farní úřad Jeníkov, inv. č. 1.

¹⁴ „Der Zeugnis der Ursprungs und denen Wohl - und Gutthaten So der Allmöchtige...Gotteshaus zu Janegg...Anno 1679 25 Marty...“

¹⁵ SOkA Teplice, Farní úřad Hrob. Zápisy končí pravděpodobně rokem 1939.

2.1.4 Narativní prameny

Informace jsem čerpala také z pramenů narativního charakteru. K problematice filiace oseckého kláštera v Nížkově jsem využila dílo *Cronica Domus Sarensis* (Kronika žďárského kláštera) zpracované kolektivem autorů.¹⁶

Mezi narativní prameny lze počítat také výše zmíněné kroniky Mariánských Radčic a Libkovic nacházející se ve Státním okresním archivu v Mostě.

Je možné také využít díla napsaná přímými účastníky oseckého klášterního života, tamějšími cisterciáky.

Na počátku zrodu jakési „kronikářské“ tradice v oseckém klášteře ve 2. polovině 17. století stál jeho opat Laurentius Scipio (1631–1691). Jeho zápisky¹⁷ psané částečně latinsky a částečně německy nelze přiřadit konkrétnímu pramennému typu, někdy připomínají anály nebo pamětní knihu, někdy se podobají deníku.¹⁸ Scipionovy zápisky jsem neexcerpovala.

Tento širší zájem oseckých cisterciáků o dějiny nejen kláštera v Oseku, ale i dalších opatství překračující i hranice českých zemí, je spojen s tehdejší postavením kláštera v čele českomoravskolužického vikariátu v barokním období.¹⁹

Dílem, z něhož pak novější spisy ve velké míře vycházejí, je „kronika“ oseckého cisterciáka Malachiáše Welckera²⁰ (1644–1712) „*Series Abbatum*“²¹ z roku 1698. Existuje více prepisů této kroniky, jak v latině, tak v němčině (*Reihenfolge der Äbte*), avšak mně se podařilo pracovat s autografem, který vyhledal pomocí srovnání Welckerova písma

¹⁶ ŘEZBÁŘ, Jindřich, ZEMEK, Metoděj, ed. a POHANKA, Josef, ed. *Cronica domus Sarensis = [Kronika kláštera Žďárského]*. Překlad Rudolf Mertlík. Vyd. 1. V Brně: Krajské nakladatelství, 1964. 257 s.

¹⁷ SOA Litoměřice, *Řád cisterciáci Osek*, kart. 296, Zápisky Laurentia Scipiona.

¹⁸ J. WOLF, *Osečtí cisterciáci*, s. 372.

¹⁹ J. ZDICHYNEC, *Kláster Osek v 16. století*, in: Ústecký sborník historický, 2005: Osecký opat stával od 60. let 17. století často v čele provincie jako provinciální vikář, s. 85.

²⁰ Malachias Johann Friedrich Welcker vstoupil do oseckého kláštera v roce 1660. Za svého života působil jako farář v Jeníkově a Bořislavy, jako kaplan v lužickém Marienthalu a byl i oseckým převorem (J. WOLF, *Osečtí cisterciáci*, s. 373).

²¹ Vyšlo společně s dílem *Liber Memorabilium* dalšího oseckého „kronikáře“ Antona Edelmana (1650 - 1704) pod názvem *Series Abbatum Monasterii B(eatae) V(irginis) Marie de Ossek Ordinis Cisterciensis*. V pozdějších opisech je označován spis jako *Microchronicon* nebo *Reincipit Series Abbatum...* (J. WOLF, *Osečtí cisterciáci*, s. 372 - 373).

v matrikách historik Jiří Wolf. Rukopis se nachází v SOA Litoměřice.²² Welckerův manuskript nese znaky kroniky, letopisů, i diplomatáře.²³

2.2 Sekundární literatura

Kromě zmíněného Malachiáše Welckera, psal svá díla v podobné době i další cisterciák, Augustin Sartorius²⁴ (1663–1723), vytvořil latinsky psaný spis o dějinách cisterciáckého řádu nazvaný „*Cistercium bis tercium*“, který následně přeložil do němčiny ve zkrácené podobě. Sartorius v roce 1717 přeložil Gumpfenbergův Mariánský atlas, který upravil a doplnil o mariánská místa na území Čech, zvláště „Okolí a sousedství“ Mariánských Radčic pak věnoval celou podkapitolu.²⁵

Z 18. století pochází dílo Josefa Schallera *Topographie des Königreichs Böhmen*. Ze století 19. pak dílo „*Kurze Geschichte*“, jež navazuje právě na kroniku Malachiáše Welckera, jakož i dílo Antona Ludwiga Frinda „*Die Kirchengeschichte Böhmens*“.

Nejvýznamnějšími současnými literárními zdroji o oseckém klášteře jsou bezesporu jubilejní sborník *800 let kláštera Osek* a práce Kateřiny Charvátové *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*.

Nejvíce jsem se ve své práci opírala právě o příspěvek z jubilejního sborníku od Lubomíra Kocourka Inkorporované farnosti oseckého kláštera a o kapitolu o klášteře v Oseku ve výše zmíněném díle Kateřiny Charvátové.

K novějším publikacím patří kniha Maria Feuerbacha *Das Kloster Osek, Ort der tschechisch-deutschen Begegnung. Klášter Osek, místo česko-německého setkávání*, která se

²² SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.

²³ J. WOLF, *Osečtí cisterciáci*, s. 372.

²⁴ Narodil se roku 1663 v Hrobu nedaleko Oseka. Složil slavnou profesi v klášteře v Oseku v roce 1687. Později roku 1711 se stal administrátorem poutního místa v Mariánských Radčicích, jímž byl až do své smrti v roce 1723. (J. KVAPIL, *Severočeská pánev - Mariánská země?*, in: R. KAVAN (ed.), *Náboženské dějiny severních Čech*).

²⁵ J. KVAPIL, *Severočeská pánev - Mariánská země?*, in: R. KAVAN (ed.), *Náboženské dějiny severních Čech*, Ústí nad Labem 1999, s. 20 - 22. K Sartoriovým spisům dále: J. KVAPIL, *Augustin Sartorius: Mariánský Atlas*, Praha 1717, in: *Ústecký sborník historický* 8, 2000, s. 145 - 166. Historii oseckého kláštera v raném novověku zejména v 16. století se s využitím Sartoriových spisů, „kronik“ Malachiáše Welckera a řady dalších pramenů soustavně zabývá J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého kláštera v době reformací*, in: *Ústecký sborník historický* 12, 2005, s. 77 - 120.

zabývá konkrétněji i poutním místem v Mariánských Radčicích, někdy však čerpá spíše z legend a klášterní tradice. Mario Feuerbach vydal o klášteře v Oseku velmi podrobnou publikaci *Das Zisterzienser-kloster Ossegg*.

Ve zkoumání jednotlivých farností mi pomohla i regionálně zaměřená literatura jako například *Středověké Duchcovsko* od M. B. Soukupa, několik čísel vlastivědného čtvrtletníku Chomutovska *Památky, příroda, život*. Dále práce Z. Binterové a kol. *Obce chomutovského okresu: historií k dnešku a Ústecký sborník historický* s příspěvkem J. Zdichynce a mnohé další publikace.

Informace o jednotlivých kostelech a dalších uměleckých dílech spojených s popisovanými farnostmi můžeme najít v rozsáhlém díle Emanuela Pocheho *Umělecké památky Čech 1 – 4*.

Konkrétněji o barokizaci většiny farních kostelů Octaviem Broggiem se dozvíme v knize *Oktavián Broggio 1670 – 1742* od M. Horyny, J. Macka, P. Macka a P. Preisse.

2.3 Metodologie

Snažila jsem se co nejvíce využívat přímou metodu historického výzkumu, kdy jsem pracovala přímo s prameny.

Dále jsem používala kromě současné literatury i literaturu staršího vydání (17. - 19. století). V případě díla cisterciáka Malachiáše Welckera „*Series Abbatum*“ jsem pracovala s jeho autografem. Užila jsem metodu kritického přístupu k literatuře, většinou k té, která neodkazuje na žádné prameny (týká se zejména mariánské poutní tradice v Mariánských Radčicích).

Pomocí komparativní metody jsem analyzovala jednotlivé inkorporované farnosti. Došlo také na metodu geografickou, kdy jsem zjištěná fakta rozmístila a zakreslila do mapy.

3 Vývoj oseckého klášterního panství

3.1 První založení kláštera

K založení kláštera cisterciáků v Oseku došlo v posledním desetiletí 12. století.²⁶ Nejprve byl klášter založen na počátku devadesátých let 12. století v Mašťově²⁷ u Kadaně velmožem Milhoštěm.²⁸ Tento velmož²⁹ na své panství na Chomutovsku pozval cisterciácké mnichy z kláštera ve Valdsasech (Waldsassen)³⁰ nacházejícím se tehdy v tzv. Chebsku.³¹ Valdsaský konvent v čele s opatem Ruthardem³² dorazil do Čech pravděpodobně v roce 1192³³. Cisterciáci byli tedy usazeni Milhoštěm na jeho statku v Mašťově a nově založený klášter od něj získal patnáct vesnic a dva statky.³⁴

Avšak klášteru se nevedlo dobře a navíc nevyhovovalo místo jeho založení.³⁵ Řeholníky tam soužil nedostatek a to pravděpodobně proto, že nedostávali všechny příjmy

²⁶ Vzhledem ke komplikovanosti procesu založení kláštera není možné určit přesné datum, kdy byl založen.

²⁷ Vesnice Mašťov se nachází v severozápadních Čechách u města Kadaň na výběžcích Doupovských hor.

²⁸ Listinou z 20. června 1196 byl Milhošťovi potvrzen dar v Mašťově pražským biskupem a českým vévodou Jindřichem Břetislavem. Dále se v papežské listině říká, že Milhošť povolal mnichy z Valdsas do Čech na svůj majetek, aby si tam mohli zřídit klášter: „*Qua propter notum esse volumus..., quod illustris comes Milgost, celo dei ductus, conventum monachorum in ecclesia Waltsassen sim agnis precibus obtinuit et in Boemiam adduxit, his fratribus ad construendum cenobium quod dampredium Mastowa nomine...*“ (CDB I, č. 355, s. 320; také pouze jako opis v *Codexu Damascu*.

²⁹ Listiny označují Milhoště „comes“ (CDB I, č. 429, s. 192; CDB II, č. 69, s. 63). Toto označení bylo používáno pro přední představitele feudality, především držitele významných úřadů, často jimi byli především hradští správci. (T. VELÍMSKÝ, *Ke vzniku mašťovského územního a majetkového celku*, s. 159).

³⁰ Více o klášteře ve Valdsasech: V. HRDLIČKA, *Vývoj valdsaského kláštera od jeho založení do r. 1420 ve vztahu k českým panovníkům a cisterciáckému řádu*, bakalářská práce, FF UK, 2016. Pramenem, kde je možné nalézt i informace o zakládání oseckého kláštera je tzv. Otova kronika, *Otonis Chronicon Waldsassense*, z konce 15. století. Ota byl valdsaský převor na přelomu 15. a 16. století. V kronice se nalézá pasáž o opatu Danielovi, který vedl Valdsasy v době, kdy byl klášter poprvé zakládán v Mašťově.

³¹ Dnes náleží Valdsasy Bavorsku.

³² CDB II, č. 357, s. 377: „..., presentis abbatis Ruthardi fratrumque presentium ac futurorum Cysterciensis ordinis usibus cum universo terrene utilitatis fructu...“

³³ V. NOVOTNÝ, *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, s. 122 - 123; K datování a rozboru celé problematiky. Naproti tomu M. FEUERBACH se ve své publikaci *Das Zisterzienser-kloster Ossegg* na s. 65 příklání k roku 1193.

³⁴ Toto obvěnění bylo také potvrzeno knížetem Jindřichem Břetislavem roku 1196 (CDB I, č. 355, s. 319 - 320). Z těchto patnácti vesnic bylo osm identifikováno, čtyři byly buď přejmenovány anebo zpusťly. Mapa rozložení majetku, topografická mapa a další rozbor této tematiky: T. VELÍMSKÝ, *Ke vzniku mašťovského územního a majetkového celku*, s. 156-169.

³⁵ V listině vydané 11. července 1207 v italském Viterbu se píše: „*quia propter latronum instantiam et incommoditates alias compulsi sunt ad locum alium se transferre, eos idem miles bonis omnibus, que ipsi contulerant, spoliavit, fratres suos exinde vilenter expellens*“ (CDB II, č. 69, s. 63 - 64).

z jimi obdržných statků³⁶. Část příjmů si nejspíše nechával sám Milhošť, jehož donace tak působí spíše jen formálně³⁷. Spor zakladatele kláštera s cisterciáckými mnichy po šesti letech vygradoval natolik, že řeholníci Mašťov nakonec opustili. Dá se dokonce říci, že byli Milhoštěm víceméně vyhnáni.³⁸

3.2 Od přenesení kláštera do počátku 13. století

Z tíživé situace pomohl cisterciákům Slávek (Slavko) z rodu Hrabišiců³⁹ - „ve 12. století snad vůbec nejmocnější rod v Čechách.“⁴⁰ Slávek jim nabídl nové místo pro jejich klášter na vlastním panství na severozápadě Čech.⁴¹

Pravděpodobně se s Milhoštěm nějakým způsobem dohodl a přestěhoval cisterciácké mnichy z Mašťova na své panství a to do Oseka, kde sídlila Slávkova větev rodu Hrabišiců.⁴² Cisterciáci tam dorazili asi roku 1198.⁴³

Nedlouho po novém založení kláštera potvrdil král Přemysl Otakar I. v roce 1203 jeho založení, přiznal mu také jeho majetky a nadace, potvrdil svobody a přislíbil ho ochraňovat.⁴⁴ Podobně konfirmoval přenesení kláštera i v roce 1209 biskup Daniel II.⁴⁵ Následně dokonce papež Inocenc III. stvrdil založení nového opatství, vzal ho pod svou ochranu a potvrdil jeho statky.⁴⁶

³⁶ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 368: „Obvěnění oseckého kláštera bylo dosti štědré, např. několikanásobně větší než v případě plaského opatství založeného knížetem Vladislavem II., jež obdrželo pouze pět vsí (CDB I, č. 396, s. 408 - 409).“

³⁷ TÁŽ, s. 368 - 369.

³⁸ TÁŽ, s. 369.

³⁹ O rodu Hrabišiců neboli pánů z Oseka napsal T. VELÍMSKÝ knihu: *Hrabišici*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. Jméno rodu Hrabišici pochází až od Františka Palackého (v jejich rodovém erbě se nachází hrábě). Jak sám sebe tento rod původně pojmenovával, není známo. Od vystavení hradu Riesenburk v polovině 13. století se Hrabišici podle něj nazývali páni z Riesenburka. Dnes se používá počestělý ekvivalent názvu: „z Rýzmburka“ (T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici*, s. 7 - 8).

⁴⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 369.

⁴¹ TÁŽ, s. 369.

⁴² V českých církevních dějinách je přemístění již existujícího konventu na panství jiného vlastníka a znovuzaložení kláštera výjimečnou záležitostí. Když se někde založení řeholního domu nezdařilo, řeholníci se pak vrátili do svého mateřského kláštera, a toto místo mohlo pak být osazeno nově jinými řeholníky. (K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 369.).

⁴³ V. NOVOTNÝ, *Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, s. 124 - 125.

⁴⁴ CDB II, č. 357, s. 375 - 378: „*Přemysl Otakar I, rex Bohemiae, confirmat monasterii in Osek foundationem et possessiones, quas ipsi Slávek et Milhost comites donaverunt, monasterii protectionem suscipit eique libertates concedit.*“ Dále K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 373: „CDB II, č. 360, s. 384 - 386; č. 361, s. 386 - 388.“

⁴⁵ CDB II, č. 362, s. 388 - 391.

⁴⁶ CDB II, č. 64, s. 59 - 60.

Přenesený klášter se v Oseku dočkal nemalého obvětvení. Po několika letech od znovuzaložení, na počátku 13. století, vlastnil čtrnáct vsí, části dalších dvou osad a různé platy. V listině Inocence III. z 2. dubna 1207 se píše, že majetek oseckého kláštera zahrnoval vsi Osek, Háj, Domaslavice, Hrdlovka,⁴⁷ Schönfeld, Dubany,⁴⁸ Bojnice, Hrnčíře, Bylany, Hošnice, Počerady, Charvátce, Mnichov, Tolice, jedno popluží v Odolicích, dva lány ve Friedbachu, k tomu také desátky v Odolicích, v Bečově a Svinčicích, desátky z vína v Mostě na Hněvíně, obilný desátek v Břežánkách, desátky z vína a další desátky v Mirošovicích, Hrabšíně, Mostě a Zavidově.⁴⁹

3.3 Klášter za opata Slávka a snaha o založení vlastní filiace

„Jedno z nejslavnějších období oseckého opatství přinesla 30. léta 13. století, kdy v jeho čele stanul opat Slávek (1234 - 1239), vnuk zakladatele kláštera, který ve své osobě spojil práva zakladatelská s pravomocemi opatskými.“⁵⁰ V té době se osecký klášter také pokusil o zřízení vlastní filiace. Jeho dceřiným domem se nejspíše mohl stát klášter ve Žďáru nad Sázavou. Jan z Polné, feudál na Českomoravské vrchovině, chtěl totiž povolat na své území cisterciácký řád. Učinil tak v letech 1232 - 1234, kdy se obrátil se žádostí o založení kláštera ve Žďáru právě na cisterciáky z Oseka.⁵¹ Jednal při tom s oseckými opaty Theodorichem I. (1224 - 1234)⁵² a Slávkem (1234 - 1240),⁵³ avšak o tomto jednání se dochovala pouze jedna listina,⁵⁴ kde Jan z Polné daruje oseckým cisterciákům ves Nížkov (Nesekowe), roční důchod dvacet hřiven stříbra (marek) a šestnáct strychů obilí a slibuje pomoc při budování kláštera; stavbu klášterních budov z kamene měl pokrýt další pozemkový dar s hodnotou třicet hřiven ročních výnosů. Jan přislíbil také, že koupí od svého

⁴⁷ Více o vsi Hrdlovka: P. MEDUNA, ed. et al. *Raně středověké sídliště v Hrdlovce*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2012. 167 s. Archeologické studijní materiály; 20.

⁴⁸ Dubany však zanikly a netušíme, kde se nacházely (T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 36.)

⁴⁹ CDB II, č. 64, s. 59 - 60.

⁵⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 374.

⁵¹ J. ŘEZBÁŘ, M. ZEMEK, *Cronica domus Sarensis*, s. 163 - 165. Listinou o donaci Jana z Polné (CDB III/1, č. 100, s. 115 - 117) se zabýval J. ČECHURA: *K otázce věrohodnosti tzv. Osecké listiny*. Ústecký sborník historický, 1983, s. 9 - 18.

⁵² Theodorich neboli Dětrich (D. STEHLÍKOVÁ, 800 let kláštera v Oseku, katalog výstavy, s. 105.). 1224 byli opaty osecký a nepomucký ustanoveni rádcí pražské kapituly (RBM, č. 361, s. 363).

⁵³ Neboli Slavko III./Zlauco (M. FEUERBACH, *Das Zisterzienser-kloster Ossegg*, s. 305.)

⁵⁴ CDB III/1, č. 100, s. 115 - 117: „*Johannes (de Polna) ad monasterium ordinis Cisterciensis (in Nížkov) instituendum monachos de Osek assumens, villam Nížkov aliasque possessiones et redditus fundationi novae offert praeterea villam Žďár a fratre suo Přibyslavo empturum et claustro donaturum esse promittit et silvam, in qua villae condi possint, addere pollicetur.*“

bratra Přibyslava ves Žďár a daruje ji poté novému klášteru, v jehož obdarování bude nadále pokračovat.⁵⁵

Osecký opat nechal fundaci v Nížkově osadit mnichy, aniž by čekal na schválení jeho založení generální kapitulou cisterciáckého řádu. Zažádal o souhlas až ve chvíli, kdy už byli oseckí cisterciáci na místě.⁵⁶

Generální kapitola pověřila vizitací nového řádového domu opaty ze Sedlce a z Hradiště,⁵⁷ kteří však vizitaci neprovedli, a tudíž byli do Nížkova opakovaně posláni v letech 1237⁵⁸ a 1238.⁵⁹

Mnišský konvent z Oseka se usadil na místě dnešní vesnice Nížkov, kde zbudoval provizorní klášter ze dřeva, jenž byl nazván Cella Sancti Bernardi.⁶⁰ Asi po pěti letech vizitoval klášter v Nížkově osecký opat Slávek a nejspíše kvůli nedostatečnému zajištění kláštera odvedl řeholníky zpět do Oseka.⁶¹

Rušení nízkovské filiace probíhalo pravděpodobně v letech 1240–1241, neboť tehdy Slávek vystupuje naposled jako opat oseckého kláštera, jelikož poté se stal biskupem v Prusku.⁶²

Moravskou stranu hraničního lesa českomoravského pomezí tehdy kolonizoval Přibyslav z Křižanova, jemuž prodal Jan z Polné za pohár v hodnotě patnáct hřiven stříbra část hvozdu na moravské straně.⁶³ Přibyslav byl jedním z předních moravských velmožů, od

⁵⁵ SOA Litoměřice, I. Listiny, inv. č. 1, kart. č. 1. (CDB III/1, š. 100).

⁵⁶ J. ČECHURA, *Cisterciácké kláštery*, in: Právně-historické studie 26, s. 52.

⁵⁷ J. M. CANIVEZ, *Statuta II*, 1933 - 1941, č. 55, s. 179, č. 62, s. 180: "*Inspectio loci qui vocatur Cella Sancti Bernardi, in quo petit abbatiam nostri Ordinis fundari abbas de Oceth, et conventum transmitti, non expectata licentia Capituli generalis, de Gradis et de Sedelis abbatibus committitur ut ad locum personaliter accedentes pensent omnia quae secundum formam Ordinis sunt pensanda, et statuant fieri quod decreverint faciendum auctoritate Capituli generalis in plenaria Ordinis potestate, et quid inde, etc..*"

⁵⁸ TÝŽ, s. 180, č. 62.

⁵⁹ TÝŽ, s. 194, č. 48.

⁶⁰ J. ŘEZBÁŘ, M. ZEMEK, *Cronica domus Sarensis, s. 164 - 165. (O Janu z Polné a jeho klášteře, s. 523).*

⁶¹ Letopis žďárský větší uvádí, že Slávek zrušil fundaci kvůli tomu, že tam mniši trpěli nedostatkem, a také prý mezi mnichy vznikl nějaký rozkol díky pomluvám (FRB II, *O Janu z Polné a jeho klášteře, s. 523*). Cella sancti Bernardi je zmíněna ve statutech generální řádové kapituly v roce 1237: J. M. CANIVEZ, *Statuta II*, s. 180 a v roce 1238: s. 194. O fundaci v Nížkově psal J. ČECHURA: *Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt.*, in: Právně-historické studie 26, 1984, s. 52 - 53.

⁶² J. ČECHURA, *Cisterciácké kláštery*, in: Právně-historické studie 26, s. 52 - 53. Opat Slávek biskupem v Prusku: J. ČECHURA, *K otázce věrohodnosti tzv. Osecké listiny*, s. 10. K otázce datace fundace v Nížkově: TÝŽ.

⁶³ J. ŘEZBÁŘ, M. ZEMEK, *Cronica domus Sarensis, s. 167 - 173.*

roku 1238 je zmiňován jako „*castellanus*“ na hradě Veverí a v roce 1239 jako purkrabí v Brně. Přibyslav chtěl v oblasti založit cisterciácký klášter, avšak zemřel dříve, než rozvinul své fundační záměry týkající se bílých mnichů (1251).⁶⁴ Klášter ve Žďáře byl nakonec založen jeho zetěm Bočkem z Obřan pod názvem *Fons Mariae Virginis* a byl osazen klášterem cisterciáků v Pomuku.⁶⁵

Po osekých cisterciácích zbyl v Nížkově jen kostel sv. Mikuláše⁶⁶ a označení pro místo, kde tento kostel stál „na Mníšku“.

3.4 Klášter do konce vlády posledních Přemyslovců

Dalším obdobím rozkvětu kláštera se stala doba vlády krále Přemysla Otakara II. Oseké opatství se stalo hospodářsky samostatným a tak rozšiřovalo své statky použitím vlastních zdrojů nejenom díky darům, jako tomu bylo do té doby.⁶⁷ Na druhou stranu, když se chýlila vláda jednoho z posledních Přemyslovců ke konci, dostalo se opatství do ekonomických obtíží, které je možné hledat v souvislosti s účastí Boreše z Riesenburka na vzpouře Vítkovců proti králi roku 1276, což přispělo k prohře Přemysla ve sporu s Rudolfem Habsburským. Povstání skončilo nakonec neúspěchem a Boreš z Riesenburka byl tak v roce 1277 popraven.⁶⁸ Klášter byl v té době takovým způsobem finančně vyčerpaný, že v roce 1277 opat zažádal na generální kapitule cisterciáckého řádu o dočasné zproštění povinnosti přijímat hosty.⁶⁹

Klášter přežil drancování braniborských vojsk, pravděpodobně bez výraznější újmy, jelikož se v tomto období, roku 1282, stala součástí jeho majetku vesnice Hrob spolu

⁶⁴ M. POJSL, *Cisterciáci na Moravě*, Olomouc, 2006, s. 144. Přibyslav z Křižanova podporoval také minoritský řád. Místem jeho spočinutí se stal brněnský klášter minoritů (*Cronica domus Sarensis*, s. 173). Jeho dcerou byla Blahoslavená Zdislava z Lemberka.

⁶⁵ M. POJSL, *Cisterciáci na Moravě*, Olomouc, 2006., s. 144. (*Letopis žďárský větší*, FRB II, Praha 1874, s. 530).

⁶⁶ J. ŘEZBÁŘ, M. ZEMEK, *Cronica domus Sarensis*, s. 165.

⁶⁷ Srovnání R. NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích I*, Sborník historický 13, 1965. s. 24.

⁶⁸ T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, s. 80.

⁶⁹ J. M. CANIVEZ, *Statuta III*, č 65, s. 173: „*Petitio abbatis de Osseth, qui petit absolvi a susceptione hospitum per biennium, exauditur.*“

s Verneřicemi.⁷⁰ Osecký opat Theodorich II.⁷¹ je koupil od abatyše teplického kláštera benediktinek.⁷²

K obnovení hospodářského a kulturního rozvoje kláštera došlo za vlády krále Václava II.,⁷³ jenž zasedl na český trůn v roce 1283. Ke zlepšení ekonomické situace kláštera přispěl mimo jiné i nález stříbrných ložisek na klášterním panství–v blízkosti hradu Riesenburka.⁷⁴

Toto období popsal po více než čtyřech stech letech (roku 1708) ve svém díle Cistercium bis Tercium osecký mnich Augustin Sartorius: „*Tehdejší blahobyť tohoto kláštera postupně dosti narůstal jak díky královským, jakož i jiným panským, šlechtickým i měšťanským darům, tak i díky vlastní hospodářské péči...*“⁷⁵

V roce 1300 míšeňský biskup Albert potvrdil oseckému klášteru podací právo v Saydě nacházející se v Míšeňsku,⁷⁶ které pak bylo klášteru potvrzeno v roce 1317.⁷⁷

3.5 Klášter za vlády Lucemburků

Během panování Jana Lucemburského neměl již rod Hradišiců svůj dřívější význam. Jan dokonce převzal správu klášterních statků, čímž se stal klášter v Oseku královským majetkem.⁷⁸ Tento přechod pod královskou správu nebyl jednorázový, pravděpodobně začal už na konci vlády Přemysla Otakara II. Trvalo tedy desítky let, než se králův nárok na klášter zcela prosadil.⁷⁹

⁷⁰ Dnes jsou Verneřice součástí města Hrob.

⁷¹ FEUERBACH, *Das Zisterzienser-kloster Ossegg*, s. 305.

⁷² RBM II, s. 548 (6. května 1282 v Teplicích): „*Elyzabeth, abbatissa monasterii Toplicensis, imminente non modicae necessitatis articulo et ex necessariorum rerum penuria multisque defectibus eiusdem monasterii villulas suas, quae vulgo sonant Wernhersdorf et Grab sub nemore jacentes, de quibus paucum, imo quasi nullum recepit qaestum cum omnibus tenimentis vendit pro viginti marcis abbati et conventi domus s. Mariae in Ozzek.*“

⁷³ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 69.

⁷⁴ RBM II, č. 1913, s. 823.

⁷⁵ A. SARTORIUS, Cistercium bis Tercium, s. 848: *Der zeitliche Wohlstandt dieses Stiffis ist so wohl durch königliche, wie auch andere herzschaftliche, Adelige und Burgerliche Beschenckunngen, als durch selbst eigene Wihrtschaftliche Sorgfalt nach und nach ziemlich angewachsen...*“

⁷⁶ SOA Litoměřice, I. listiny inv. č. 10, kart. č. 1.

⁷⁷ A. SARTORIUS, *Verteütschtes Cistercium Bis Tertium*, s. 848.

⁷⁸ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 69.

⁷⁹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 377. K tématu více: J. ČECHURA, *Velkostatek kláštera Osek v letech 1310 - 1419*, Časopis národního muzea, Řada historická 160, 1991, s. 26 - 31.

Hospodářství kláštera zřejmě velice oslabily nejen královy nároky na opatství, ale i celkově zhoršující se ekonomická situace velkých držitelů půdy během první poloviny 14. století. V letech 1310–1340 klášter oproti předchozímu stavu velice zchudl.⁸⁰

Přesto v tomto období kupovalo opatství menší statky: na počátku vlády „*krále diplomata*“ klášter kupoval a dostával majetky ve vsi Střimice u Mostu.⁸¹ Roku 1317 byla klášteru odkázána polovina dvora až ve vzdáleném Radošově nad Ohří.⁸² V roce 1327 koupil klášter statky v Přílepech (zaniklá obec u Žatce).⁸³ O rok později dostal plat pět kop grošů ve vsích Sušany a Braňany.⁸⁴ Dále pak v roce 1330 odkázala v testamentu královna Eliška Přemyslovna klášteru statky na Starém Brně.⁸⁵

Na to, že ve 40. letech 14. století pravděpodobně klášteru příliš dobře hospodářsky nevedlo, poukazuje vydání listiny v roce 1340 Janem Lucemburským, ve které osvobodil na 5 let od všech povinností.⁸⁶ Následně bylo panství kláštera efektivně hospodářsky vedeno a z krize se dostalo v nezmenšené podobě. V dalších letech celkem rychle nabíralo na ekonomické síle.⁸⁷

Dozvídáme se, jaké majetky vlastnil osecký klášter v roce 1341, kdy mu je Jan Lucemburský potvrdil, panství tehdy tvořily: Osek, Háj, Křižanov, Hrob, Verneřice, Deutzendorf, dvůr Domaslavice, Nová Ves, Hrdlovka, dvůr Hrnčírě, Lom, Břežanky, Tolice, část Břešťan, Libkovice, Mariánské Radčice, Nesvětice, část Pařidel, Střimice, Rudolice, Bylany, Rezil, Hošnice, Škrle, Lažany, část Vysočan, Zálezly, část Přílep, Volevčice, Počerady, dvůr Odolice, Činov⁸⁸, ves a dvůr v Mnichovském Týnci, Mnichov, Keblice⁸⁹,

⁸⁰ TÁŽ, s. 377.

⁸¹ SOA Litoměřice, inv. č. 12, kart. č. 1: 1311 Osecký klášter koupil dvě hřivny stříbra ročního platu ve vsi Střimice u Mostu od kvardiána kláštera minoritů v Mostě. Ziskávání dalších statků v letech 1314, 1315: 4. března 1314 Bohuslav z Rýzmburka potvrdil, že jeho leník Lutold z Valdsas postoupil hřivnu stříbra ročního platu ve vsi Střimicích u Mostu klášteru oseckému (inv. č. 13, kart. č. 1). 10. února 1315 Bohuslav z Rýzmburka potvrdil, že jeho leník Heinrich von Gableutz prodal za dvacet pět hřiven statky ve Střimicích u Mostu klášteru oseckému. (inv. č. 15, kart. č. 2).

⁸² SOA Litoměřice, inv. č. 16, kart. č. 2: Klášteru ho odkázal plebán Jindřich zvaný Ptyk z Radošova nad Ohří.

⁸³ TÝŽ, inv. č. 18, kart. č. 2.

⁸⁴ TÝŽ, inv. č. 19, kart. č. 2.

⁸⁵ TÝŽ, inv. č. 20, kart. č. 2. Listina z 9. července 1330 je možná druhopisem. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: *800 let kláštera Osek*, s. 70).

⁸⁶ SOA Litoměřice, inv. č. 22, kart. č. 2.

⁸⁷ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 377.

⁸⁸ Osecký klášter získal Činov v šemnickém Újezdu v roce 1326 (RBM III, s. 472, č. 1217).

⁸⁹ Král Václav II. daroval Keblice oseckému klášteru v roce 1292 (RBM II, s. 682, č. 1584).

Černochoch, Křesín, Ječovice, Svinčice, Obrnice, šemnický újezd, Svatobor. Dále klášter vlastnil desátky v Mostě, na Vartě, v Zavidově, platy v Komořanech. Osecký klášter měl patronát v kostele sv. Mikuláše na předměstí Žatce, ve farním kostele v Pirně a v inkorporovaném kostele v Ostrově nad Ohří.⁹⁰

Za vlády Karla IV. se hospodářská situace v Českém království začala postupně zlepšovat. Stejně tomu tak bylo i v případě oseckého kláštera. Klášterní ekonomice pomohlo zřejmě i to, že roku 1349 Karel IV. osvobodil klášter na 2 roky od všech berní.⁹¹

K době vlády Karla IV. a jeho syna Václava IV. bohužel nemáme o historii kláštera příliš informací. Není však důvod domnívat se, že se za vlády Václava IV. se klášterní panství rozpadlo.⁹²

3.6 Klášter během období husitství a doby poděbradské

Před rokem 1420 tvořilo osecké panství město Hrob a vsi Verneřice, Křižanov, dvůr Domaslavice, Háj, Osek, Hrdlovka, Neudorf, dále dvory Nový dvůr a Hrnčíře, Lom, Mariánské Radčice, Libkovice, Tolice, Břežánky, Břešťany, Pařidla, Strimice, Nesvěte, Rudolice, Obrnice, Svinčice, Noskov, Rezil, Hošnice, Bylany, Havraň, Zálezly, Přílepy, Škrle, Lažany, Vysočany, Volevčice, Počerady, Odolice, Sinutec, Mnichov, Mnichovský Týnec, Křesín, Černochoch, Ječovice, Korozluky a šemnický újezd.⁹³

⁹⁰ RBM IV, s. 351, č. 883: „*Villa Hayn, Krizansdorf, Grab, Wernhersdorf, Tucendorf, Noua villa (Nová ves vedle Hrdlovky), Hordelok, Bruch, que villule sunt sub nemore situate, item curia Domzlawitz, curia Brzezan cum villis annexis, videlicet Tolitz, Brezan et parte ville Bresczan, item nova curia cum curia Hirnzhedil, Lucwicz, Retschitz, Nespeticz, cum iure patronatus ecclesiarum, Pavidl parte, Strimus, Rudolfsdorf, Byln, Rezil, cum iudiciis et utilitatibus universis in districtu Pontesi, Hosnicz, curiam in Skirla, cum opido, ecclesia et villis annexis, scilicet Lazan, Wisseczan, parte, Salezil, Przilep parte, Wolaschitz curiam cum villa et ecclesia sic dicta Pocscherad, curiam Odolicz et villa Cynus, Munchow, curiam Tynz cum villa sic dicta, Kobelicz in districtu Luthomericensi, Czyrnochow cum ecclesia, Crassyn, Gesczuwicz in districtu Slanensi, Swinczicz, Obernicz cum molendino, curiam Schemnicz cum villis et bonis adiacentibus et pertinentibus cum decima ibidem, Swetbor cum ecclesia in districtu Zacensi, theloneum decime septimane in Ponte et in Warta, decima setimana in Zaydow cum ecclesia, medietate laci sic ac piscatorum in Comeran, cum collacione ecclesie s. Nycolai circa Zacz site, cum collacione ac incorporacione ecclesie ac capellarum in Slawkinwerd, cum ecclesia parochiali in Pyrnis ac cum capellis suis...*“

⁹¹ SOA Litoměřice, inv. č. 28, kart. č. 2.

⁹² K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 297. Oproti tomu panství kláštera Sedlec u Kutné Hory, Plasy, Pomuk a Hradiště čelily značným ekonomickým problémům.

⁹³ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, 2013, s. 399.

Husité vyplenili a vypálili většinu českých klášterů. Nedaleko Oseka byly poničeny kláštery v Doksanech⁹⁴ a v Teplicích.⁹⁵ Panství oseckého kláštera bylo během husitského hnutí nejprve sekularizováno,⁹⁶ později v červenci roku 1421 samotný klášter dobyla a vypálila vojska Pražanů.⁹⁷ Mnichům se podařilo uprchnout z kláštera ještě před jeho vypleněním.⁹⁸ Zpět do poničených budov kláštera se začali vracet kolem poloviny 15. století.⁹⁹

Osecký klášter během husitských válek přišel o řadu pozemků. Část majetku zastavil král Zikmund Lucemburský již na sklonku 1420, jelikož potřeboval finance na vedení války proti husitům a rovněž proti Turkům.¹⁰⁰ Osek takto přišel o vsi Svinčice a Obrnice¹⁰¹ a platy ve vsi Ječovice.¹⁰² V následujícím roce došlo ke ztrátě državy u Loun.¹⁰³ Poté se začaly majetky kláštera dostávat do rukou husitských šlechticů a některé byly pro klášter definitivně ztraceny.¹⁰⁴

Konec husitských válek neznamenal konec ztrát klášterního majetku. V listopadu 1436 král Zikmund zastavil další vsi patřící klášteru, a to v oblasti statku Škrle.¹⁰⁵

Klášter byl znovu dobyt v roce 1450, během války mezi Čechami a Saskem, po tom, co zemský správce Jiří z Kunštátu a Poděbrad vytáhl do Míšně.¹⁰⁶

Asi v této době odňal Jiří klášteru šemnický újezd (východně od Karlových Varů, získaný Osekem v roce 1239),¹⁰⁷ který pak roku 1465 potvrdil jako majetek svého komořího Jana ze Štampachu.¹⁰⁸

Nicméně, roku 1463 Jiří potvrdil klášteru v Oseku velké množství privilegií, práv, svobod a majetků, které vlastnil před povstáním husitů, což může poukazovat na to, že se

⁹⁴ P. VLČEK, P. SOMMER, D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 213.

⁹⁵ TÍŽ, s. 671.

⁹⁶ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 298.

⁹⁷ V. Z BŘEZOVÉ, *Kronika husitská*, s. 409.

⁹⁸ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 63.

⁹⁹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 298.

¹⁰⁰ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 20.

¹⁰¹ A. SEDLÁČEK, Zbytky register, č. 1109. Vsi byly prodány Mikulášovi ze Všebořic.

¹⁰² TÝŽ, č. 1107. Prodány Janu z Brníkova.

¹⁰³ TÝŽ, č. 1148. Zastavena Vlaškovi z Kladna.

¹⁰⁴ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 20.

¹⁰⁵ AČ I, s. 542: Majetek zastaven Hanušovi Honingerovi.

¹⁰⁶ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 63.

¹⁰⁷ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 63.

¹⁰⁸ A. SEDLÁČEK, Zbytky register, č. 1791, 112).

klášter vzpamatoval z tohoto náboženského konfliktu.¹⁰⁹ Bohužel byl pak zasažen konfliktem dalším: během bojů mezi Jiřím a Matyášem Korvínem byly klášteru asi roku 1469 zastaveny českým králem další statky.¹¹⁰

¹⁰⁹ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 71.

¹¹⁰ Svědčí o tom protest papežského legáta, vratislavského biskupa Rudolfa z roku 1349 (F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek s. 21).

3.7 Období od konce 15. století do zrušení kláštera v roce 1580

K období konce 15. a počátku 16. století máme méně pramenů, vycházet lze jen z klášterní tradice dochované v díle oseckého cisterciáka Malachiáše Welckera (1644–1712).¹¹¹

Přesto, že v 60. letech 15. století došlo k navrácení vsí Obrnice a Svinčice, klášterní panství ve srovnání se stavem v roce 1341 upadalo.¹¹²

Během období reformace se luteránská víra šířila na osecké panství z blízkého Saska. V této době se objevily listiny o prodeji statků kláštera – tři listiny ze 17. října 1525 o prodeji majetku ve Škrli. Opat Martin zde prodává části dvora Škrle svým poddaným z Vysočan, jež byly součástí dvora.¹¹³

Luteránství ve 2. polovině 16. století dominovalo skoro v celém klášterním panství, rovněž i v jediném městě Hrobu, které bylo díky hornictví hlavním zdrojem příjmů upadajícího kláštera.¹¹⁴ Výjimkou byli obyvatelé Mariánských Radčic a Libkovic.¹¹⁵

Opat Baltazar (1564–1579) byl vzhledem k ekonomické situaci opatství nucen rozprodávat další klášterní majetky, přesto nebyla ohrožena existence kláštera.¹¹⁶

3.8 Osecké panství pod správou pražského arcibiskupství

Poté, co bylo obnoveno pražské arcibiskupství, potřebovalo materiální prostředky pro svou činnost. Zvolen byl majetek zrušeného ženského kláštera křižovnic Božího hrobu v nedalekém Světcí a k tomu také Osek. Dne 13. 6. 1580 došlo brevem papeže Řehoř XIII. ke zrušení oseckého kláštera, jehož majetek se stal vlastnictvím arcibiskupství pražského. Mniši byli nuceni klášter opustit, části z nich se stal novým útočištěm cisterciácký klášter Sedlec u Kutné Hory a části cisterciácký klášter Zbraslav.¹¹⁷

Pražské arcibiskupství pak zprostředkovalo zaplacení dluhů kláštera v Oseku a dosadilo hejtmana, jenž byl v některých obdobích nejen správcem oseckého, ale i světeckého klášterního majetku.

¹¹¹ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 21.

¹¹² TÝŽ, s. 21.

¹¹³ SOA Litoměřice, inv. č. 55 a), b), c), kart. č. 4.

¹¹⁴ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 21.

¹¹⁵ Viz. Farnost Libkovic a Mariánské Radčice.

¹¹⁶ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 21.

¹¹⁷ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 64.

Z období, kdy stál v čele arcibiskupství Zbyněk Berka z Dubé, se zachoval první klášterní urbář z roku 1603 (pokud nepočítáme zlomky obsažené v Codexu Damascu).

Panství tvořila dvě města Hrob a Škrle a 30 vesnic s celkem 638 osedlými: Hrob (72), Verneřice (20), Oldřichov (21), Jeníkov (21), Kocourkov (8), Hajniště (10), Křižanov (11), Domaslavice (12), Háj (50), Starý Osek (10), Hrdlovka (16), Nová Ves (25), Břežánky (17), Břešťany (20), Jenišův Újezd (24), Libkovice (40), Lom (46), Lesná (tato nově založená ves měla začít platit až v roce 1603), Mariánské Radčice (28), Střimice (18), Rudolice (5), Obrnice (19), Svinčice (12), Škrle (18), Zálezly (16), Přílepy (5), Vysočany (16), Lažany (12), Hošnice (16), Resselhof (1), Černochoh (50) a Ječovice (4). Kromě platů a robot ze jmenovaných vesnic a městeček získával klášter další příjmy z luk a polí zčásti z jiných vesnic a měst: Konobrže, Pařidla, Most, z části od poddaných vsí, které vlastnil. Vrchnost totiž některým z poddaných propůjčila pozemky na 30 let (hanfešt z 24. 4. 1598), některým však jen na období jednoho roku.¹¹⁸ Díky tomu přinášelo panství bývalých klášterů v Oseku a ve Světcí do pokladny arcibiskupství nejvíce financí.¹¹⁹

Další osobou na arcibiskupském stolci se stal Karel z Lamberka.¹²⁰ Ten do Oseka poslal svého sekretáře Oldřicha Greffa, aby dohlížel na plnění povinností bývalého cisterciáckého panství vůči arcibiskupské komoře a také na nedaleké bývalé panství křižovnické. V čele vlastní správy byl však tehdy hejtman Pankrác Preu spolu s dalšími úředníky: důchodním, obročním a svým písařem.¹²¹

Zvratem ve vztahu arcibiskupství k oseckému klášteru byl nástup strahovského opata Jana Lohelia (1612–1622) do úřadu arcibiskupa. Lohelius žádal už 2. ledna 1614 papeže Pavla V. o anulování zrušení kláštera v Oseku. Otázku navrácení kláštera cisterciákům však oddálila třicetiletá válka.¹²²

Během stavovského povstání, jehož počátky můžeme hledat i u zboření protestantského kostela v Hrobu, města náležejícího do bývalého klášterního panství, kde

¹¹⁸ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 22.

¹¹⁹ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 64.

¹²⁰ Podle klášterní tradice tehdy již velmi duševně nemocný (zemřel 18. 9. 1612) Karel z Lamberka nechal spálit většinu privilegií a listin oseckého kláštera, aby tím nevratně zničil doklady o příslušnosti kláštera k řádu cisterciáků. Byl však zachráněn kopiář některých listin Codex Damascus. (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 64).

¹²¹ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 23.

¹²² J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 64.

však toho času rozhodoval pražský arcibiskup, došlo dočasně k rozprodeji bývalého klášterního majetku zkonfiskovaného protestantskými stavy. Část panství koupila manželka jednoho ze stavovských direktorů Bohuslava z Michalovic,¹²³ Voršila Benigna rozená z Vrtby: kostel, pivovar, mlýn, poplužní dvůr, lesy a 7 rybníků, k tomu vesnice Háj, Starý Osek a část Lesné¹²⁴ s mlýnem.¹²⁵ Prokopu Dvořeckému z Olbramovic, na Kystře a Vršovcích bylo prodáno okolí města Hrob (vsi Kocourkov, Verneřice, Křížanov, Domaslavice a Hajniště) spolu s desátky ze stříbrných dolů v okolí Hrobu a lesy nad Domaslavicemi a Křížanovem,¹²⁶ dále vesnice Černochoh a část vsi Ječovice, oboje na pomezí dnešního Lounska a Litoměřicka.¹²⁷ Anna Sabina, manželka Kaplíře ze Sulevic (Felixe Hospitia) koupila ves Obrnice.¹²⁸ Jan Bohuslav z Michalovic si koupil tvrz a ves Škrle a její okolí: Hošnice, Přílepy, Zálezly, část Vysočan, Lažany a Bylany.¹²⁹ Během pobělohorských konfiskací v letech 1621–1623 museli noví majitelé všechny nakoupené statky vrátit arcibiskupství. K tomu musela klášteru vrátit 12 osedlých ve vsi Svinčice Rosina, manželka Tomáše Týzla z Daltic, jenž někdy před tím koupil část vesnice (tvrz se dvorem ve Svinčicích) od bratrů ze Štampachu.¹³⁰

Již od roku 1621 se zbraslavský opat Jiří z Vrátu snažil o navrácení kláštera cisterciákům,¹³¹ k definitivnímu předání kláštera s jeho panství cisterciákům však došlo až 17. května 1626.¹³²

¹²³ Byl direktorem stavů popraveným 21. 6. 1621 na Staroměstském náměstí. (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 65).

¹²⁴ Lesná, německy Ladung, je dnes součástí obce Nová Ves v Horách.

¹²⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 369 - 370. Za 15 000 kop míšeňských grošů.

¹²⁶ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací II*, s. 1080 – 1081.

¹²⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 91. Bílek udává „Ježovice,“ jedná se ale o „Ječovice“ nedaleko Černochova.

¹²⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 244.

¹²⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací I*, s. 369.

¹³⁰ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 24.

K tomu, co navraceli měšťané z Hrobu: DZ, 192, O 24.

¹³¹ Po smrti Lohelia se stal novým arcibiskupem hrabě Arnošt Harrach, který nejevil ochotu navrátit výnosné panství zpět cisterciákům. V tomto směru byl však aktivní vizitátor a generální vikář českých zemí a zástupce generálního opata v Cîteaux, Jiří z Vrátu, opat na Zbraslavi, jenž započal své snahy již za života Loheliová v roce 1621, kdy navrhol císaři, aby dal arcibiskupovi náhradou za osecké panství zkonfiskované statky (List panu Fabianu Maximu Ponsoniovi do Vídně z 6. prosince 1621 (F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 25).

¹³² Císař Ferdinand II. napsal místodržícím list o navrácení kláštera cisterciákům již 4. prosince 1622 a dekretem ze 4. července 1623 nařídil, aby bylo panství arcibiskupem navraceno za náhradu 24 000 zlatých. Když tak arcibiskup Harrach nějaký čas neučinil, císař nařídil 14. září 1624 okamžité předání panství. (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 65).

3.9 Od navrácení kláštera cisterciákům do 19. století

Po skončení arcibiskupského držení oseckého panství byl na tom klášter v Oseku ekonomicky velmi zle. I z dalších důvodů byl spojen s klášteřem zbraslavským a spravován opatem kláštera na Zbraslavi, na dobu, dokud nesplatí své dluhy. Představený zbraslavského kláštera Jiří Vráta (1626–1633)¹³³ začal pak zpět skupovat bývalé osecké majetky. V roce 1628 koupil nazpět vesnici Břešťany a o rok později získal pro klášter výměnou za vzdálené Ječovice a Černochoy nedaleko ležící Vtelno u Mostu.¹³⁴

Avšak vpád Sasů v roce 1631 narušil obnovu klášterního panství i splácení dluhů, situace v zemi dokonce zapříčinila dočasný návrat paní Voršily Benigny z Michalovic,¹³⁵ která se ujala části panství koupené před bitvou na Bílé hoře.¹³⁶

Po třicetileté válce klesl počet osedlých na klášterním panství – v roce 1654 jich bylo jen přibližně 220.¹³⁷

16. března 1650 byl osecký klášter osamostatněn. Fase z roku 1655 opět dokazuje, jak hodně klesl počet usedlých na klášterním panství během třicetileté války. Na panství bylo 63 sedláků, 5 chalupníků, 5 nádeníků.¹³⁸ Urbář z roku 1664 pak ukazuje již obnovující se klášterní hospodářství.¹³⁹

Opat Laurentius Scipio (1650–1691)¹⁴⁰ koupil roku 1659 statek ve Střimicích, 1666 Rudolice nad Bílinou, 1672 část Jenišova Újezdu. Okolí statku Škrle bylo tehdy kvůli velké vzdálenosti (leží na Žatecku) od kláštera spravováno purkrabím.¹⁴¹ Ves Pařidla se statkem

¹³³ Jiří z Vráta byl vizitátor a generální vikář kongregace českých zemí. Více: vikariátní spisy z let 1613 – 1633 (SOA Litoměřice, inv. č. 103, sign. A I.6a – t, kart. č. 1).

¹³⁴ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 26. Více: inv. č. 99, 101, 103, sign. A I.2, I.4, I.6, kart. č. 1).

¹³⁵ V té době již vdovy po Bohuslavu z Michalovic.

¹³⁶ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 65.

¹³⁷ Berní rula z roku 1654 vykazuje celkem 219 a 3/8 osedlých (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 66).

¹³⁸ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 27.

¹³⁹ TÝŽ, s. 27 – 28.

¹⁴⁰ Laurentius Scipio se stal také vizitátorem a generálním vikářem české kongregace cisterciáckého řádu. Vikariátní spisy z tohoto období svědčí, že pečoval především o klášter ve Žďáru nad Sázavou (SOA Litoměřice). 1670 jel na visitaci do lužických klášterů Marienstern a Marienthal. Opat hájil zájmy cisterciáků, co se týče exempce far. (F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 29). V Praze byla totiž 24. května roku 1677 uzavřena dohoda mezi arcibiskupem hrabětem Janem Bedřichem z Valdštejna a opaty cisterciáckých klášterů o exempci jejich far (SOA Litoměřice, inv. č. 82, kart. č. 7).

¹⁴¹ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek s. 28.

ve Svinčicích se v roce 1667 také dostala pod dohled cisterciáků z Oseka.¹⁴² Poté roku 1677 koupil opat i statek v Zálezlech.¹⁴³

Scipionův nástupce opat Benedikt Littwerig (1691–1726)¹⁴⁴ koupil v roce 1695 na Starém městě pražském dům v Jilské ulici č. p. 447.¹⁴⁵ O rok později rozšířil osecké panství koupí statku v Jeníkově od rodiny Erlacherů z Erlenbachu.¹⁴⁶

Počátkem 18. století patřilo oseckému klášternímu panství horní město Hrob a tyto vesnice: Osek, Starý Osek, Háj, Domaslavice, Křižanov, Verneřice, Oldřichov, Jeníkov, Kocourkov, Hajniště, Hrdlovka, Nová Ves, Břežánky, Břešťany, Jenišův Újezd, Libkovice, Lom, Mariánské Radčice, Střimice, Rudolice nad Bílinou, Obrnice, Svinčice, část Loučné (patřící duchcovskému panství), na Žatecku statek Škrle tvořený vesnicemi Škrle, Zálezly, Vysočany, Lažany, Hošnice, Bylany a Vtelno.¹⁴⁷

3.10 Od 19. století po současnost

Od poloviny 19. století začal klášter kvůli stavbě železnice a těžbě uhlí přicházet o zemědělskou půdu. Za pole a lesy, na kterých byla postavena železniční trať, získával klášter finance využité pak opatem Athanasiem Bernardem (1853–1875) na koupi usedlostí sousedících se dvory oseckého panství, což zvyšovalo hodnotu dvorů: Skyřice, Velebudice. Klášter vlastnil také uhelné doly (Střimice, Lom, Břežánky). Opat Bernard na sklonku své vlády prodal důl u Střimic, k prodeji poslední dolu u Břežánek došlo za jeho nástupce roku 1880.¹⁴⁸

Většina dvorů byla pronajímána hlavně cukrovarům v Duchcově a v Mostě, tudíž v režii byl pouze dvůr v Oseku.¹⁴⁹

¹⁴² SOA Litoměřice, inv. č. 2507. Statek roku 1667 odkázal kostelu sv. Anny v Mostě ve své závěti probošt svatovítské kapituly v Praze Martin Mayer. Opaté kláštera v Oseku pak na statek dohlíželi až do roku 1773, nebo se dá říct, až do chvíle, kdy se stal majetkem náboženského fondu. Více: VII. oddělení oseckého archivu, kde je zachována účetní revize hospodaření na statku Pařidla. (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 66 - 67).

¹⁴³ SOA Litoměřice, inv. č. 133 (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 66).

¹⁴⁴ Stejně jako opat Scipio se stal generálním vikářem a vizitátorem české kongregace cisterciáckého řádu. K rozvoji klášterního hospodářství velice přispěl zakládáním manufaktur (k tomu více: K. NOVOTNÝ, *Klášterní manufaktura v Oseku v 18. století*, AUC – Philosophica et historica, 1967, č. 3, s. 5 – 83).

¹⁴⁵ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 68 (SOA, inv. č. 2743).

¹⁴⁶ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 30.

¹⁴⁷ TÝŽ, s. 31.

¹⁴⁸ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 39 – 40.

¹⁴⁹ TÝŽ, s. 40.

Po vzniku samostatného Československa byla v souvislosti s pozemkovou reformou dosazena na majetek kláštera zvláštní správa. Pozemková reforma se značně dotkla půdy celého oseckého panství: z původní celkové výměry 3895,5 ha bylo propuštěno jen 565,99 ha půdy (548,49 z tohoto výměru tvořila zemědělská půda). Klášter přišel o většinu svých dvorů, z původních jedenácti mu zbyly jen Nový Dvůr a osecký dvůr.¹⁵⁰

Po zabrání Sudet roku 1938 připadlo Německu rovněž celé území klášterního panství včetně inkorporovaných far.¹⁵¹ Roku 1942 byl tehdejší opat Theobald Scharnagl (1911–1943) donucen podepsat nevýhodnou kupní smlouvu, jíž prodal Nový dvůr Sudetoněmecké akciové horní společnosti.¹⁵²

V září roku 1945 byla Zemským národním výborem na klášterní majetek zavedena národní správa. Sám převor kláštera Zikmund Kapic se stal jedním z národních správců.¹⁵³ Národní správa zahrnovala i inkorporované fary kláštera: Osek, Hrob, Jeníkov, Mariánské Radčice, Jenišův Újezd, Vtelno a Vysočany.¹⁵⁴ Roku 1947 zbývaly v majetku kláštera pozemky o rozloze 2177 ha. Klášterní lesy tehdy začaly spravovat Státní lesy a dvůr v Oseku prostírající se asi na 80 ha půdy byl zabrán pastvinářským družstvem v Poděbradech.¹⁵⁵

V roce 1951 se majitelem kláštera a jeho bývalého panství stal Československý stát a formálním správcem Náboženská matice, na kterou byl vlastnický převeden roku 1982.¹⁵⁶

Po příchodu nového opata Bernharda Thebese (1990–2010) z cisterciáckého kláštera v Langwadenu došlo v roce 1992 k navrácení vlastnictví kláštera cisterciáckému řádu.¹⁵⁷

Od smrti posledního oseckého opata Thebese spravuje klášter MVDr. Jindřich Koska. Na přelomu roku 2013 a 2014 byl klášter svěřen cisterciáckým řádem k užívání litoměřické diecézi. Cisterciáci se však mohou do kláštera kdykoli vrátit.

V posledních několika letech se správce kláštera v rámci církevních restitucí snaží o navrácení pozemků bývalého klášterního panství (těch, co klášter vlastnil před první pozemkovou reformou). Tyto snahy jsou zatím neúspěšné.

¹⁵⁰ TÝŽ, s. 41.

¹⁵¹ TÝŽ, s. 42.

¹⁵² Sudetenländische Bergbau Aktiengesellschaft Brüx, tzv. SUBAG (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 75).

¹⁵³ F. SKŘIVÁNEK, *Řeholní řády v litoměřické diecézi*, s. 13.

¹⁵⁴ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 42.

¹⁵⁵ TÝŽ, s. 43.

¹⁵⁶ F. SKŘIVÁNEK, *Řeholní řády v litoměřické diecézi*, s. 13.

¹⁵⁷ Náboženská matice, sv. 77, s. 768.

4 Inkorporované farnosti

4.1 Patronátní právo a inkorporované farnosti

Patronátní právo (*jus patronatus*) označuje souhrn práv náležejících někomu jako soukromé osobě vůči církvi nebo beneficiu, a to na základě zvláštního právního titulu.¹⁵⁸

Toto právo ke všem církevním beneficiím získávaly laické či duchovní osoby, skupiny osob nebo církevní korporace.¹⁵⁹ Patronát se vyvíjel podle církevního práva u církevních korporací, klášterů i kapitul, které získávaly nadacemi pozemkový majetek, obzvláště vesnice s poddanými, lesy i polnostmi. Pokud se ve vsích získaných pod patronát nenacházely žádné svatostánky, byly tam vystavěny farní či filiální kostely nebo aspoň kaple.¹⁶⁰

Když se farnosti s jejich kolaturami a majetkem staly součástí benefícia kláštera či kapituly, byly jim inkorporovány. Existovaly však různé formy propojení, pouze od ekonomického využívání vsi či desátku až po spojení církevně právního a jurisdikčního charakteru. K tomuto přivtělování beneficií již obecně docházelo od 9. století. Období 12. století pak bylo počátkem hromadného zakládání inkorporací, které pak pokračovalo až do období druhé poloviny 16. století, kdy probíhal Tridentský koncil.¹⁶¹

Na Tridentském koncilu byly v červenci 1563 předloženy a na podzim téhož roku schváleny reformy, které v rámci 42 reformních článků řešily i otázku inkorporovaných farností po církevně právní stránce.¹⁶² Koncil také podřídil do té doby exemptní řeholní řády jurisdikci diecézí, a to zejména v disciplinárních záležitostech.¹⁶³

Konkrétně na 24. zasedání koncilu bylo ujednáno, že farní benefícia už nesmí být spojována po církevně správní stránce s církevními korporacemi, aby došlo k zvýraznění úlohy biskupů v jednotlivých diecézích. Přivtělená mohla zůstat pouze ta benefícia, která byla v tomto vztahu s církevními korporacemi před Tridentem.¹⁶⁴

¹⁵⁸ E. RITTER, *Církevní právo katolické*, s. 277.

¹⁵⁹ K tomu J. Schlenz, *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, K patronátům po Tridentském koncilu: s. 283 – 292.

¹⁶⁰ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 102.

¹⁶¹ TÝŽ, s. 102.

¹⁶² H. JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, s. 78.

¹⁶³ J. ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století*, in: Ústecký sborník historický, 2005, s. 86.

¹⁶⁴ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 102.

V Čechách probíhala jednání o vztazích mezi pražským arcibiskupem a opaty cisterciáckých klášterů v letech 1653–1669. Během závěrečného jednání s arcibiskupem Janem Bedřichem z Valdštejna (1676–1694) roku 1677 byl mluvčím představených provincie tvořené z ženských i mužských klášterů v Čechách i v Lužici právě osecký opat a řádový vizitátor Laurentius Scipio. Poté byly složité otázky navazující na reformy Tridentského koncilu zaneseny do závěrečného arcibiskupského dekretu vydaného 26. 5. 1677.¹⁶⁵

Dekret stanovil v otázce inkorporovaných farností, že nově zvolení představení klášterů musí požádat arcibiskupa o schválení jako prvotní faráři („*parochi principales*“). Avšak přes to, že jim Tridentský koncil udělil exempce, nebudou, co se týče duchovní péče v přivtělených farnostech, vyňati z jurisdikce arcibiskupa.¹⁶⁶

Dále se dekret zabýval praktickou duchovní správou. Opati získali možnost stanovit si vikáře, jejich zástupce ve farnostech. Knězem v inkorporovaných farnostech měl být řádový kněz, který byl pak vyňatý z jurisdikce vikáře a měl další výhody. Pokud by chtěl opat vyměnit nebo odvolat kněze, měl o tom nejprve spravit konzistoř. Opat měl i možnost dosadit na inkorporovanou farnost světského kněze, jenž však jurisdikci vikáře podléhal. Dále byla ujednána platnost ustanovení duchovních k inkorporovaným farnostem pouze za života opata, jenž je dosadil. Nástupce zemřelého opata musel opět (do 30 dnů) žádat o schválení jako prvotní farář a celý postup se opakoval včetně volby duchovních správců.¹⁶⁷

Ve středověku, v období před Tridetem, nebyl akt inkorporace jednoduchou ani jednotnou záležitostí. Bylo možné propojit beneficium s církevní korporací „*quoad temporalia*“, tedy jen důchody plynoucími z benefícia. Další možností spojení bylo „*incorporatio iure minus pleno*“, což znamenalo částečné sloučení, kdy oblast duchovní správy včetně ustanovení duchovních spadala do pravomoci opata, avšak církevní jurisdikce podléhala zcela diecéznímu biskupovi. Nebo zároveň „*quoad temporalia*“ i „*quoad spiritualita*“, kdy korporace a její beneficium byly propojeny nejen důchody, ale i duchovní správou, nicméně církevní jurisdikce byla opět v rukou biskupa, to bylo sloučení celkové zvané „*incorporatio iure pleno*“. Posledním typem s nejtěsnějším sloučením, kde korporaci

¹⁶⁵ J. SCHLENZ, *Das Kirchenpatronat in Böhmen*, s. 355. Dekret je možné nalézt v edici *Emanata vom Jahre 1677*.

¹⁶⁶ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 103.

¹⁶⁷ TÝŽ, s. 103.

náležely nejen důchody a duchovní správa, ale i církevní jurisdikce, se nazývala „*incorporatio iure plenissimo*“.¹⁶⁸

U propojení korporací s beneficiem „*iure pleno*“ byl představitel korporace „*parochus primitivus*“ nebo „*titularis*“ a korporaci pak náležely beneficiální důchody – obročí. Člen korporace jako opatův zástupce, „*vicarius perpetuus*“, byl pověřen duchovní správou. Tento zástupce byl korporací vydržován a prezentován, ale byl jmenován biskupem, jemuž pak také podléhal v církevně právních otázkách a co se týče správy duší i farnosti.¹⁶⁹

V případě přivtělení „*incorporatio iure plenissimo*“ byl představitel inkorporace „*parochus primarius*“ či „*habitualis*“. Tehdy byl za duchovní správu odpovědný člen řádu, zástupce korporace, jako „*vicarius temporalis*“, který byl korporací ustanoven i vydržován, vůči biskupovi byl zodpovědný jen za vedení duchovní správy. Tento typ právního postavení vyjadřuje i v pozdějších diecézních schematismech až dodnes pojem „*patronus et principalis*“ dané farnosti, kterým je vždy představený kláštera.¹⁷⁰

O častých nejasnostech v jurisdikční kompetenci nás informují spisy ve fondu kláštera v Oseku týkající se jednání a dohod o prezentaci duchovních správců a o exempci, které jsou dochované od konce 17. do konce 18. století.¹⁷¹

V řečené době však nešlo jen o prezentaci a jmenování duchovních správců¹⁷² nebo kaplanů, ale také o dosazování řeholníků na neobsazené fary mimo klášterní benefícia, jehož důvodem bylo alespoň částečné doplnění kněží v přímé duchovní správě. Především po třicetileté válce až do poloviny 18. století byl viditelný nedostatek kněžstva. Církevní správa pak měla centrum v kláštorech a městech pro větší okruh vsí a farností.¹⁷³

¹⁶⁸ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 103.

¹⁶⁹ TÝŽ, s. 103.

¹⁷⁰ TÝŽ, s. 103.

¹⁷¹ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 1280 - 2185, kart. č. 345.

¹⁷² Většinou byli administrátory z důvodu, aby mohli být v případě potřeby odvoláni a pověřováni jinými úkoly. Často měli titul osobního faráře nebo děkana. Faráři bývali jmenováni k beneficiu doživotně (L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 103).

¹⁷³ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 103. Například v letech 1644 - 1670 podléhaly správě oseckého kláštera fary na Moldavě, Mikulově a jejich vlastní faru v Jenišově Újezdu, naproti tomu farnosti Hrob, Oldřichov, Verneřice, Duchcov, Hajniště, Kocourkov, Lahošť, Košťany, Střelná, většinou v kolaturách inkorporovaných far kláštera byly spravovány z Jeníkova. (Srovnání: SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, Průvodce archivními fondy, Praha 1958, s. 196).

Cisterciácké kněze nacházíme i v pozdějších dobách jako administrátory nejen na inkorporovaných farách, kaplany či katechety. Na závažnost těchto úkolů spojujících řádovou zbožnost se světskými záležitostmi poukazuje počet řeholníků v pastorační službě uváděný v klášterních schematismech a další literatuře. Kupříkladu v 80. letech 19. století působilo čtrnáct cisterciáků na sedmi inkorporovaných farnostech oseckého kláštera, k tomu měli dva řeholníci za úkol vypomoci na dalších farách diecéze.¹⁷⁴

Později roku 1938 působilo na inkorporovaných farách šestnáct cisterciáků, na jiných farách byli dva řeholníci a kromě proboštů klášterů v Lužici také další dva cisterciáci byli na lužických farách kaplany. V té době byl celkový počet řeholních kněží třicet jedna. Duchovní správě se tedy věnovala významná část řeholního konventu, což rovněž poukazuje na význam inkorporovaných farností pro osecký klášter.¹⁷⁵

¹⁷⁴ J. R. GRUNERT, Josef R. *Ossegg: historisch-topograph. Führer für Ossegg und Umgebung*. Dux: Verlag von Ferd. Scheithauer's Buchhandlung, 1886. ix, s. 141 (L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 104).

¹⁷⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 104.

Patronátní právo oseckého kláštera

O patronátním právu se mluví v souvislosti s oseckým klášteřem již v listině z počátku 13. století – v listině biskupa Daniela II. z roku 1209, která je však falzem asi z poloviny 13. století: „*ius patronatus Zawidoensis parrochie*“.¹⁷⁶

Ze 14. století pak existuje dobře zachycený přehled o patronátech v konfirmačních knihách. V té době měl klášter v Oseku patronátní práva ke třinácti kostelům, z nichž většina ležela na klášterních statcích. Menší množství bylo výnosných farních kostelů v dalších českých městech a také v Míšeňsku. V české oblasti náleželo patronátní právo oseckému klášteru k farám v Černochově, Libkovicích, Mariánských Radčicích, Nesvěticích, Ostrově nad Ohří, ve Starém Oseku, Svatoboru, Škřli, Volevčicích, Vysočanech a na předměstí Žatce ke kostelu sv. Mikuláše.¹⁷⁷ Na území míšeňské diecéze měl klášter patronát v Saydě (Zavidově)¹⁷⁸ a v Pirně.¹⁷⁹ Opat oseckého kláštera dosazoval na většinu far světské kněze, jinak tomu bylo u kostelů inkorporovaných, kde se plebány stávali členové konventu.¹⁸⁰ Ve 14. století se inkorporace týkala kostela sv. Petra a Pavla v Oseku, dále Pirny a Saydy, tedy obou kostelů v míšeňské diecézi.¹⁸¹

Mezi nejvýnosnější patronáty patřil ten na kostel sv. Mikuláše na předměstí Žatce, kostel v Ostrově, jenž byl dokonce inkorporovaný, a farní kostel v Pirně, kde k patronátnímu právu na kostel náležela klášteru i práva ke všem kaplím. Výnosný byl také kostel v Saydě.¹⁸²

Z těchto patronátů je velmi dobře doložený ten v Ostrově nad Ohří (Schlackenwerth)¹⁸³, kde se o zisku patronátu kostela píše již roku 1207: „*Boguzlaus, Zlauconis filius...dedit ius patronatus in ecclesie in Zlaucoverde*“¹⁸⁴

¹⁷⁶ CDB II, s. 390, č. 362.

¹⁷⁷ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, 2013, s. 400.

¹⁷⁸ RBM IV., s. 757, č. 1925 (potvrzení patronátu v roce 1300), RBM III, s. 152, č. 369. (1317).

¹⁷⁹ RBM III, s. 736, č. 1891 (potvrzení patronátu v roce 1332). Pirna se dnes nachází na území Saska. Více o historii města Pirna ve středověku: R. KLUTTIG-ALTMANN, K. LEHMANN a R. SMOLNIK, ed. *Pirna - Stadt und Burg im Mittelalter*. Dresden: Landesamt für Archäologie, 2013.

¹⁸⁰ Více o různých stupních patronátního práva: G. NOSCHITZKA, *Die Zisterziensklöster von Böhmen-Mähren und die Pfarrseelsorge*, *Analecta Cisterciensia* 35, 1978, s. 313 - 329.

¹⁸¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, 2013, s. 400.

¹⁸² TÁŽ, s. 400.

¹⁸³ A. PROFOUS, *Místní jména III*, s. 300.

¹⁸⁴ CDB II, s. 385, č. 360. Listina je falzem ze 13. století.

RBM IV uvádí, že 25. ledna 1269: „*Bischof Johann von Prag bestätigt Johann, sohn Lamberts von Zwalmetz, als pfarrer in Schlackenwerth zu folge praesentation des abtes Theodorich von Ossegg.*“¹⁸⁵ Oproti tomu CDB V/II uvádí v popisu listiny (Horní Slavkov).¹⁸⁶

V hlavním textu je však uvedeno, že se jedná o „*ecclesiam de Zlakenuerde*“, což se podobá více slovu Zlaucewerde¹⁸⁷ nebo Schlackenwerth¹⁸⁸ nežli označení pro Horní Slavkov, kterým je Schlaggenwald.¹⁸⁹ V popisu listiny v CDB V/II je tedy uvedena nesprávná lokalita.¹⁹⁰

¹⁸⁵ RBM IV, s. 726, č. 1821.

¹⁸⁶ CDB V/II s. 156, č. 576: „*Johannes, episcopus Pragensis, Johanni scholari, nato Lamberti de Swalmen (Zualmen), possessionem ecclesiae (Horní) Slavkov ad praesentationem Theodorici, abbatis de Osek, sub certis condicionibus.*“

¹⁸⁷ CDB II, s. 385, č. 360. Listina je falzem ze 13. století.

¹⁸⁸ RBM IV, s. 726, š. 1821.

¹⁸⁹ A. PROFOUS, *Místní jména IV.*, s. 100.

¹⁹⁰ Chyba v CDB V/II je pak přenesená např. do diplomové práce G. Dykastové Jan III. z Dražic, kde se na straně 38 - 39, 52 a 117, píše o potvrzení obsazení benefícia pod patronátem oseckého kláštera v Horním Slavkově Janem III. z Dražic. Mělo by se tedy jednat o patronát v Ostrově nad Ohří.

4.2 Inkorporované farnosti oseckého kláštera

Osecký klášter získával inkorporované pravděpodobně farnosti od počátku své existence, a to nejen na svém přímém panství. Podle Antona Frinda již roku 1209 pražský biskup Daniel II. inkorporoval klášteru duchovní péči ve městě Sayda (Zavidov), které se nacházelo v tehdejší Míšeňsku náležejícím tehdy k českým zemím.¹⁹¹ My však již víme, že listina, jíž měl tuto inkorporaci stvrdit, je falzem ze 13. století.¹⁹² Dále A. Frind uvádí, že roku 1317 zase Jan Lucemburský předal duchovní správu „na věčné časy“ oseckému klášteru na kostel v Pirně nacházející se v dnešním Sasku, kterou ovládal od roku 1293 český král.¹⁹³ Uvádějí se ještě další fary, jejichž inkorporace je však nejistá.¹⁹⁴

Během své historie měl osecký klášter inkorporováno devět zřetelně doložených a trvajících farností. Čtyři v bývalém okrese Teplice: Osek, Hrob, Jeníkov a Jenišův Újezd. Tři v bývalém okrese Most: Mariánské Radčice, Libkovice a Vtelno. A dvě v bývalém okrese Chomutov: Vysočany a Škrle.¹⁹⁵

Avšak všechny kostely nebyly vždy farní. Kostely v Jenišově Újezdu, Libkovicích a ve Škrli bývaly v některých obdobích lokáliemi nebo filiálními kostely. Tyto fary náležely pod církevní správu bílinského arcijáhenství. Poté někdy v poslední třetině 13. století patřily fary k bílinskému děkanátu téhož arcijáhenství. V té době totiž začaly uvnitř arcijáhenství vznikat děkanáty – spojnice mezi klérem jednotlivých obvodů, arcijáhenstvím a biskupem.¹⁹⁶

Registra papežských desátků uvádí, že v roce 1352 byl desátek vybírán z těchto far inkorporovaných klášteru v Oseku: Jeníkov, Jenišův Újezd, Libkovice, Osek, Mariánské Radčice a Vtelno.¹⁹⁷

¹⁹¹ A. FRIND, *Die Kirchengeschichte*, 1886, s. 323.

¹⁹² CDB II, č. 362, s. 388. (A. FRIND, *Die Kirchengeschichte*, s. 323.)

¹⁹³ A. FRIND, *Die Kirchengeschichte*, 1886, s. 323.

¹⁹⁴ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 104.

¹⁹⁵ TÝŽ, s. 104. Politickosprávní zařazení se v průběhu let proměňovalo. V letech 1848 – 1934 náležely Hrob, Jeníkov, Jenišův Újezd a Osek do okresu Duchcov, následně do roku 1949 do okresu Bílina a poté do okresu Teplice. Mariánské Radčice, Libkovice a Vtelno spadaly do okresu Most a Vysočany Škrli do okresu Chomutov.

¹⁹⁶ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 110.

¹⁹⁷ B. BERNAU, *Studien und Materialien zur Spezialgeschichte und Heimatkunde des deutschen Sprachgebietes in Böhmen und Mähren*, Praha 1903, s. 49.

Po skončení třicetileté války byly zřizovány vikariáty a po vzniku litoměřického biskupství vznikly dva vikariáty. Všechny farnosti inkorporované oseckému klášteru patřily do ústeckého vikariátu.¹⁹⁸ Roku 1670 bylo zřízeno šest děkanátů, osecké farnosti (Osek) patřily opět do bílinského.¹⁹⁹

V litoměřické diecézi pak od počátku 18. století sloužily opět vikariáty jako spojení mezi farnostmi a konsistoří. V roce 1701 je jmenován Osek a Jeníkov. Po pozměnění rozsahu vikariátů ve 30. letech 18. století jsou uváděny Osek, Jeníkov a Mariánské Radčice v bílinském vikariátu, Vtelno ve vikariátu mosteckém.²⁰⁰

Od období josefínských reforem do doby po první světové válce patřily farnosti Hrob, Jeníkov, Jenišův Újezd, Osek, Mariánské Radčice do bílinského vikariátu, Vtelno a Libkovice do mosteckého vikariátu, Vysočany a Škrle do chomutovského.²⁰¹

Roku 1886 jsou jako inkorporované fary oseckého kláštera uváděny Osek, Jeníkov, Hrob, Mariánské Radčice, Jenišův Újezd, Vtelno, Vysočany. Filiální kostely byly tehdy v Libkovicích a ve Škrli.²⁰²

Některé z těchto far ovšem někdy vedli světští kněží nebo byly spravovány odjinud, především z Duchcova. Do přímé duchovní správy kláštera postupně patřily, kromě kaplí pod správou samotných inkorporovaných farností, tři kaple v bývalém okresu Teplice: kaple sv. Bernarda v Bohosudově, kaple v Novém Dvoře a kaple v Břežánkách. Kaple v Břešťanech, na Rýzmburku a v Horním Háji, dále tři kaple v bývalém okrese Most: Rudolice nad Bílinou, Bylany a Stránce v bývalém okrese Chomutov kaple v Hošnicích.²⁰³

Následuje detailnější popis výše zmíněných devíti farností v průběhu let inkorporovaných oseckému klášteru. Farnosti jsou seřazeny v abecedním pořádku.

¹⁹⁸ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 110.

¹⁹⁹ Srv. J. Schlenz, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz. 2. Teil, Maximilian Rudolf Freiherr von Schleinitz und seine Zeit*. Warnsdorf: Kommissionsverlag von Ambr. Opitz, 1914. xvii, s. 103.

²⁰⁰ SOKA Teplice, *Vikariát Bílina*, kart. č. 5 a č. 14.

²⁰¹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 110.

²⁰² TÝŽ, s. 104: viz. J. R. Grunert *Ossegg: historisch-topograph* 1886. ix, s. 160.

²⁰³ TÝŽ, s. 104.

4.2.1 Farnost v Hrobu

Ves Hrob, dříve také Hroby (německy Grab, od 15. století Klostergrab díky příslušnosti k oseckému klášteru)²⁰⁴ leží asi 5,5 km směrem na severoseverovýchod od oseckého kláštera.

Historie

Z dochovaných pramenů není možné zjistit, kdy konkrétně ves vznikla. Pravděpodobně byla založena nebo získána teplickým klášterem benediktinek asi kolem poloviny 13. století. V době jeho založení v 60. letech 12. století²⁰⁵ však ještě součástí jeho panství nebyla.²⁰⁶

Obec Hrob spolu s Verneřicemi (dnes součást města Hrob) prodala oseckému klášteru Alžběta, abatyše benediktinského kláštera v Teplicích roku 1282, jelikož po braniborské okupaci Čech potřebovala finance pro svůj řeholní dům.²⁰⁷

Roku 1341 držbu Hrobu potvrdil oseckému klášteru král Jan Lucemburský.²⁰⁸ Hrob je v konfirmační listině jmenován mezi prvními vesnicemi, což by mohlo znamenat jeho vyšší význam. Jan téhož roku přesunul do Hrobu cestu do Saska vedoucí původně okolo hradu Rýzmburk. To je možný důvod, proč se Hrob později stal městečkem.²⁰⁹

Hrob se stal v 15. století městem, pravděpodobně někdy po polovině století ho povýšil na město Karel IV. Privilegium je však citováno jen ve zmínkách mladších listin.²¹⁰ Povýšení na město bylo stvrzeno Jiřím z Kunštátu a Poděbrad roku 1458, kdy po přimluvě

²⁰⁴ A. PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, s. 779.

²⁰⁵ P. VLČEK, P. SOMMER, D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 671.

²⁰⁶ J. BUDÍNSKÁ, P. JANČÁREK, J. PROCHÁZKA, *Hrob*, s. 8.

²⁰⁷ RBM II, s. 548, č. 1275: „*Elyzabeth, abbatissa monasterii Toplicensis, imminente non modicae necessitatis articulo et ex necessariorum rerum penuria multisque defectibus eiusdem monasterii villulas suas, quae vulgo sonant Wernhersdorf et Grab sub nemore jacentes, de quibus paucum, imo quasi nullum recepit quaestum cum omnibus tenimentis vendit pro viginti marcis abbati et conventi domus s. Mariae in Ozzek. Dat. In Toplitz a. d. MCCLXXXII.*“ V *Codexu Damascu* dopsal pisař na počátek listiny okolo roku 1340: „*Priiilegium de villa Wernhersdorf et Sepulcro.*“ Listina také v: A. Müller, *Quellen und Urkundenbuch*, 1929, s. 3, č. 9.

²⁰⁸ RBM IV, s. 351, č. 883. Listina z 21. března 1341.

²⁰⁹ RBM IV., s. 394, č. 991: „*Johannes Boh. Rex...*, *translationi stratae a castro Ossektrans villam Grab assentit.*“

²¹⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, 2013, s. 400. Oproti tomu kniha J. BUDÍNSKÁ, P. JANČÁREK, J. PROCHÁZKA, *Hrob*, s. 10. udává, že by se Hrob měl stát městem ještě před rokem 1350. Více k této problematice: P. JANČÁREK, *Vznik měst a městeček v české části Krušnohoří v době předbělohorské*, in: *Z dějin československého hornictví*, Rozpravy národního technického muzea, 1968, s. 17.

oseckého opata a konventu král Jiří potvrdil Hrobu městská privilegia a udělil mu střední týdenní trh.²¹¹ Od krále Vladislava II. Jagellonského získalo pak město v roce 1477 znak²¹² a o rok později právo pečetit červeným voskem, opět na žádost oseckého opata Jana.²¹³

Za vlády Rudolfa II. Habsburského se roku 1594 Hrob stal horním městem.²¹⁴ Co se týče hrobského hornictví, některé historické práce předpokládají, že se v okolí Hrobu těžilo již ve 14. století.²¹⁵ V 15. století se již v Hrobu těžilo stříbro, měď, cín, nikl a arzenové rudy. Ve století 16. v hojnější míře. První horní kniha pochází z roku 1547.²¹⁶ Těžit se přestalo v 17. století. K novým pokusům o obnovu hornictví došlo v 19. století (1824).²¹⁷

Ještě před tím, než se z Hrobu stalo horní město, do oblasti pronikalo luteránské vyznání, a to zprvu pod zástěrkou utrakvismu povoleného Českou konfesí, pravděpodobně od 70. let 16. století.²¹⁸ O čemž může také trochu svědčit následující: v roce 1574 vznikla stížnost na kněze Jana Kratěnu, že prý „nechodí jako kněz a peníze užívá po světsku“ a prý vařil a prodával pivo a posluhoval pánovi z Březí jako úředník, za což byl prý vězněn.²¹⁹ Později arcibiskup Karel z Lamberka (1607–1612) nechal zabavit místnímu faráři, který se prý zabýval kouzly, jakousi kouzelnickou knihu.²²⁰

V období správy oseckého klášterního panství pražským arcibiskupstvím v letech 1580–1626 spravoval jako jeden z prvních arcibiskupů panství Zbyněk Berka z Dubé (1592–1606). V roce 1590 bylo zjištěno, že v Hrobu převládá luteránství. Arcibiskup se projevil benevolentně a povolil, aby městu byla splacena část dluhu vytvořeného oseckým opatem Baltazarem. K tomu navíc získal Hrob v roce 1594 od arcibiskupa potvrzení starých privilegií a právo vařit pivo. Za to požadoval Berka z Dubé, aby byl ve městě do šesti let postaven kostel, což se také stalo, a zvýšení příjmů katolického faráře o sto tolarů ročně. Do

²¹¹ A. MÜLLER, *Quellen und Urkundenbuch*, 1929, s. 340, č. 815: „König Georg bewilligt auf Fürsprache des Abtes und Konventus Ossegg der Stadt Klostergrab einen Wochenmarkt.“ (31. prosince 1458).

²¹² A. MÜLLER, *Quellen und Urkundenbuch*, 1929, s. 341, č. 816.

²¹³ TÝŽ, 1929, s. 342, č. 817.

²¹⁴ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 320.

²¹⁵ J. KOŘAN, K. ŽEBERA, *Přehledné dějiny československého hornictví*, s. 103. Dále: N. KRUTSKÝ, *Hornická činnost kláštera Osek*, in: 800 kláštera Osek, s. 315.

²¹⁶ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 319. Horní kniha se nachází v SOA v Litoměřicích.

²¹⁷ E. POČHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 470.

²¹⁸ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 105.

²¹⁹ Z. WINTER, *Život církevní*, s. 580.

²²⁰ TÝŽ, s. 617.

Hrobu docházel ze Saska luteránský pastor, který konal bohoslužby v soukromém domě. Arcibiskup Berka z Dubé to zřejmě toleroval.²²¹

K problému došlo v roce 1607, kdy katolický kněz odmítl luteránům podávat podobojí způsobou, sezdávat je apod. Od tohoto roku již spravoval osecké panství arcibiskup Karel z Lamberka, který se pak od roku 1610 zdržoval v oseckém klášteře, tudíž nedaleko horního města. Hrob byl nábožensky rozdělen, byl tam stálý pastor, avšak bez kostela, který neměli luteráni povolený postavit.²²²

Po vydání Rudolfova majestátu v roce 1609 začaly v Čechách vznikat protestantské kostely.²²³ V této době byl osecký klášter v majetku pražského arcibiskupství, během jehož správy došlo k uvolnění vazeb mezi městem Hrob a bývalým panstvím oseckého klášteře,²²⁴ což způsobilo iniciativu hrobských protestantů²²⁵ pro stavbu vlastního kostela, který začali stavět i přes arcibiskupův odpor.²²⁶ Prý ke stavbě kostela dal podnět hrabě Jindřich Matyáš Thurn.²²⁷

Když do Čech vpadla v lednu roku 1611 vojska Pasovských, objevily se zprávy, že na oseckém panství je proti českým protestantským stavům shromažďováno vojsko, kterýžto svár pak musel být řešen místodržitelstvím.²²⁸ Poté na podzim roku 1614 arcibiskup Lohelius nařídil kostel v Hrobu zapečetit a později 11. prosince 1617 dokonce zbořit.²²⁹

Tento akt zboření hrobského protestantského kostela se stal spolu s uzavřením kostela v Broumově jednou ze záminek protestantských stavů pro vypuknutí českého stavovského povstání v roce 1618.²³⁰ Po pražské defenestraci 23. května 1618 byl Lohelius nucen uprchnout do Vídně. Protestantské stavy zkonfiskovaly panství klášteře v Oseku a

²²¹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let klášteře Osek, s. 105.

²²² TÝŽ, s. 105.

²²³ J. KILIÁN, 11. 12. 1617. *Zboření kostela v Hrobu*, s. 37.

²²⁴ TÝŽ, s. 69.

²²⁵ Měli úzké styky s luteránským saským Freibergem, kam po prohře stavovských povstalců někteří odešli. (J. KILIÁN, *Zboření kostela v Hrobu*, s. 125).

²²⁶ J. MACEK, *Dějiny oseckého klášteře*, in: 800 let klášteře Osek, jubilejní sborník, s. 65.

²²⁷ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let klášteře Osek, s. 105.

²²⁸ J. MACEK, *Dějiny oseckého klášteře*, in: 800 let klášteře Osek, jubilejní sborník, s. 65.

²²⁹ J. KILIÁN, *Zboření kostela v Hrobu*, s. 93. Zajímavostí je, že hrobští, na rozdíl od broumovských protestantů, svůj kostel nebránili (ačkoli jiní badatelé tvrdili opak). Arcibiskupova akce hrobské asi naprosto zaskočila.

²³⁰ J. KILIÁN, *Zboření kostela v Hrobu*, s. 125 – 126.

poté ho rozprodaly po částech, například Bohuslavu z Michalovic²³¹ a jeho ženě.²³² Pět vesnic z původně arcibiskupského majetku získali i hrobští měšťané, kteří také po vypuknutí stavovského povstání přestali platit katolického faráře.²³³

Bělohorská porážka protestantských stavů 8. listopadu 1620 neskončila pro město Hrob bez následků. Každopádně došlo k navrácení všech částí oseckého panství pražskému arcibiskupství, tudíž také město Hrob bylo opět spravováno arcibiskupem. Díky předešlé rebelii ztratilo za trest veškerý majetek nabytý v průběhu stavovského povstání, k tomu byli protestanti z Hrobu donuceni zřici se luteránství a navíc byla městu odejmuta jeho privilegia, knihy, pečetě i pivovarnická pánev.²³⁴

Díky vlně protireformace po bělohorské porážce protestantů byl roku 1624 z Hrobu nucen odejít poslední luteránský pastor Christoph Luder. Současně s ním odešli i pastoři z Krupky, Jeníkova, Novosedlic a Bořislavi.²³⁵ Oproti tomu v oblasti Krušnohoří i přes nátlak krále setrvali někteří luteránští kněží ve svých úřadech, které opouštěli až po opakovaných nařízeních o vystěhování. Během protireformace nebyl v případě odchodu obyvatel měst volný odchod z panství automatickou a jednoduchou záležitostí, obzvláště u horních měst docházelo ke snaze zadržet v místě horníky a důlní odborníky.²³⁶

Městská privilegia Hrobu nebyla obnovena. K obnově privilegií města došlo až po návratu Hrobu do majetku oseckého kláštera v roce 1628 a po konstatování, že v Hrobu již nejsou nekatolíci. Avšak asi třetina nekatolických obyvatel město opustila.²³⁷

Hrob byl pak do poloviny 17. století katolický, s výjimkou několika pacholků z Míšně. V nedaleké vsi Střelná patřící pod farnost v Jeníkově ještě zbývalo dvanáct nekatolíků.

Spojenou farnost Hrob a Jeníkov opět administrovali cisterciáci, v tomto období P. Vavřínek Siegel.²³⁸

²³¹ Byl direktorem stavů popraveným 21. 6. 1621 na Staroměstském náměstí. Jeho manželkou byla Voršila Benigna rozená z Vrtby. (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 65).

²³² J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 65.

²³³ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 105.

²³⁴ J. KILIÁN, *Zboření kostela v Hrobu*, s. 125 - 126.

²³⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²³⁶ T. ŠIMKOVÁ, *Luterství v horních městech českého Krušnohoří*, in: *Ars Montana*, 2016, s. 249.

²³⁷ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106. Více: H. HALLWICH, *Töplitz: Eine deutschböhmisches Stadtgeschichte*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1886. 13, 471 s., s. 25 - 27.

²³⁸ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

Po třicetileté válce probíhala často násilná rekatolizace, jež vedla poddané k útěku ze země včetně horníků z Hrobu a okolí.²³⁹

Osecký opat Mauritius Elbel (1776–1798) nechal v Hrobu zřídit faru (lokálii) a školu.²⁴⁰

Kolatura

Před rokem 1945 náležely do farního obvodu Hrobu vsi Křižanov (Krinsdorf), Nové Verneřice (Neuwernsdorf) s kaplí sv. Františka a Mlýny (Grundmühlen).²⁴¹

Všechny tyto vsi náležící do kolatury Hrobu jsou v dnešní době součástí města Hrob. Nejspíše k jejich spojení přispěla i dřívější propojenost far.

Kostel sv. Barbory

Historie kostela

Původně raně gotický kostel byl pravděpodobně založen v roce 1282,²⁴² kdy ho po koupi Hrobu od teplického kláštera benediktinek klášteřem v Oseku nechal vystavět opat Theodorich.²⁴³

Kostel je připomínán v Konfirmačních knihách k roku 1358.²⁴⁴ K přestavbě kostela došlo kolem roku 1600²⁴⁵ a o dva roky později 28. dubna byl znovu vysvěcen arcibiskupem Zbyňkem Berkou z Dubé.²⁴⁶ V 19. století byl přestavěn v novogotickém stylu.²⁴⁷

Vzhled kostela

Kostel tvoří jedna loď na východní straně ohraničená trojboce zakončeným kněžištěm. Na severní straně kostela se nachází obdélníková sakristie, na jižní straně je umístěn přístavek. Nad pseudogoticky upraveným západním průčelím se tyčí věž

²³⁹ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 65.

²⁴⁰ N. KRUTSKÝ, *Přehled opatů oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 29.

²⁴¹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²⁴² K. KUČA, *Města a městečka*, s. 319.

²⁴³ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, s. 152.

M. Soukup v knize *Středověké Duchcovsko* (s. 15): podle některých autorů listina o koupi města Hrobu od teplického kláštera benediktinek (RBM II, s. 548, č. 1275) zmiňuje již starší hrobský kostel, avšak tato formulace je nejednoznačná, protože není jasné, o kterém kostele se v ní mluví.

²⁴⁴ LC I. 1, s. 37: „...ad ecclesiam in Hrob...“

²⁴⁵ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 470.

²⁴⁶ J. SCHALLER, *Topographie*, s. 154.

²⁴⁷ K. KUČA, *Města a městečka*, s. 319.

hranolovitého tvaru. Na jižní straně lodi lze nalézt původní pozdně gotický portál. Prostor osvětlují hrotitá okna s plaménkovými kružbami.²⁴⁸

Kněžiště s dodnes zachovanými gotickými prvky²⁴⁹ je zaklenuto síťovou klenbou s maltovými žebry. Nachází se zde půlkruhový triumfální oblouk s římsou. Kostelní loď je sklenuta křížově pěti různě širokými poli klenby bez žeber, do dvou polí na západní straně je vestavěna kruchta, která je podklenuta plackami.²⁵⁰

Mobiliář

Mobiliář je většinou z doby přestavby kostela, tudíž novogotický. Kostel zdobí obraz Krista před Pilátem z roku 1628. V sakristii se nachází pozdně gotická křtitelnice.²⁵¹

Farní budova

Opat kláštera v Oseku Mauritius Elbel (1776–1798) nechal v Hrobu zřídit fary (lokalií). Nová farní budova vznikla roku 1786 (tento letopočet se nachází na budově fary). Budova fary je jednoduchá jednopatrová stavba obdélníkového tvaru.

Současný stav

Stav kostela se zdá dobrý. Budova fary také nevypadá příliš narušeně. V současnosti v ní sídlí místní farář P. Štefan Pilarčík.

²⁴⁸ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 470.

²⁴⁹ M. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 15.

²⁵⁰ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 470.

²⁵¹ TÝŽ, s. 470. Tak tomu alespoň bylo v 80. letech 20. století.

4.2.2 Farnost v Jeníkově

Obec Jeníkov (německy Janegg) se nachází asi 4 km na východ od oseckého kláštera.

Historie

Nejstarší písemnou zmínka z roku 1352 o Jeníkově se nachází v Registrech papežských desátků.²⁵² Předpokládá se však, že obec je mnohem starší. Tuto myšlenku vzbuzují archeologické nálezy z okolí Jeníkova a také skutečnost, že je obec položena skalce výrazně vystupující nad okolní terén.²⁵³ V roce 1352 v Jeníkově stál farní kostel a fara, poté byl v roce 1363 výslovně zmíněn i jeníkovský farář.²⁵⁴ Oproti tomu některé z pramenů udávají, že farnost zde existovala již před rokem 1253.²⁵⁵

Předtím než se Jeníkov stal součástí panství oseckého kláštera, náležely patronátní práva na kostel rodu Hrabišicům, Pánům z Oseka, kteří tam dosazovali faráře např. ještě v letech 1406, 1408, 1412.²⁵⁶

Podle Konfirmačních knih začali být od roku 1423 faráři do Jeníkova podávání opatem oseckého kláštera.²⁵⁷ Tudíž patronátní práva k jeníkovskému kostelu a vlastnictví obce přešlo pravděpodobně někdy před zmíněným rokem.²⁵⁸

V pohusitské době, kdy nejspíše většinou české obyvatelstvo přecházelo k utrakvistu, vydal papež 10. června 1482 Sixtus IV. breve, jímž byla farní správa do nedalekého Hrobu, kde té době ještě převládalo katolictví. Správa v Hrobu měla zůstat až do chvíle opětovného posílení víry jeníkovských farníků.²⁵⁹ Nicméně propojení obou farností trvalo až do 17. století.²⁶⁰ Už v 16. st. v Jeníkově opět působil katolický farář.²⁶¹

²⁵² RDP, s. 78.

²⁵³ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁵⁴ TÝŽ, s. 29.

²⁵⁵ *Catalogus universi cleri. C. d.*, s. 41, SOA Litoměřice, Průvodce, c. d., s. 165 – 166.

²⁵⁶ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁵⁷ LC VIII-X, s. 55: „*ad ecc. In Jenykow ex causa permut. cum d. Nicolao, pleb. In Jenykow, de consensu Nicolai abbatis et conuentus monast. In Ossyek...*“

²⁵⁸ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁵⁹ A. FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens*, s. 301 – 302.

²⁶⁰ V. HONYS, *Zázračná vyslyšení*, s. 58., in: *Folia Historica bohemia*, 2009. Dokazují to podle V. Honyse dochované kostelní účty: SOKA Teplice, fond FÚ Jeníkov, inv. č. 2, kniha kostelních účtů 1591 – 1684.

²⁶¹ Podle údajů ve farní účetní knize z let 1577 – 1684 (A. FRIND, *Die Kirchengeschichte Böhmens*, s. 396 – 397).

Zajímavostí je, že roku 1562 byl zdejší farář spolu s dalšími dvěma faráři po excesech při pastorální konferenci za účasti arcibiskupa odsouzen k vězení.²⁶²

Během vlny rekatolizace po porážce na Bílé hoře byl nucen roku 1624 odejít luteránský pastor.²⁶³

V roce 1753 byl P. Floriánem Burianem²⁶⁴ založen místní zpěvácký spolek sv. Cecílie, který existoval až do druhé světové války.²⁶⁵

Do jeníkovské kolatury patřily expozitura a škola v Košťanech, které se v letech 1940–1941 oddělily.²⁶⁶

Mariánská poutní tradice

Od roku 1642 začalo v Jeníkově docházet k pravidelným oslavám svátku Božího těla a od roku 1656 byla vedena procesí z Hrobu do Jeníkova o Křížových dnech.²⁶⁷

Procesí do Jeníkova zmiňuje i cisteciák Augustin Sartorius ve svém překladu Mariánského atlasu W. Gumpfenberga.²⁶⁸

V Jeníkově se nalézala socha Bolestné Panny Marie, jejíž existenci je podle Víta Honyse možno zachytit v roce 1673, kdy byla vytvořena. O tom se mluví v knize *Svědectví o počátku a dobrodiních, které všemohoucí Milosrdný Bůh na prosby Bolestné Matky Marie pod křížem vysoce ctěného svatostánku v Jeníkově těm, kteří se jí s láskou zaslíbili, milostivě prokázal.*²⁶⁹

Kniha podle V. Honyse zachycuje množství zázračných vyslyšení od roku 1701.²⁷⁰ O posledním zázraku je veden záznam v roce 1762, kdy zápisy v knize končí. Důvodem

²⁶² H. HALLWICH, *Geschichte der Bergstadt Graupen in Böhmen*, s. 123.

²⁶³ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 105.

²⁶⁴ Jeho smrt roku 1759 je zaznamenána klášteřem ve Vyšším Brodě: „*Anno 1759 A. R. P. Florianus Burian, professus et sacerdos Ossecensis, administrator in Janegg.*“ (Commemorio omnium fratrum, familiarum et benefactorum defunctorum ordinis nostri, dostupné z: www.klastervyssibrod.cz).

²⁶⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²⁶⁶ TÝŽ, s. 106.

²⁶⁷ V. HONYS, *Zázračná vyslyšení*, s. 58: SOKA Teplice, FÚ Jeníkov, inv. č. 2, kniha kostelních účtů 1591 – 1684.

²⁶⁸ J. KVAPIL, *Augustinus Sartorius: Mariánský Atlas*, in: Ústecký sborník historický, 2000, s. 151: „*Procesí z Mostu, Bíliny, Duchcova, Teplíc, Postoloprť, Libčevsi, Měrunic, Želenic, Mrzlic, Českých Zlatníků, Bečova, Kozlů, Bořislavi, Horního Litvínova, Horního Jiřetína, Blažimi (u Postoloprť), Bitozevsi, Čouše (Souše), Starého Oseka, Hrobu, Jeníkova, Vtelna, Vysočan (u Chomutova).*“

²⁶⁹ SOKA Teplice, FÚ Jeníkov kniha inv. č. 1. Podle V. Honyse byla kniha vedena ve fondu jako běžná kniha pamětní a nebyla tedy badatelsky hojně využívána.

²⁷⁰ V. HONYS, *Zázračná vyslyšení*, s. 60.

mohl být nezájem oseckého kláštera o rozvoj úcty k jeníkovské Madoně ve chvíli, kde se v okolí nacházelo velké množství poutních míst, zejména v Mariánských Radčicích inkorporovaných klášteru stejně jako Jeníkov.²⁷¹ O úctě k jeníkovské soše Panny Marie Bolestné napsal G. A. Wahner ve 30. letech 19. století. Spis obsahuje patrně jediné vyobrazení sošky v podobě Birckhardtovy devoční grafiky datované do roku 1733. Jeníkovská Madona zde má oproti radčické „*volně klesající ruce a pohled bolestného odevzdání směřující vzhůru,*“ také meč v její hrudi je stranově převrácen.²⁷² Srovnání viz kapitola Farnost v Mariánských Radčicích.

Avšak Augustinus Sartorius Jeníkov mezi mariánskými poutními místy v blízkosti kláštera nezmiňuje.²⁷³ Vyjmenovává jich však mnoho: Bohosudov, Mariánské Radčice, Horní Jiřetín, Zahražany u Mostu, Chomutov, Květnov, Údolice, Březno u Chomutova, Jirkov (Panna Marie Bolestná), Žatec (Panna Marie Bolestná), Bečov u Mostu, Vintířov u Kadaně, Kopice, Osek.

V Jeníkově tedy podle knihy zázraků nalezené v archivním fondu jeníkovské fary docházelo k zázračným vyslyšením minimálně v rozmezí asi šedesáti let.

Procesí do Jeníkova se konala již od roku 1656, socha Panny Marie vznikla roku 1673. Je tedy možné, že procesí ještě předtím směřovala za starší sochou Bolestné Panny Marie²⁷⁴, která byla v Jeníkově pravděpodobně umístěna již dříve v 16. století.

Jeníkovské poutní místo bylo však pravděpodobně zastíněno v blízkosti ležícími Mariánskými Radčicemi a Bohosudovem.

Kolatura

Do farního obvodu Jeníkova náležely do roku 1945: Dřevoruby s kaplí sv. Anny, Kocourkov, Lahošť s kaplí Panny Marie, Střelná, Oldřichov u Duchcova s kaplí sv. Antonína Paduánského, Staré Verneřice s kaplí sv. Prokopa, Hudcov s obecní kaplí, samota Fuchshüttel (dnes neexistuje), do roku 1940 tedy i Košťany s expoziturou u kostela Povýšení sv. Kříže a se hřbitovní kaplí sv. Kříže.

²⁷¹ V. HONYS, *Zázračná vyslyšení*, s. 62 – 63.

²⁷² TÝŽ, s. 64.

²⁷³ J. KVAPIL, *Augustinus Sartorius: Mariánský Atlas*, in: Ústecký sborník historický, 2000, s. 154.

²⁷⁴ Viz níže: socha Panny Marie Bolestné vzniklá mezi lety 1500 - 1510.

Po druhé světové válce se do kolatury Jeníkova dostal také Lom s kaplí Nejsvětějšího Srdce Ježíšova a kaplí Nejsvětější Trojice.²⁷⁵

Kostel Zvěstování Panně Marii

Existence původního jeníkovského kostela je kladena do roku 1352.²⁷⁶ Tento kostel roku 1551 vyhořel.²⁷⁷ Následně byl v Jeníkově v roce 1551 vystavěn nový kostel zasvěcený Zvěstování Panně Marii.²⁷⁸ Spolu s ním byl pravděpodobně vystavěn i nový hřbitov s kaplí Zvěstování Panny Marie (později byl zasvěcen sv. Anně).²⁷⁹ Farní kostel však roku 1756 vyhořel.²⁸⁰

Pozůstatkem tohoto kostela je prý na místě bývalého hřbitova dnes volně stojící kaple sv. Anny, jež je v podstatě polygonálním presbytářem zaklenutým síťovou klenbou.²⁸¹

Kostel sv. Petra a Pavla

Historie kostela

Osecký opat Kajetán Březina z Birkenfeldu (1749–1776) nechal postavit nový farní kostel,²⁸² asi sto kroků od původního kostela.²⁸³ Barokní stavba kostela vznikala mezi lety 1756–1763 podle plánů Jakuba Schwarze, který je navrhl v závislosti na tvorbě Octavia Broggia.²⁸⁴ Nad západním portálem kostela se nachází letopočet 1759. K vysvěcení svatostánku došlo v roce 1763, kdy byl zasvěcen sv. Petru a Pavlu.²⁸⁵ V roce 1860 došlo k obnovení farního kostela.²⁸⁶

V době druhé světové války přišel kostel o zvony, které v roce 1943 skončily i se svými srdci v Německu.²⁸⁷

²⁷⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²⁷⁶ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁷⁷ TÝŽ, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁷⁸ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151: „*schon 1551 unter dem Titel „Mariä Verkündigung“ erbaute Kirche.*“

²⁷⁹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²⁸⁰ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 583.

²⁸¹ V. HONYS, *Zázračná vyslyšení*, s. 58., in: *Folia Historica bohemia*, 2009, s. 58.

²⁸² *Kurze Geschichte*, s. 24.

²⁸³ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151.

²⁸⁴ M. HORYNA et al., *Oktavián Broggio*, s. 64.

²⁸⁵ J. SCHALLER, *Topographie*, s. 155.

²⁸⁶ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 583.

²⁸⁷ SOKA Teplice, Farní úřad Jeníkov, inv. č. 1.

Vzhled kostela

Kostel je tvořen jednou lodí a půlkruhově uzavřeným kněžištěm. Na jižní straně stavby se nachází čtvercová sakristie. Nad západním průčelím se tyčí věž hranolovitého tvaru. Toto průčelí ukončené štítem s v nikách umístěnými sochami sv. Petra a Pavla z roku 1898 je tvořeno třemi osami, po stranách je mírně konkávně prohnuté a členěné pilastry. Severní a jižní strana lodi je členěna rizality. Vnitřní klenba je tvořena plackami. Nachází se tam kruchta ze dřeva postavená na čtyřech sloupcích.²⁸⁸

Mobiliář

Mobiliář kostela pochází z 19. století. Na hlavním ciboriovém oltáři od J. Q. Jahna z Oseka²⁸⁹ se nacházejí sochy světců sv. Petra a Pavla. Dále je kostel vybaven dvěma protějškovými bočními oltáři. Další oltář se dvěma světci od J. Q. Jahna datovaný rokem 1760 je iluzívně namalován na východní straně kostela. Je zde obraz Nanebevstoupení Páně. Obraz sv. Václava v kněžišti pochází z doby kolem poloviny 18. století. Obrazy evangelistů v lodi vznikly v letech 1720–1730.²⁹⁰

Takto vypadal mobiliář kostela v 80. letech 20. století. Dnes je v Jeníkově možné spatřit jen iluzivní oltář od J. Q. Jahna, sochy světců po stranách kostela a dva protějškové boční oltáře. Navíc je zde kazatelna z roku 1762, na jejímž vrcholu je umístěna socha Krista jako dobrého pastýře.

Socha Panny Marie Bolestné

Dřevěná socha vznikla někdy v letech 1500–1510. Josef Opitz uvádí, že tato socha pochází právě z Jeníkova.²⁹¹ Dílo je jediným dochovaným (či známým) pozůstatkem většího celku, o kterém také není nic známo. Je pravděpodobné, že Jeníkov byl až jejím druhým místem určení. Stejně tak nemůžeme určit ani ono první místo, kde byla původně uložena.²⁹² Socha byla nějakou dobu uložena v osecké klášterní galerii, po roce 1945 v bývalém doksanském klášteře a dnes se nachází v Benešově nad Ploučnicí.²⁹³

²⁸⁸ TÝŽ, s. 583.

²⁸⁹ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 64.

²⁹⁰ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 1*, s. 583.

²⁹¹ J. OPITZ, *Gotische Malerei und Plastik Nordwestböhmens*, 1928, s. 42, č. 178.

²⁹² Nabízí se hypotéza, že socha byla původně umístěna v oseckém konventním kostele.

²⁹³ J. FÍŘT, *Panna Marie Bolestná z Jeníkova*, in: *Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*, s. 696.

Kaple sv. Anny

Bývalá hřbitovní kaple sv. Anny (původně Zvěstování Panně Marii) z roku 1551.²⁹⁴ Na renesančním portálu ostění uvnitř kaple lze najít právě letopočet 1551. Kaple sv. Anny má gotický závěr, tudíž je možné, že pozůstatky vyhořelého farního kostela byly použity pro stavbu kaple.²⁹⁵ V roce 1909 došlo k obnově kaple sv. Anny.²⁹⁶

Farní budova

Kajetán Březina z Birkenfeldu nechal také postavit v blízkosti kostela novou farní budovu²⁹⁷ a školu.²⁹⁸ Tato současná farní budova byla postavena roku 1770. Roku 1787 byl vybudován nový hřbitov s kaplí sv. Kříže.²⁹⁹

Obdélníková jednopatrová budova je barokní ze 70. let 18. století (letopočet v kartuši nad portálem). Portál fary se nachází v ose středového rizalitu, jenž je zakončen trojúhelníkovým štítem. Průčelí je zdobeno pilastry a kordonovou římsou. Klenba v přízemí fary je valená.

300

Současný stav

Farnosti se v dnešní době ujalo sdružení FATYM z Vranova nad Dyjí, které má snahu oživit mariánskou poutní tradici pomocí misijní činnosti. Kostel se zdá být v celkem dobrém stavu, jen se zde nachází už jen minimum mobiliáře. K pravidelným bohoslužbám zde nedochází. Mše svatá se tu dnes koná na sv. Petra a Pavla, jimž je kostel zasvěcen. Budova fary vykazuje nutnost oprav. Některé místnosti jsou již renovované, na dalších se v současnosti pracuje.

²⁹⁴ TÝŽ, s. 583.

²⁹⁵ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 29.

²⁹⁶ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

²⁹⁷ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151.

²⁹⁸ N. KRUTSKÝ, *Přehled opatů oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 29.

²⁹⁹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

³⁰⁰ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 1*, s. 583.

4.2.3 Farnost v Jenišově Újezdu

Dnes již neexistující ves Jenišův Újezd (německy Lang Ugest nebo Langaujesd) se nacházela od oseckého kláštera asi 9 km cestou přes Lom, vzdušnou čarou směrem na jihojihovýchod od Oseka.

Historie

Fara se v Jenišově Újezdě patrně nacházela již ve 14. století.³⁰¹ V letech 1352–1405 se nachází v Registrech papežských desátků náležející do bílinského děkanátu, kde ho s platem tří grošů³⁰² můžeme řadit mezi chudší kostely tohoto děkanátu.³⁰³

Osecký klášter skupoval ves Jenišův Újezd již od roku 1477, kdy odkoupil část vsi od Pavla Kaplíře ze Sulevic.³⁰⁴ V roce 1672 odkoupil zbývající část vesnice (spolu s 22 dalšími vesnicemi) opat Vavřinec Scipio z bývalého panství zaniklého benediktinského kláštera v Teplicích.³⁰⁵

Avšak v době reformace došlo ke zrušení fary. Během rekatolizace byla spravována z Duchcova. Později byla obnovena jako lokálie a spravována opět klášterem v Oseku od roku 1808. Teprve asi od roku 1811 tam působil stálý lokalista. V roce 1859 byla farnost obnovena.³⁰⁶

V době reformace zanikla místní farnost a Jenišův Újezd byl po rekatolizaci spravován z Duchcova. Až roku 1808 byla farnost obnovena jako lokálie oseckého kláštera, který ji tak opět začal spravovat. Asi teprve po roce se zde objevil stálý lokalista. Roku 1859 došlo k obnovení farnosti.³⁰⁷ J. G. Sommer píše, že už velmi dlouho byl Jenišův Újezd přiřazen k Mariánským Radčicím.³⁰⁸

³⁰¹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

³⁰² RDP, s. 78. Píše zde o ní jako „Vgest.“

³⁰³ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 94.

³⁰⁴ SEDLÁČEK, AMV. B, I, 303 (A. PROFOUS, *Místní jména v Čechách*, s. 431).

³⁰⁵ A. FRIND, *Kirchengeschichte Böhmens*, s. 112.

³⁰⁶ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 106.

³⁰⁷ TÝŽ, s. 106.

³⁰⁸ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151: „war schon seit uralter Zeit nach Ratschitz eingpf.“

Kolatura

Do roku 1945 spadaly do farního obvodu Jenišova Újezdu Břešťany (Preschen), které podstoupil oseckému klášteru před rokem 1322 král Jan Lucemburský.³⁰⁹

Kostel sv. Bartoloměje

V letech 1740–1743 v Jenišově Újezdě vznikla nová barokní stavba³¹⁰ na místě staršího kostela.³¹¹ Opat kláštera v Oseku Jeroným Besnecker založil tento nový kostel v Jenišově Újezdu 16. listopadu 1740.³¹² Novostavba barokního kostela, jehož architektem se stal Octavio Broggio,³¹³ byla tedy zahájena ještě téhož roku. Dokončení kostela však spadá až do roku 1743, kdy už byl Broggio po smrti.³¹⁴ Jeho plány se však dočkaly kompletní realizace.³¹⁵ Nový kostel byl zasvěcen sv. Bartoloměji.³¹⁶

V roce 1891 byly pro kostel zakoupeny nové zvony.³¹⁷

Ve 20. století došlo k restauraci hlavního oltáře (1959), avšak v 70. letech se zjistilo, že se pod obcí nachází velká sloj hnědého uhlí, byl tedy vypracován těžební plán, přičemž bylo rozhodnuto o likvidaci obce. Z kostela byla v roce 1976 sejmuta památková ochrana a jeho mobiliář byl odvezen do Regionálního muzea v Teplicích. Následně byl kostel mezi lety 1976–1979 postupně likvidován.³¹⁸

Vzhled kostela

Kostel obdélníkového tvaru byl tvořený jednou lodí a zakončovalo ho pravoúhlé kněžiště.³¹⁹ Západní zvlněné průčelí členily natočené svazky pilastrů a zakončoval ho trojúhelníkový štít, kde se uvnitř niky nacházela socha sv. Floriána. Stěny lodi a kněžiště byly členěny pilastry. Okna byla pravoúhlá, zakončoval je segment. Interiér byl rozdělen

³⁰⁹ A. FRIND, *Kirchengeschichte I*, s. 325.

³¹⁰ SOA Litoměřice, inv. č. 2114, sign. 19.21, kart. č. 343.

³¹¹ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 69.

³¹² *Kurze Geschichte*, s. 23.

³¹³ Uváděn v účtu za roky 1740 – 1741 (M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 64).

³¹⁴ Octavian Broggio zemřel v roce 1742. Dokončení kostela v roce 1743 dokládala i datace na vstupním portálu kostela (M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 64).

³¹⁵ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 69.

³¹⁶ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151. Sommer udává rok 1742 jako rok vzniku kostela. Schaller v roce 1787 zmiňuje, že v Jenišově Újezdu se nacházel kostel sv. Apoštola Bartoloměje.

³¹⁷ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 4583, kart. č. 56.

³¹⁸ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 94 – 95.

³¹⁹ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 65.

pomocí pilastrů na tři části: klenba na první nad kněžištěm a na třetí části byla valená s lunetami, střední část byla oddělena pásem, plackou.

Mobiliář

Nacházela se tam dřevěná kruchta. Mobiliář pocházel z 19. století. Křtitelnice z kamene byla datována rokem 1807.³²⁰

³²⁰ E. POCHE, *Umělecké památky Čech*, s. 584.

4.2.4 Farnost v Libkovicích

Ves Libkovice (německy Liquitz)³²¹ se nalézala asi 5 km na jihojihozápad od oseckého kláštera směrem na Mariánské Radčice. Ležela na severovýchodním okraji bývalého okresu Most (do roku 1960 patřila do okresu Teplice). Na jihozápadě sousedila s Mariánskými Radčicemi, jihovýchodě od nich ležel Jenišův Újezd a na severovýchodě Lom. Obec Libkovice byla kvůli těžbě uhlí zbořena v roce 1992.

Historie

Obec Libkovice je poprvé zmiňována v listině knížete Bedřicha z roku 1186, která se týká sporné donace a mj. jí Bedřich potvrdil pražskému špitálu sv. Jana Jeruzalémského i předchozí zisk řady vesnic včetně Libkovic.³²² To koresponduje s archeologickými nálezy v oblasti Libkovic, které svědčí o skončení přesunů lidských sídel někdy kolem 2. poloviny 12. století a 1. poloviny 13. století. V oné době vznikla prostorově stabilní struktura vesnice jako sídelního typu podobná dnešnímu stavu.³²³

Roku 1209, kdy pražský biskup Daniel II. konfirmoval majetek oseckého kláštera, ve své listině, jsou Libkovice zmíněny jako „Lubtitz.“³²⁴ Listina je však falzem ze 13. století, takže o vlastnictví Libkovic oseckým klášterem lze s větší určitostí mluvit až okolo roku 1240, kdy opat kláštera v Oseku a biskup v Prusku Slavko z rodu Hrabišiců koupil od svého příbuzného Václava část vsi („Lubcowitz“) se dvěma mlýny a dalším příslušenstvím.³²⁵ V této době se většina obce stala majetkem oseckého kláštera, jímž zůstala až do roku 1848.³²⁶

Roku 1340 potvrdil Boreš z Rýzmburka vlastnická práva kláštera na Libkovice.³²⁷ O rok později potvrdil držení Libkovic klášteru v Oseku dokonce král Jan Lucemburský. Od

³²¹ Název obce vznikl z označení „ves lidí Libkových“. Je možné najít název ve více tvarech: Lubcouiz(e), Lubcowitz, Luczkowitz, Lucwicz, Likwjeze, Liquitz (PROFOUS, *Místní jména v Čechách, díl II*, s. 592).

³²² CDB I, č. 310, s. 282 („Lubcouiz“).

³²³ M. DOBEŠ, *Vývoj pravěkého a středověkého osídlení Libkovic*, in: Osud Mostecka, 1996, s. 46.

³²⁴ CDB II, č. 362, s. 390.

³²⁵ RBM I, č. 1015, s. 471: „Zlauco, episcopus Prusciae, recognoscit, se emisse, quum abbas in Ozzek fuiset, villam Lubcowitz. – Perhenni constare volumus notioni, quod nos, cum essemus abbasin Ozzek, villam Lubcowitz dictam a cognato nostro Wazlao cum duobus molendinis et omnibus aliis pertinentiis, exceptis...“

³²⁶ J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 47.

³²⁷ RBM IV, s. 325, č. 829: „Borso de Rysenburg incolae villae Luczkowicz ad cenzum monio Osecensi adstringit.“

tohoto okamžiku je kostel zmiňován jako farní.³²⁸ Dále lze Libkovice najít jako součást bílinského děkanátu v Registrech papežských desátků k letem: 1352, 1369, 1384–1385, 1399 a 1405.³²⁹ Roku 1575 jmenují Libkovice jako „vesnice od kláštere woseczkeho“ Zemské desky.³³⁰

Od třicetileté války byl farní kostel v Libkovicích filiální k Mariánským Radčicím.³³¹ Když pak roku 1650 jednal papežský stolec o vyjmutí oseckého kláštera z majetku pražského arcibiskupství a navrácení klášterního panství oseckým cisterciákům, libkovičtí obyvatelé sami žádali o připojení zpět ke klášteru. Potom, co papež navrátil správu majetku cisterciákům, osecký opat na oplátku Libkovickým odpustil daně a poplatky.³³²

Libkovice se nacházeli v majetku kláštera i roku 1787, kdy je jako „Litwitz“ ve své práci zmiňuje J. Schaller.³³³

K roku 1833 jsou Libkovice stále uváděny jako přífařené k Mariánským Radčicím.³³⁴

Kostel sv. Mikuláše

Historie kostela

V Libkovicích prý stával dříve, ještě před založením oseckého kláštera, starší farní kostel. Není známo, zda vedle sebe ještě nějakou dobu fungovaly oba farní kostely současně nebo farní práva přešla z místního kostela na nový farní kostel sv. Mikuláše okamžitě.³³⁵

Novější kostel sv. Mikuláše stál v centru obce. Není dostatek pramenů na určení jeho stáří, avšak nelze vyloučit, že měl ještě románskou podobu. V roce 1352 se objevil v seznamu papežských desátků.³³⁶ Platil vcelku malou částku – pět grošů za půl roku.³³⁷ Kostel byl uváděn jako farní již ve 14. století.³³⁸

³²⁸ RBM IV, s. 351, č. 883. Listina z 21. března 1341: „cum iure patronatus ecclesiarum.“

³²⁹ RDP, s. 78.

³³⁰ A. PROFOUS, *Místní jména v Čechách*: DZ, 88, L 13.

³³¹ L. KOCOUREK, s. 107, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 107.

³³² TÝŽ, s. 107.

³³³ J. SCHALLER, *Topographie*, s. 153.

³³⁴ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151: „nach Ratschitz eingepf. Und besitzt...“

³³⁵ *Kurze Geschichte*, s. 14 – 15.

³³⁶ RDP, s. 78.

³³⁷ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³³⁸ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 107.

V roce 1666 byl kostel kompletně zrenovován.³³⁹ Prošel barokizací, uchoval si nicméně gotický vzhled.³⁴⁰ Podle Kurze Geschichte byl po této renovaci navíc vybaven chórovými lavicemi z osekého kláštera – byly postaveny k zadní stěně kostela. K tomu kostel získal tři nové zvony: jeden malý, jeden zvon prostřední velikosti s vyobrazením sv. Jiljí a s letopočtem 1496, největší zvon z roku 1514 nesl vyobrazení Panny Marie a sv. Mikuláše.³⁴¹

Zvláštní je, že J. Schaller mluví ve svém díle *Topographie des Königreichs Böhmen* roku 1787 o tom, že se v Libkovicích nachází kostel sv. Michaela archanděla.³⁴² Nicméně nejnovější kostel zasvěcený Archandělu Michaelovi vznikl až ke konci 19. století, takže by mohlo jít o původní kostel zmíněný v *Kurze Geschichte*,³⁴³ který tedy v té době nadále sloužil věřícím. Stejně zasvěcení pak bylo použito i u nejnovější pseudorenesanční stavby.

V roce 1833 byl filiální kostel sv. Mikuláše již dost starý,³⁴⁴ takže byl pravděpodobně už v této době ve špatném stavu. Roku 1885 se na zdech kostela objevily trhliny, proto byl uzavřen. Následně došlo k jeho zboření. V letech 1893–1895³⁴⁵ byl v Libkovicích na místě starého kostela postaven nový prostorný novorenesanční svatostánek, jenž byl nově zasvěcen sv. Michalu archandělovi.³⁴⁶ Tento filiální kostel sv. Michaela archanděla je zmíněn v roce 1938.³⁴⁷

Roku 1936 byl poškozen kostel důlní těžbou. V 70. letech ještě docházelo k provádění udržovacích prací.³⁴⁸ V roce 1986 byla obec Libkovice kvůli dolování uhlí v této oblasti zrušena. Kostel byl určen k likvidaci a zdevastován.³⁴⁹ Roku 1992 byl kostel církví „prodán“ (vyvlastněn) firmě Doly a úpravny Komořany, s. p. Památková ochrana kostela byla zrušena 5. 12. 1993. Během likvidace obce v letech 1993–1994 přišel kostel o

³³⁹ *Kurze Geschichte*, s. 15.

³⁴⁰ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³⁴¹ *Kurze Geschichte*, s. 15.

³⁴² J. SCHALLER, *Topographie*, s. 153.

³⁴³ *Kurze Geschichte*, s- 14 – 15.

³⁴⁴ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 151: „...schon sehr alte Filialkirche, unter dem Titel heil. Nikolaus.“

³⁴⁵ SOKA Most, Farní úřad Libkovice, kronika Libkovic, inv. č. 1.

³⁴⁶ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³⁴⁷ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 107; SOA Litoměřice, *Catalogus universi cleri...* (c. d., s. 43).

³⁴⁸ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³⁴⁹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 107.

střechu. Stržení kostela zabránili ekologičtí aktivisté. Nakonec o rok později pořídil kostelu střechu a pronajal ho hnutí Duha, které ho však v roce 1997 vrátilo, aby se vyhnulo platbám strážní služby. V roce 2002 byla provedena demolice.³⁵⁰

Vzhled kostela

Kostel tvořila obdélná loď a trojboce uzavřený presbytář. Na jižní straně kostela se nacházela nevelká sakristie a patrová oratoř. Stěny byly členěny pilastry, světlo se dovnitř dostávalo půlkruhově zaklenutými okny. Na západní straně kostela se tyčila hranolovitá věž se střechou cibulovitého tvaru.³⁵¹

Mobiliář

Do vybavení kostela pravděpodobně patřila dřevěná socha Svaté Anny Samotřetí vytvořená asi mezi lety 1490 - 1510, která je dnes uchovávána v Národní galerii v Praze.³⁵² V libkovicím kostele se nalézal oltář sv. Anny z doby kolem roku 1520.³⁵³ Součástí mobiliáře byla kamenná kroupka (původně křtitelnice) z roku 1606.³⁵⁴

O chórových lavicích, které byli podle Kurze Geschichte do Libkovic přemístěny z oseckého konventního kostela, se E. Poche v 80. letech 20. století nezmínil, což naznačuje, že se tam v onu dobu nevyskytovaly. Pokud kdy takové stally byly v předchozím kostele skutečně umístěny, vzaly pravděpodobně za své v 19. století, kdy byl tento předposlední libkovicí kostel zbořen.

Farní budova

K faře patřil původně i mlýn, který sloužil potřebám místních kněží. Fara zanikla v neznámé době.³⁵⁵

³⁵⁰ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³⁵¹ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 131.

³⁵² Š. CHLUMSKÁ, *Sv. Anna Samotřetí z Oseka (z Libkovic)*, in: Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, s. 637.

³⁵³ J. FÍRT, *Oltář sv. Anny z Libkovic*, in: Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, s. 638 – 639.

³⁵⁴ E. POCHE, *Umělecké památky Čech*, s. 248.

³⁵⁵ L. KOCUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 107.

Výklenkové kaple

Na cestě mezi Mariánskými Radčicemi a Libkovicemi stálo sedm výklenkových kaplí - zastavení sedmi bolestí Panny Marie. Zvláštní uctívání Panny Marie jako Matky bolesti (Mater Dolorosa) vzniklo již ve středověku. Slavení Svátku sedmi bolestí blahoslavené Panny Marie bylo rozšířeno pro celou katolickou církev v 18. století.³⁵⁶ Umístění takovýchto zastavení s vyobrazeními sedmi bolestí Panny Marie právě na výše zmíněnou cestu je zřejmé vzhledem k výskytu poutního místa se sochou Panny Marie Sedmiboletné v Mariánských Radčicích.

O vystavění kaplí rozhodl v roce 1725 opat Benedikt Littwerig.³⁵⁷ Dokončení kaplí, jež byly stavěny směrem od Mariánských Radčic, spadá asi do roku 1742.³⁵⁸ První tři vzniklé kaple nesly motivy těchto bolestí: Ukládání do hrobu, Snímání z kříže, Ukřižování. O dva roky později přibylo Nesení kříže, Ztráta dvanáctiletého Ježíše v chrámu, Útěk do Egypta a Obřezání Krista.³⁵⁹

Kaple pak byly postupně řazeny směrem do Mariánských Radčic následovně: Obřezání Krista, Útěk do Egypta, Kristus v chrámu (ztráta dvanáctiletého Ježíše v chrámu), Nesení kříže, Ukřižování, Snímání z kříže, Ukládání do hrobu.³⁶⁰

Za návštěvu kaplí byl vybírán od poutníků mírný poplatek s výjimkou prostřední kaple, kterou později opat Jeroným Besnecker vyčlenil.³⁶¹

Tři z těchto kaplí ve 20. století zanikly. Čtyři zbývající výklenkové kaple byly nejprve v roce 1966 přemístěny na Jezeří, což vzhledem k tamní sesouvající se půdě nebyl šťastný tah. Poté byly přemístěny ke kostelu ve Vtelně³⁶² (dnes součást města Most) v 80. letech 20. století.³⁶³

Zbylé čtyři kaple restaurovali v letech 1989 až 1990 akademičtí sochaři Michael Bílek a Bohumil Zemánek. Barokní kaple jsou zdobeny reliéfy v nikách zobrazující čtyři ze sedmi bolestí Panny Marie. Všechny čtyři kaple jsou zdobeny pilastry s hlavicemi

³⁵⁶ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 474.

³⁵⁷ *Kurze Geschichte*, s. 28.

³⁵⁸ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 68.

³⁵⁹ *Kurze Geschichte*, s. 28. V *Kurze Geschichte* je namísto poslední uvedené bolesti Panny Marie napsáno Prorocství Simeona. Obřezání Krista uvádí M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 68.

³⁶⁰ TÝŽ, s. 68.

³⁶¹ *Kurze Geschichte*, s. 28.

³⁶² J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 47.

³⁶³ SOKA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 119.

inspirovanými antickými řády.³⁶⁴ Následně jsou zbylé čtyři kaple řazeny směrem od kostela ve Vtelně k hlavní silnici.

Výklenková kaple I – Obřezání Krista

Reliéf v arkádové nice zobrazuje obřezání Ježíše Krista v chrámu. Kaple stála původně v Libkovicích u silnice z Mariánských Radčic za železničním přejezdem, naproti domu čp. 133. Na stříšce kaple byly původně umístěny další sochy.³⁶⁵

Výklenková kaple II – Útěk do Egypta

Kaple s reliéfem zobrazujícím útěk do Egypta byla umístěna u silnice v blízkosti libkovicického hřbitova. Tato kaple byla opravena v roce 1915.³⁶⁶

Výklenková kaple III – Dvanáctiletý Ježíš v chrámu mezi učenci

Další kapli zdobí reliéf představující dvanáctiletého Ježíše v chrámu mezi učenci umístěný v mělké nice. Kaple stávala nedaleko kostela v Libkovicích.³⁶⁷

Výklenková kaple IV – Nesení kříže

V kapli se nachází reliéf s výjevem nesení kříže. V horních rozích jsou umístěny dvě putti. Po levé straně je na konzole umístěna postava Panny Marie, na pravé straně plastika chybí.

Tuto tzv. „panskou kapli“ dal asi v roce 1727 vystavět osecký opat Jeroným Besnecker. Její návrh lze přisoudit Octaviu Broggiovi.³⁶⁸

Boční sloupy, které nesly silně profilované kladí završené segmentovým štítem s kamenným znakem v kartuši uprostřed, se nezachovaly, zbyly z nich jen kulaté patky. Kaple byla roku 1831 zrenovována a je i nadále udržována oseckým klášteřem. Roku 1941 byly dva sloupky zničeny vandalem, o rok později byla jedna boční soška shozena.³⁶⁹

Zbývající tři kaple se však do dnešního dne nezachovaly. Reliéf z páté kaple odklizené roku 1940, jelikož díky svému špatnému stavu spadla, představoval ukřižovaného Krista.³⁷⁰

³⁶⁴ P. TROJNOVÁ, 2009 <www.mesto-most.cz>

³⁶⁵ TÁŽ

³⁶⁶ TÁŽ

³⁶⁷ TÁŽ

³⁶⁸ M. HORYNA et al. Oktavián Broggio, s. 68.

³⁶⁹ P. TROJNOVÁ, 2009, dostupné na: www.mesto-most.cz.

³⁷⁰ P. TROJNOVÁ, 2009, dostupné na: www.mesto-most.cz.

V šesté kapli vystavěné roku 1725 byl reliéf znázorňující snímání Ježíše z kříže. Kaple byla obnovena roku 1832 dobrovolníky a následně udržována, přesto se roku 1915 sesypala, ještě ve stejném roce byla znovu opravena. Díky tomu, že stála na velice vlhkém podkladu, se znovu zřítila v roce 1940 a poté byla nakonec také odstraněna.³⁷¹

V sedmé kapli se nacházel v nice reliéf, který zobrazoval Ježíše Krista v hrobě. Kaple byla vystavěna roku 1725 a následně vysvěcena tehdejším farářem v Mariánských Radčicích Prokopem Wolfem. V roce 1833 byla také renovována,³⁷² rovněž pak roku 1915.³⁷³ Informace o osudu této kaple není známa.³⁷⁴

Cestou z Libkovic do dnes již neexistující obce Hrdlovka stával trojiční sloup (1739), jenž byl přemístěn do nedalekého města Litvínov³⁷⁵ a socha sv. Jana Nepomuckého z doby kolem roku 1730.³⁷⁶

³⁷¹ TÁŽ

³⁷² M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 68.

³⁷³ P. TROJNOVÁ, 2009 <www.mesto-most.cz>

³⁷⁴ Více SOkA Most, FA Mariánské Radčice, inv. č. 140 – 141.

³⁷⁵ J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 47.

³⁷⁶ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 2*, s. 248.

4.2.5 Farnost v Mariánských Radčicích

Obec Mariánské Radčice (německy Maria Ratschitz) leží asi 7 km od oseckého kláštera směrem na jihojihozápad, mezi městy Mostem a Teplice. Je zde údajně zachována nejstarší poutní tradice v severozápadních Čechách, jejíž počátky sahají do 13. století.³⁷⁷

Mariánská úcta po Tridentském koncilu

Po Tridentském koncilu se oporou katolické víry staly protestanty nejnepadanější prvky katolické věrouky, jako je učení o odpustcích a očistci, zpověď, svátost oltářní, dominující mariánská úcta, jenž byla prokazována uctíváním zobrazení a relikvií světců a poutěmi na místa, kde byly uloženy. Vše bylo spojenou s novou vlnou „*potridentské*“ zbožnosti s nápadným konfrontačním duchem, takže i poutě k uctívaným objektům se staly znakem konfesijní odlišnosti. Poutě se od Tridentu proměnily. Oproti středověkému individuálnímu charakteru poutí začaly být poutě brány jako kolektivní záležitost, jež upevňovala komunitu věřících. Součástí poutí se stala napevno i procesí. Během poutí bylo vše předem určeno a organizováno. Nejen pro pěstování zbožnosti, ale i na pomoc při organizaci poutí byla navíc zakládána různá náboženská bratrstva.³⁷⁸

V Čechách se myšlenky Tridentského koncilu začaly více uplatňovat až po porážce protestantských stavů na Bílé hoře. I tato porážka byla připisována pomoci Panny Marie, díky čemuž se mimo jiné stal mariánský kult vůdčí myšlenkou katolické reformace. Docházelo pak k oživování starších a zakládání nových, zejména mariánských poutních míst. Za podpory státu probíhala rekatolizace v Čechách velmi úspěšně, takže koncem 17. století bylo možné hovořit o katolických Čechách.³⁷⁹

Augustin Sartorius ve svém překladu Gumpfenbergova Mariánského atlasu uvádí v Čechách 36 poutních míst. Vyjmenovává pak 14 mariánských poutních míst, která se nalézají v Severočeské pánevi ohraničené ze všech stran různými pohořími. Tato nížina obklopená horami je podle Sartoria jakýsi val katolického světa v sousedství luteránského Saska. Severočeskou pánev pak nazývá přímo mariánskou krajinou.³⁸⁰

³⁷⁷ FEUERBACH, Klášter Osek, s. 113.

³⁷⁸ J. KVAPIL, *Severočeská pánev – Mariánská země?*, in: R. KAVAN (ed.), *Náboženské dějiny severních Čech*, s. 20 – 21.

³⁷⁹ TÝŽ, s. 21.

³⁸⁰ TÝŽ, s. 21 – 23.

Původ zázračné sochy Panny Marie Bolestné a poutního místa v Mariánských Radčicích

V různé literatuře se udává, že socha³⁸¹ Panny Marie Bolestné byla v Mariánských Radčicích uctívána již ve 13. století, konkrétně ji prý opat kláštera v Oseku Theodorich II. (Dětrich II.) daroval farnosti v roce 1280. Avšak toto tvrzení není nikde podloženo prameny.

Podle mého názoru vychází tvrzení z klášterní tradice, kterou v 17. století zachytil cisterciák Malachiáš Welcker ve svém víceméně kronikářském díle „Series Abbatum“.

Welcker ve svém díle doslova píše: „*Attamen, circa quod tempus vel annum, memorata Statua Ratschitzы sit posita, defectu legitimorum Documentorum, Nullus hactenus asseruit. Si tamen in re dubia conjecturare licet, Dico:...*“³⁸²

Zde se dozvídáme, že dobu postavení sochy nikdo dosud nezjistil, jelikož chybějí řádné dokumenty. Dále Welcker píše: „*Pokud je přece v pochybnosti povoleno domyslet, říkám...*“ a pokračuje vyprávěním klášterní tradice. V textu tedy jasně uvádí, že se domnívá na základě vlastní úvahy.

Původní socha ze 13. století se údajně ztratila během husitských válek. Nová socha uctívána dodnes je z období kolem roku 1510³⁸³ nebo z 2. poloviny 17. století.³⁸⁴ Kromě J. Opitze většina literatury udává 2. polovinu 17. století, což je právě doba, kdy žil Malachiáš Welcker.

Legenda praví, že když po porážce Přemysla Otakara II. v roce 1278 vojska císaře Rudolfa Habsburského rabovala Čechy a blížila se ke klášteru v Oseku, konvent i obyvatelé okolních vsí uprchli do Mariánských Radčic. V tamním kostele prý došlo k přísaze, že pokud je Panna Marie ochrání, budou podnikat pravidelné poutě právě na toto místo. Zatímco byl osecký klášter vypleněn a vypálen, lidé ukrytí v radčickém kostele se prý mohli bez újmy navrátit do Oseka a okolních vesnic. Opat Theodorich II. prý z vděčnosti za tuto zázračnou záchranu daroval v roce 1280 kostelu sochu Panny Marie Sedmibolestné, jež byla od tohoto

³⁸¹ Např. M. FEUERBACH, *Klášter Osek*.

³⁸² M. WELCKER, *Series Abbatum*, SOA Litoměřice, kart. č. 293.

³⁸³ J. OPITZ, *Gotische Malerei und Plastik Nordwestböhmens*, 1928, s. 43, č. 183.

³⁸⁴ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 354.

okamžiku horlivě uctívána. A tak prý tedy byla založena tradice poutí do Mariánských Radčic.³⁸⁵

Následně prý papež Mikuláš IV. udělil roku 1289 čtyřicetidenní odpustky všem, kdo v určených dnech přijdou do kostela v Mariánských Radčicích pro svátost pokání a svátost oltářní. Papež si prý přál, aby byl kostel navštěvován a uctíván s patřičnou úctou a zbožností.³⁸⁶

Tato listina však není opsána v kopiáři Codex Damascus, kam byly opsány listiny významné pro osecký klášter, a to nejen papežské. Pracovala jsem pouze s opisy Codexu Damascu, jelikož originál je dnes už ve velmi špatném stavu, avšak nevidím důvod, proč by papežská listina byla v opisech vynechána. Stejně tak se listina nenachází v edici Codex diplomaticus et epistolaris regni bohemiae ani Regesta bohemiae et moraviae, kam byly ostatní listiny z kopiáře zaneseny.

Vytvoření „nové“ sochy v období života Malachiáše Welckera, dále jeho výše zmíněné prohlášení, že neexistují řádné dokumenty, které by dokazovaly starší původ sochy Panny Marie Bolestné ani mariánské tradice, stejně jako pravděpodobná neexistence papežské listiny z roku 1289, podporují myšlenku, že se M. Welcker snažil podpořit tradici poutí do Mariánských Radčic.

³⁸⁵ M. WELCKER, Series Abbatum: „...circa annos 1280: Sub Presulatu Venerabilis Theodorici abbatis in Ossek Statuam Dolorosa Matris fuisse sculptam ac venerationi fidelium propositam Ratschitz. Proclarione mei dicti deductione paucis advertendum, quod commemoratis Dolorosa compassionis a fidelibus olim celebrabatur ea fiducia, eo quod confiderent, se a praesenti tribulatione, meritis et interventione Matris, Filio Compatientis eliberandos. Sie in Casu praesenti: sum in Inclyto Böhemia regno, non tantum duplex sed multiplex consurrexisset tribulatis, speciatim, quando post cedem Regis Ottocari Rudolphinus miles Regnum devastovat tepla diriperet, Monasteria incineravit: Item, dum Marchio Brandeburgicus regni colas tyrannice novis exactionibus oneraret opprimeret abiui sepienta mala consequerentur: confugit affluentissima Böhemia ad Matrem Misericordis Virginem Mariam...Dolorosa Matris statuam, sub abbate Theodoricus circa annos D. 1280: per Marianos Rusticos positam in Parochiali Ecclesia Ratschicensi: magnis mox ab initio Gratiarum donis claram ac benedicam.“

M. FEUERBACH, Klášter Osek, s. 113.

³⁸⁶ „Weil wir verlanden, daß die Kirche zu Maria=Ratschitz mit geziemender Ehre und Andacht möge betreten,..“ (Kurze Geschichte, s. 19).

Socha Panny Marie Bolestné

Popis původní sochy podle „*Kurze Geschichte*“

Milostná socha Panny Marie byla ze dřeva, dva a tři čtvrtě lokte vysoká. Byla prý velice půvabná.³⁸⁷ Oči Panny Marie stojící pod křížem směřovaly na ukřižovaného Ježíše Krista, Mariiny ruce ležely zkřížené na hrudi, již (podle Simeonova proroctví) probodává meč bolesti.³⁸⁸ Zpočátku byla milostná socha oblékána do šatu ze vzácné látky, ale později kvůli požáru byl látkový oděv nahrazen pozlaceným kovovým rouchem.³⁸⁹

V původním kostele, který byl mnohem menší, byla milostná socha postavena na jednom bočním oltáři. Když byl oseckým opatem Benedikt Littwerich, nechal vystavět nový a větší kostel vybavený hlavním oltářem, kam byla socha přemístěna,³⁹⁰ díky čemuž pravděpodobně také vzrostla úcta věřících.³⁹¹

Popis dnešní sochy

Sochu Matky Boží skrýval skoro tři sta let plechový příkrov, jímž prostupovaly jen sepjaté ruce a tvář Panny Marie, více nebylo viditelné.³⁹²

Socha byla v roce 1888 přemístěna do chodby. V té době sochu Panny Marie kryl jakýsi pancír z pozlacené a postříbřené mědi, jenž byl podle na něm vyrytého letopočtu naposledy opravován v roce 1898. Tento příkrov lze přibližně datovat na dobu od konce 18. století až do první poloviny 19. století, jistě po letech 1759–1762, v nichž armáda Prusů vyplenila kostel a ukradla mariánský poklad (krádež „okrasy“ neznámé madony z Oseka).³⁹³

³⁸⁷ *Kurze Geschichte*, 17 - 18.

³⁸⁸ M. WELCKER, „Series Abbatum“: „*Statua lignea justa magnitudinis repraesentans Mariam Virginem sub Croce stantem dolentem cum Filis. Stat oculis in coelum seu Crucem directis, manibus decussatim positis: cuius sacratissimo Pectori, secundum Simeonis Prophetiam, Doloris Gladius infixus, clientes ad sibi Filios compatiendum prouocat: quibus utpote Sociis passionum Benefica Mater magnas gratias et consolationes saepe sapiens impertitur.*“

³⁸⁹ *Kurze Geschichte*, 17 - 18.

³⁹⁰ *Kurze Geschichte*, s. 31.

³⁹¹ *Kurze Geschichte*, s. 18.

³⁹² D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 90.

³⁹³ Roku 1759 byla prý během drancování pruským vojskem plukovníka von Kleista: „...milostivá socha bl. Panny Marie, všeho roucha i ozdoby zbavena, na zem shozena, ba dokonce svatostánek násilně vylomen...“ (SOA Litoměřice, Řc Osek, Cesty mnichů 1756 – 1762, překlad J. Machač). Katalog výstavy (D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*) na s. 90 udává, že tyto informace týkající se pravděpodobně sochy Madony uložené v oseckém klášteře by se daly také vztáhnout na radčickou dřevorezbu.

Polychromie horních okrajových partií pláště, manžety, inkarnát tváře i rukou jsou druhotné. Vzhledem k zachovalosti povrchu sochy lze předpokládat, že byla dlouhodobě něčím chráněna, avšak dvě nejstarší známá vyobrazení Panny Marie vzniklá po roce 1691³⁹⁴ nezachycují žádný příkrov. Nicméně modelace oděvu se zdá vágní, proto nelze jeho přítomnost vyloučit.³⁹⁵

Vztyčení sochy je datováno na její zadní straně, kde se nachází papírová autentika s rokem 1674, která však sochu neuvádí jako památnou ani starobyrou. Současná literatura považuje sochu za barokní a její vznik klade do 2. pol. 17. století.³⁹⁶ Výjimkou je určení Josefa Opitze, který ji považoval za výtvar žezbáře podunajské pozdní gotiky 2. generace a datoval mezi lety 1510–1520.³⁹⁷

V současnosti se v radčickém kostele nachází replika sochy Panny Marie a originál je uchováván v depozitáři oseckého kláštera.

Historie

V roce 1341 jsou Mariánské Radčice (Retschitz) zmíněny v listině, ve které Jan Lucemburský konfirmoval privilegia oseckého kláštera. Listina mluví i o kostelu pod patronátem kláštera „*Cum iure patronatus ecclesiarum.*“³⁹⁸

Od roku 1352 a ještě pak v roce 1405 jsou v rámci bílinského děkanátu Mariánské Radčice zachyceny v Registrech papežských desátků.³⁹⁹

O tom, že v roce 1384 v Mariánských Radčicích byla fara a farní kostel Narození Panny Marie, píše J. Schaller ve svém díle *Topographie des Königreichs Böhmen* roku 1787.⁴⁰⁰

³⁹⁴ D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 85: Bolestná Panna Maria z Radčic s procesím poutníků, Johann Heinrich Storcklin, Augsburg, před 700 – dedikace opatu Littwerigovi od minority Petra Sandri: „*Fr. Petrus Sandri Min. Con. Mission Angelus Apostolicus*“ (SOA Litoměřice, Řc Osek II, kartón 239). Druhým vyobrazením je Bolestná Panna Maria z Radčic, Čechy, před 1700, pozadí 19. st. V dolní části se nachází dvě kartuše, v jedné je zachycena mariánská modlitba, ve druhé nápis: „*Das gnadenreiche unser diesen Frauen Bild unter den Creutz zu Ratschitz das ganze Jahr absonderlich...*“ (SOA Litoměřice, Řc Osek II, kartón 239).

³⁹⁵ D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 90.

³⁹⁶ TÁŽ, s. 90.

³⁹⁷ J. OPITZ, *Gotische Malerei und Plastik Nordwestböhmens*, 1928, s. 43, č. 183.

³⁹⁸ RBM IV, s. 351, č. 883. Listina z 21. března 1341.

³⁹⁹ RDP, s. 78: „*decan. Belyn Reczicz.*“

⁴⁰⁰ J. SCHALLER, *Topographie*, s. 153: „*von 61 N. mit einer Pfarrkirche unter dem Titel Marien Geburt, die schon 1384 mit eigenen Pfarrer versehen war.*“ Zmiňuje též SOMMER, s. 152.

Radčický kostel přestál husitské války, jeho okolí však bylo poničeno včetně oseckého kláštera, ve kterém v červenci 1421 došlo k plundrování a založení požáru⁴⁰¹ vojsky Pražanů.⁴⁰² V té době se tedy údajně ztratila milostná socha Panny Marie Sedmibolestné.

Protestantství

Podle neověřitelné tradice oseckého kláštera napsal jeho opatu sám Martin Luther, aby celý osecký konvent i s opatem přešel k reformaci.⁴⁰³ Luterství se ve vesnicích v oseckém okolí šířilo dost rychle,⁴⁰⁴ zejména mezi německým obyvatelstvem, avšak mezi Čechy bylo nejvíce utrakvistů, z katolíků se tak v této oblasti stala menšina.⁴⁰⁵ Lutherovo učení postupně proniklo do všech lokalit klášterního panství, dokonce jeho jediného města Hrobu.⁴⁰⁶

Katolictví zůstali věrni pouze obyvatelé Mariánských Radčic, Libkovic⁴⁰⁷ a několik vesnic v Krušných horách.⁴⁰⁸ Díky tomu, že tamní obyvatelé odolali tlaku reformace, byli od tohoto okamžiku nazýváni jako „mariánští sedláci“ („Marienbauern“) a tato oblast jako „mariánský kout“ („Marienwinkel“).⁴⁰⁹

Obě výše zmíněné obce byly roku 1563 odměněny tak, že každá dostala za věrnost pro svůj kostel zlatý kříž od oseckého opata Jakuba (1548–1564).⁴¹⁰

⁴⁰¹ *Kurze Geschichte*, s. 20.: „...Ossegg den 12. Juli 1421 von den hussitten überfallen, geplündert und in Brand gesteckt wurde...“.

⁴⁰² Vavřínek Z BŘEZOVÉ, *Kronika husitská*, s. 250.

⁴⁰³ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 64.

⁴⁰⁴ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 71.

⁴⁰⁵ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 64.

⁴⁰⁶ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 69.

⁴⁰⁷ Tato dvě města se nacházela asi 1,5 km od sebe. Libkovic jsou zatím posledním sídelním útvarem v severozápadních Čechách, který podlehl plánované těžbě černého uhlí. Byly zbořeny v roce 1992 a jejich poslední pozůstatek, kostel sv. Michaela, byl srovnán se zemí o deset let později. Na místě Libkovic se nikdy netěžilo.

⁴⁰⁸ M. FEUERBACH, *Klášter Osek*, s. 71.

⁴⁰⁹ „...bildete sich hier ein Verein des lebendigen Rosenkranzes und nach einer alten Sitte enthält man sich an allen Samstagen, Maria zu Ehren, von jeder schmutzigen Arbeit und an den Wallfahrtssonntagen von Allem, was diese Gnadenzeitstören könnte und hörte es von jeher gern, wenn die Bewohner dieser Gegend „Marienbauern“ und die Gegend selber „Marienwinkel“ genannt wurden.“ (*Kurze Geschichte*, s. 26).

⁴¹⁰ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, listiny, inv. č. 69, kart. č. 6: „Ego Iacobus Abbas Ossicensis notum facio omnibus et singulis praesentes literas inspecturis quod singulari pietate et deuotione ad Dei opt: max: laudem et gloriam, et ad honorem B. Marie virginis nec non ad perpetuam mei memoriam Cum voluntate tamen et consensu fratrum venerabilis Conventus mei Crucem quandam Argenteam deauratam dederim ad Parochiales Ecclesias Radczycz et Lyquuytz ad Monasterium meum Osseck pertinentes ad praeces venerabilis Domini Viti Mycesy pastoris ibidem: atque etiam Presentium tenore do confero et dono ac donatum volo: Propterea potissimum quod hactenus in religione Catholica et in obedientia Romane

Je nutné zmínit, že v pak letech 1580–1626 bývalé osecké panství náleželo k majetkům pražského arcibiskupství.⁴¹¹

Mnozí poutníci prý v Mariánských Radčicích našli uzdravení nebo se jejich stav alespoň zlepšil.⁴¹² Jakub Palm⁴¹³ viděl prý v sakristii ještě před vypuknutím třicetileté války velké množství berel, které tam byly na památku zanechány či poslány uzdravenými.⁴¹⁴

Po třicetileté válce, kdy zůstával vliv Lutherova učení velmi rozšířený, čtyři církevní obce Mariánské Radčice, Osek, Duchcov a Hrob zavedly růžencovou slavnost (Rosenkranzfest). Byla to pravděpodobně velice okázalá slavnost - prý byla slavena stejně velkolepě jako svátek Božího těla.⁴¹⁵ Růžencová slavnost byla zavedena na oplátku za zachování víry zdejších obyvatel a také pro posílení víry. Slavila se vždy druhou neděli po svátku Navštívení Panny Marie. Také byl vytvořen spolek živého růžence, který se pak dlouho scházel každou sobotu, aby projevil úctu Panně Marii. Spolek se také účastnil nedělních poutí.⁴¹⁶

Po té, co se cisterciáci navrátili po roce 1626 do Oseka⁴¹⁷ a celkem uspořádali svoje vztahy, obrátili svoji pozornost na mariánské poutní místo, kde se snažili o obnovu mariánského kultu. Byla tehdy obnovena činnost růžencového bratrstva, které následně působilo až do 20. století.⁴¹⁸

V roce 1697, kdy byl opatem oseckého kláštera Benedikt Littwerich, bylo založeno Bratrstvo Panny Marie Sedmibolestné s černým škapulířem, a to na popud radčického faráře

Ecclesiae constantes permanserint. Si autem religione Catholica (quod Deus auertat) et ab obedientia Rom.: Ecclesie, aliquando deficerent sunt...omni mora Monasterium Crucem illam repetere ac recipere debet. In cuius rei fidem firmiorem ac testimonium praesentes literas meo et Conventus mei Sigillo...

⁴¹¹B. SCHEINPFLUG, *Die Urkunden im kloster-Archive in Ossegg*, in: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, s. 194.

⁴¹² *Kurze Geschichte*, s. 22 – 23.

⁴¹³ N. KRUTSKÝ, *Mariánské Radčice*, in: 800 let kláštera Osek, s. 35. Jakub Palm byl dlouholetým členem růžencového bratrstva.

⁴¹⁴ „*Das Gedenkbuch der hiesigen Kirche erzählt, daß Jacob Palm, 97 Jahre alt, auf sein Gewissen ausgesagt und betheuert habe, daß er vor dem Ausbruche, des Schwedenkrieges eine große Menge Krücken in der hiesigen Sakristei gesehen, welche von den Geheilten als Andenken hier zurückgelassen oder hierher gesendet wurden.*“ (*Kurze Geschichte*, s. 23 – 24).

⁴¹⁵ *Kurze Geschichte*, s. 21.

⁴¹⁶ *Kurze Geschichte*, s. 26.

⁴¹⁷ J. KILIÁN, *Zboření kostela v Hrobu*, s. 125.

⁴¹⁸ N. KRUTSKÝ, *Mariánské Radčice*, in: 800 let kláštera Osek, s. 35.

Fridricha Mibese.⁴¹⁹ Bratrstvo spravoval řád servitů, kterému byla bratrstva Panny Marie Sedmibolestné s černým škapulířem inkorporována.⁴²⁰ Černá barva totiž servitům symbolizuje bolesti Matky Boží. Jelikož škapulíř pocházel od Panny Marie, stal se pro servity ochranným prostředkem.⁴²¹

V bratrstvu bylo možné získat odpustky, což pravděpodobně přispělo k tomu, aby se do něj hlásilo velké množství věřících, jejichž počet v roce 1716 činil už 30 000. Povolení vytvoření tohoto bratrstva vydal 11. září 1697 provinciál servitů Rupert Maria Gapp. K potvrzení povolení, které vydal tehdejší řádový generál servitů P. Quillelmus Löhner, došlo 8. února 1724.⁴²² Bratrstvo s podporou oseckého kláštera pak urychlilo vzestup tradice poutí do Mariánských Radčic.⁴²³

K největšímu rozkvětu poutního místa došlo během 18. století, kdy osecký opat Benedikt Littwerig nechal postavit nový kostel v barokním slohu, který nahradil starší menší kostel. Dále byly postaveny ambity a budova fary, jež byla dostavěna za Littwerichova nástupce Jeronýma Besneckera.⁴²⁴

Opat Benedikt Littwerich prý zamýšlel vytvořit v Mariánských Radčicích proboštství, což mělo zásadní vliv na velkolepý vzhled fary podobající se klášteru. Faru vysvětil také až opat Besnecker a k jejímu povýšení na proboštství nakonec nedošlo.⁴²⁵

Základní kámen k novému kostelu byl položen v roce 1698.⁴²⁶ Nese rok 1719, ale byla dokončena a slavnostně otevřena až později, 19. dubna 1730.⁴²⁷ Když byl kostel dokončen, milostná socha Matky Boží byla přemístěna z vedlejšího oltáře na oltář hlavní,⁴²⁸ kde stojí dodnes.

⁴¹⁹ *Schon unter dem Abte Benedict wurde auf Anregung des Pfarrers Friedrich Mibes 1697 die Bruderschaft der schmerzhaften Mutter Gottes mit schwarzen Klage=Skapulir eingeführt, ...* (Kurze Geschichte, s. 27).

Také: kronika Mariánských Radčic 1730 – 1809 (SOKA Most, inv. č. 90).

⁴²⁰ V. ČAPSKÁ, Řád servitů, s. 66. Bratrstvo Žalostné Panny Marie pod svatým černým škapulířem Významným kazatelem řádu servitů byl fra Arcangelo M. Ballottini, který rok 1598 o zjevení Panny Marie prvním sedmi servitům, jenž od ní přijali posvátný černý škapulíř (V. ČAPSKÁ, Pod ochranou Panny Marie, s. 82).

⁴²¹ V. ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie*, s. 82.

⁴²² *Kurze Geschichte*, s. 27.

⁴²³ FEUERBACH, s. 113.

⁴²⁴ *Kurze Geschichte*, s. 28.

⁴²⁵ *Kurze Geschichte*, s. 29.

⁴²⁶ *Kurze Geschichte*, s. 30.

⁴²⁷ *Kurze Geschichte*, s. 29.

⁴²⁸ *Kurze Geschichte*, s. 31.

P. Augustin Sartorius z došlých darů zajistil kostelu novou kazatelnu, oltář sv. Jana Nepomuckého, sochy v lodích a pod kopulí, nové prapory a další mobiliář.⁴²⁹

Roku 1833 byly k Mariánským Radčicím přifařeny Libkovice a Lom.⁴³⁰

Papež Klement XI. povýšil hlavní oltář s milostnou sochou na „altare privilegiatum“ (privilegovaný oltář)⁴³¹, pak zde každý poutník mohl získat plnomocné odpustky v jakýkoli den v roce, pokud splnil určité podmínky. Roku 1858 papež Pius IX. potvrdil toto privilegium a vydal o něm breve.⁴³²

V roce 1862 pod farnost v Mariánských Radčicích spadalo 363 farníků, pod farnost v Libkovicích 346, Lom měl mnoho soukromých kaplí založených na úpatí Krušných hor, díky nimž pod něj spadalo 686 farníků.⁴³³ Takže celkový počet „duší“ farnosti dosáhl 1400.⁴³⁴

V roce 1861 byla v Mariánských Radčicích vystavěna a na svátek Panny Marie roku 1862 slavnostně otevřena farní škola (dvoutřídká) farnosti. V té době tam učil Franz Richter. V týdně školu navštěvovalo 135 žáků, nebyli to však všichni, kdo náleželi do farnosti v Mariánských Radčicích. Žáci z Lomu docházeli do vzdálenější farní školy v Loučné. Takto rozděleno to bylo nejspíš proto, že obyvatelé zbytku farnosti se zabývali většinou zemědělstvím, oproti tomu lidé z oblasti Krušných hor, tedy z Lomu, se věnovali punčochářství a také těžbě uhlí.⁴³⁵

⁴²⁹ *Kurze Geschichte*, s. 30 – 31.

⁴³⁰ J. G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 1833, s. 152.

⁴³¹ N. KRUTSKÝ, *Mariánské Radčice*, in: 800 let kláštera Osek, s. 36.

⁴³² SOKA Most, *Kronika farnosti Mariánské Radčice*, *Kronika II. 1841 - 1907*, inv. č. 91: „*Pius P. P. IX. ... Volentes igitur Ecclesiam Parochialom loci vulgo = de Ratschitz = nuncupat dioecesis Litomericensis et in ea fitum altare majus dummodo prater unum ad septennium nullum aliud inibi Privilegium Altare reperiatur concessum. Hoc speciali dono illustrare de Omnipotentis Dei misericordia ac B. B. Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quandocunque sacerdos aliquis iacularis, vel cujusvis Ordinis, Congregationis et Instituti regularis. Missam pro anima cujuscunque Christifidelis, qua Deo in charitate conjuneta ab hac luce migraverit ad pradicatum altare celebrant anima ipsa de thesauro Ecclesia per modum suffragii Indulgentiam consequatur, ita, ut ejusdem D. N. J. C. ac Beatissima Virginis Maria sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a Purgatorii si ita Deo placuerit, liberetur concedimus et indulgemus. In contrarium facientibus non obstantibus quibuseunque Prasentibus perpetum futuris temporibus valituris. Datum Roma apud S. Petrum sub annulo Pescatoris die ig. Februarii 1858 – Pontificatus nostri anno duodecimo. Pro Domino cardinali Macchi J. B. Brancaleoni m/p.*“

⁴³³ Mimořádný svátek (Gelöbnißtag) slavila farnost na den svatého Antonína z Padovy. (*Kurze Geschichte*, s. 15).

⁴³⁴ *Kurze Geschichte*, s. 14 – 15.

⁴³⁵ *Kurze Geschichte*, s. 15.

Poutě do Mariánských Radčic byly obnoveny v roce 1994.⁴³⁶

Kolatura

K farnímu obvodu Mariánských Radčic v průběhu času patřily Jenišův Újezd (Langauesd), Střimice (Strimitz), Břešťany (Preschen), Libkovice (Likwitz), městys Lom (Bruch). Před rokem 1945 jsou uváděny jako přifařené obce jen Libkovice a Lom u Mostu.⁴³⁷ V roce 1862 spadaly pod farnost vesnice: Újezd, Breschen (Břešťany) a Střimice.⁴³⁸

Kostel Panny Marie Bolestné

Historie kostela

Původní kostel je doložen již v roce 1341.⁴³⁹ Pravděpodobně byl dříve zasvěcen narození Panny Marie, což je zmiňováno k roku 1384⁴⁴⁰.

Díky velkému zájmu o toto poutní místo byl v letech 1692⁴⁴¹–1703 vystavěn nový poutní kostel Panny Marie Bolestné,⁴⁴² jehož architektky byli Jean Baptiste Mathey a zřejmě Giulio Broggio, umělec italského původu usazený v Litoměřicích.⁴⁴³ Jean Baptiste Mathey vytvořil hlavní loď kostela s transeptem, vstupní věž⁴⁴⁴ a bočními kaplemi.⁴⁴⁵

V roce 1695 se namísto Matheye stal hlavním architektem stavby „stavitel z Litoměřic.“⁴⁴⁶ Byl to Giulio Broggio, jenž navrhl presbytář a ambity okolo kostela, což byla pravděpodobně zásadní změna původního projektu. Tyto části projektu byly vystavěny zhruba do roku 1700, k dalším úpravám východního průčelí ambitů došlo v roce 1701 nebo až 1703.⁴⁴⁷

⁴³⁶ D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 90.

⁴³⁷ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: *800 kláštera Osek*, s. 108.

⁴³⁸ *Kurze Geschichte*, s. 14.

⁴³⁹ RBM IV, s. 351, č. 883. Listina z 21. března 1341: „*Cum iure patronatus ecclesiarum.*“

⁴⁴⁰ J. SCHALLER, *Topographie*, s. 153: „*von 61 N. mit einer Pfarrkirche unter dem Titel Marien Geburt*“

⁴⁴¹ *Kurze Geschichte* uvádí, že základní kámen nového kostela byl položen roku 1698.

⁴⁴² J. MACEK, *Architektura*, in: M. HORYNA, *Oktavián Broggio*, s. 91.

⁴⁴³ J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: *800 let kláštera Osek*, s. 67.

⁴⁴⁴ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 91.

⁴⁴⁵ N. KRUTSKÝ, *Mariánské Radčice*, in: *800 let kláštera Osek*, s. 36.

⁴⁴⁶ SOA Litoměřice, inv. č. 2108, sign. 19.15, kart. č. 343.

⁴⁴⁷ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 91.

Karl Puttner podstoupil kostelu svůj dům, který stál v cestě nově vznikajícím ambitům. Díky svému daru byl po své smrti v roce 1721 Puttner pochován v ambitech kostela, na místě, kde prý stál jeho stůl ve světnici.⁴⁴⁸ Dodnes tam stojí náhrobní kámen.

V roce 1880 byla provedena oprava areálu, která ho však připravila o značnou část barokního vybavení.⁴⁴⁹ K další rekonstrukci kostela došlo v letech 1879–1885.⁴⁵⁰ Poté roku 1887 získal kostel nové věžní hodiny.⁴⁵¹

Vzhled kostela

Kostel byl ztvárněn jako jednolodní s pravoúhle zakončeným kněžištěm zaklenutým oválnou kupolí s lucernou.⁴⁵² Na jeho severní straně se nachází obdélníková sakristie a na jižní straně kaple sv. Anny. Po obou stranách lodi se nalézají dvě obdélníkové kaple. Kostel nese na západním průčelí hranolovitou věž.⁴⁵³

Kostel je včleněn do západního průčelí křížové chodby tvaru mírně nepravidelného obdélníku, kterou je obklopen. Křížově zaklenutý ambit má čtyři křídla, v jeho nárožích se nacházejí kaple a na jeho jižní straně je ještě další obdélníková kaple. Fasády kaplí uvnitř člení lizény. Křížová chodba se otevírá do nádvoří arkádami na pilířích členěnými sdruženými pilastry, v jejich zkosených nárožích se nacházejí výklenky. Je křížově sklenuta pomocí oddělených pásů a vyzdobena malbami výjevů z loretánské litanie vytvořenými v 2. polovině 18. století. Kaple mají kupole na pendativech s lucernami. Klenba v jižní kapli je valená s výsečemi. Kostel je dekorován také iluzivními oltáři z dílny F. A. Kuena z let 1713–1716.⁴⁵⁴

Vnitřek stavby je v presbytáři i v lodi členěn pilastry s římsovými hlavicemi. Prostor osvětlují segmentově zakončená okna obdélníkového tvaru. Loď kostela zdobí valená klenba s výsečemi na pásech vybíhajících z polopilířů. Na dvou sloupcích je zde umístěna kruchta.

⁴⁴⁸ *Kurze Geschichte*, s. 30. (Také Michael Drechsler z Mariánských Radčic zajistil pro kostel části mobiliář např. lucerny pro kostel. V roce 1710 byl pohřben v oratoři. Mathias Kohl ze Střimic daroval sto zlatých na stříbrné ciborium).

⁴⁴⁹ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 91.

⁴⁵⁰ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 4612, kart. č. 58.

⁴⁵¹ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 4687, kart. č. 64.

⁴⁵² M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 91.

⁴⁵³ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 353 – 354.

⁴⁵⁴ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 354 - 355.

Valená klenba je použita také v sakristii a v kapli sv. Anny, kde je doplněna výsečemi a na vrcholu štukovými zrcadly oválného tvaru.⁴⁵⁵

V kněžišti se na pendativech nacházejí současné figurální malby. V kupoli je vymalováno kasetování od J. Q. Jahna, freska v lucerně je však zničena.⁴⁵⁶

Mobiliář

Hlavní oltář vznikl někdy po roce 1910. Jsou na něm umístěny sochy světců a především se zde v oltářní skříni nachází socha Panny Marie Sedmibolestné pravděpodobně z poloviny 17. století. Předchozí hlavní oltář z roku 1713 od F. A. Kuena se nezachoval krom sochy Boha Otce a andělů, jež se dnes nalézá v konventním chrámu oseckého kláštera. Boční oltář Nejsvětějšího Srdce Páně byl vytvořen okolo roku 1900. U tohoto oltáře se v nice nachází soška Panny Marie z počátku 18. století. V kaplových výklencích po stranách kostela jsou boční oltáře sv. Josefa a Čtrnácti pomocníků. Oltář v kapli sv. Anny pochází z konce 19. století.⁴⁵⁷

Další částí mobiliáře je kazatelna zdobená na řečništi reliéfy a na stříšce sochou Krista Vítězného a andělů vyhotovená kolem roku 1720. V kněžišti i v lodi jsou umístěny lavice s vyřezávanými akantovými postranicemi z doby okolo roku 1710. Obrazy zdobící stěny kostela namalované asi v polovině 18. století zobrazují Smrt sv. Josefa a Útěk do Egypta.⁴⁵⁸

Ukřižovaný z Mariánských Radčic

Dřevořezba vytvořená v severozápadních Čechách kolem roku 1490 je na zadní straně vydlabaná a překrytá plátnem se starým (nejspíše barokním) inkarnátem a polychromií. 200 cm vysoká a 173 cm široká dřevořezba pochází z hlavního oltáře kostela Panny Marie Sedmibolestné. V roce 1888 byla zavěšena do ambitu kostela a po roce 1939 přemístěna již bez kříže do sakristie, kde je uctívána dodnes (leží na stole).⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 354.

⁴⁵⁶ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 353.

⁴⁵⁷ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 354.

⁴⁵⁸ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 354.

⁴⁵⁹ D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 33.

V areálu farního kostela se nachází sousoší Nejsvětější Trojice a Panny Marie z roku 1721 od J. J. Gerschlera.⁴⁶⁰ Sousoší stojí na trojbokém podstavci zdobeném figurálními reliéfy. Je obestoupeno sochami sv. Antonína Paduánského, sv. Františka z Assisi, sv. Jana Nepomuckého, sv. Benedikta, sv. Bernarda a sv. Václava.⁴⁶¹

Farní budova

S křížovou chodbou u kostela je na jejím jihovýchodním rohu spojena také barokní fara vystavěná Octaviem Broggiem, a to ve dvou fázích. První etapa je datována letopočtem 1719 nacházejícím se na portálu fary (stavělo se v letech 1718–1719), druhá probíhající v letech 1727–1730 má dochovanou specifikaci O. Broggia.⁴⁶²

Jednopatrová farní budova vystavěná na půdorysu tvaru písmene U má tři křídla a její střední čtyřosý rizalit nepatrně vystupuje v hlavním průčelí. Průjezd je zaklenut valeně s výsečemi.⁴⁶³

Ve středu východního křídla se nachází refektář, za ním kuchyně a ratejna. V patře s plochou střechou jsou umístěny menší cely.⁴⁶⁴

Ve stejné době byly stavěny i hospodářské budovy.

Výklenkové kaple při poutní cestě

Kaple byly vystavěny na cestě z Mariánských Radčic do Libkovic mezi lety 1725–1742 z darů poutníků a za přispění opata. První trojice kaplí byla údajně svěcena roku 1725, „panská kaple“ roku 1727 a poslední trojice kaplí roku 1742.

Kaple byly postupně vystavěny směrem od Mariánských Radčic, náplň kaplí však směřuje, stejně jako směřovaly kroky poutníků, z Libkovic do Radčic. Kaple byly řazeny následovně: Obřezání Krista, Útěk do Egypta, Kristus v chrámu (ztráta dvanáctiletého Ježíše, Nesení kříže, Ukřižování, Snímání z kříže, Ukládání do hrobu.

Kaple byly v roce 1833 restaurovány. Čtyři dochované kaple se dnes nacházejí ve Vtelně u Mostu. Největší a tvarově nejkázalejší kapli nechal stavět sám opat. Její návrh lze

⁴⁶⁰ M. HORYNA et al. Oktavián Broggio 2, s. 92.

⁴⁶¹ E. POCHÉ, Umělecké památky Čech 2, s. 355.

⁴⁶² M. HORYNA et al. Oktavián Broggio, s. 91.

⁴⁶³ E. POCHÉ, Umělecké památky Čech 2, s. 354.

⁴⁶⁴ M. HORYNA et al. Oktavián Broggio, s. 92.

přisoudit Octaviu Broggiovi.⁴⁶⁵ Více o jednotlivých zachovalých kaplích viz podkapitola Farnost v Libkovicích.

Dnešní stav

V kostele se konají pravidelné bohoslužby. Administrátorem je zde Michael Philipp Irmer. Ve farní budově se nachází Středisko mládeže Mariánské Radčice. Areál poutního místa je v dnešní době postupně rekonstruován.

⁴⁶⁵ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 68.

4.2.6 Farnost v Oseku

Ves Osek (německy Ossegg), která byla dříve nazývána Starý Osek, je dnes součástí města Oseka (nachází se v jeho východní části, nedaleko kláštera). Farnost ve stejné vsi, kde vznikl cisterciácký klášter, byla přivtělena pravděpodobně nedlouho po usazení konventu v Oseku.

Kolatura

Do roku 1945 patřily do farního obvodu tyto části Oseka: Starý Osek, Nový Osek a Hrad Osek. Kromě nich také Horní Háj (Oberhaan), Háj (Haan), Hrdlovka (Herrlich), Loučná (Ladung) a Dlouhá Louka (Langewiese)⁴⁶⁶, kde se dodnes nachází kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova.⁴⁶⁷

Kostel sv. Petra a Pavla

Původní románský kostel sv. Petra a Pavla na místě dnešního farního chrámu ve Starém Oseku se stal místem, kde se zprvu usadil konvent oseckého kláštera. Pravděpodobně se u kostela nacházela hrobka rodu Hrabšiců, pánů z Oseka.⁴⁶⁸ U tohoto kostela vzniklo něco jako provizorium klášterní budovy nazývané prameny předhusitské doby jako „*anticum claustrum*“,“⁴⁶⁹ starý klášter.

Listina biskupa Daniela II. ze 3. září 1209, která je však falzum z konce 13. století, říká, že roku 1209, 3 roky po položení základního kamene, pražský biskup Daniel II. světil v Oseku oltář k počtě apoštolů Petra a Pavla.⁴⁷⁰ Na základě této listiny by se dala existence kostela sv. Petra a Pavla ve Starém Oseku předpokládat již v této době.

⁴⁶⁶ Osecký klášter získal půl hřivny stříbra ve vsi Dlouhá Louka v roce 1289: SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, sig. M III 12 (Privilegia Ossecensia), s. 42 – 43.

⁴⁶⁷ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁴⁶⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 293: „*O tom, že klášter dostal jakási práva k původnímu kostelu, není sporu, listina CDB II, č. 360, s. 384 - 386 dokládá při obvěnění oseckých mnichů dárky starého kostela. Jisté není, byli-li mniši usazeni přímo u něj, jinými slovy, zda kostel sv. Petra a Pavla, kde sídlili, byl totožný se svatyní s hrabišickou hrobkou. Vzhledem k okolnostem zdá se však tato hypotéza dosti pravděpodobná.*“

⁴⁶⁹ RDP, Praha 1873, s. 78. K cisterckým provizoriím viz K. CHARVÁTOVÁ, *Postup výstavby cisterckých klášterů v Čechách*, *Mediaevalia historica Bohemica* 3, 1993, s. 205 - 212, Oseka se týkají strany 206 – 207.

⁴⁷⁰ CDB II, č. 362, s. 391: „...*Data Ozzek III nonas septembris, die benediccionis cymiterii et consecracionisaltaris apostolorum Petri et Pauli anno dominice incarnationis MCCVIII (...), posititi fundamenti anno III sub abbate Hermanno.*“

Konvent žil v klášterním provizoriu do třicátých let 13. století, kdy bylo postaveno východní křídlo nové konventní budovy se sakristií,⁴⁷¹ kapitulní síní a dormitářem v patře.⁴⁷² Odhadem se dá tedy říci, že klášterní provizorium u kostela sv. Petra a Pavla sloužilo kolem čtyřiceti let.

Dají se však vznést pochybnosti nad umístěním klášterního provizoria. Urbář oseckého kláštera z roku 1603 nazývá Starý Osek jako „Neudörffel,“ později je však klášter s přilehlou zástavbou pojmenován jako Neu Ossegg, přičemž nejbližší okolí v blízkosti kostela sv. Petra a Pavla jako Alt Ossegg. Klášterní tradice zas udává polohu klášterního provizoria někde nedaleko tzv. Žižkova dubu. Také se uvažuje o možnosti výskytu původního usídlení cisterciáků na místě kostela sv. Kateřiny. Tento problém by snad mohly vyřešit další archeologické výzkumy.⁴⁷³

Jelikož v polovině 18. století starý farní kostel už nevyhovoval, nechal osecký opat Kajetán Březina z Birkenfeldu (1749–1776) na stejném místě postavit kostel nový.⁴⁷⁴ Architekt Octavio Broggio vypracoval roku 1742 plán na novostavbu, kterou však za svého života nestihl zrealizovat. Farní kostel sv. Petra a Pavla byl vystavěn ještě podle plánů O. Broggia o něco později. V barokním stylu ho v letech 1751–1755 ztvárnil bývalý Broggiův polír, stavitel z Ústí nad Labem, Jakub Schwarz.⁴⁷⁵ V roce 1756 byly dokončeny fresky v kostele sv. Petra a Pavla.⁴⁷⁶

V roce 1892 došlo k poddolování farního kostela.⁴⁷⁷ Následně byl roku 1901 farní kostel sv. Petra a Pavla opraven.⁴⁷⁸

Vzhled kostela

Kostel zdobí hranolovitá věž v západním průčelí. Tvoří ho trojdílná loď podélné dispozice a kněžiště s bočními přístavky.⁴⁷⁹ Jeho tříosé západní průčelí je členěno pilastry,

⁴⁷¹ M. FEUERBACH, *Kláster Osek*, s. 89.

⁴⁷² K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 294.

⁴⁷³ M. B. SOUKUP, *Středověké Duchcovsko*, s. 32.

⁴⁷⁴ *Kurze Geschichte*, s. 24.

⁴⁷⁵ P. MACEK, *Architektura*, in: Oktavián Broggio 1670 – 1742, s. 99.

⁴⁷⁶ M. FEUERBACH, *Kláster Osek*, s. 74.

⁴⁷⁷ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 41.

⁴⁷⁸ N. KRUTSKÝ, *Přehled opatů oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, jubilejní sborník, s. 30.

⁴⁷⁹ J. MACEK, *Architektura*, in: M. HORYNA, Oktavián Broggio, s. 99.

v jeho postranních polích se nacházejí niky se sochami světců od M. Kühnela vzniklé po roce 1760.⁴⁸⁰

Klenba kostela je střídavě plackou a valenou klenbou s výsečemi na pásech vybíhajících z pilastrů. Ve věži se nachází kruchta sklenutá i podklenutá plackou, které je ještě představěna kruchta na sloupcích.⁴⁸¹

Kostel má blízko k posledním Broggiovým stavbám jako např. kostelu ve Vtelně. Na průčelí se nachází střední vtažená věž. Kostel je nad dominantním středním polem a nad kněžištěm sklenut plackou, spojovací pole je sklenuto valeně s výsečemi.⁴⁸² „*J. Schwarz se zde projevuje jako Broggiův epigon, který jen v detailu obohacuje stavbu o soudobé prvky. I proto byl kostel dlouho pokládán za dílo O. Broggia.*“⁴⁸³

Mobiliář

Hlavní oltář byl vytvořen stejně jako sochy v průčelí M. Kühnelem po roce 1760. Obraz, který ho zdobí, je však z 19. století. V kostele se nachází pět obrazů od I. Raaba vytvořených v polovině 18. století, dále kazatelna od F. Rottera z Loun, jež je rovněž datována po roce 1760. V kostele se nacházejí varhany z 2. poloviny 18. století.⁴⁸⁴

Na bývalém hřbitově kostela dnes můžeme spatřit empírový náhrobek saského prince Josefa pyramidového tvaru z roku 1802. Na bývalém hřbitově jsou zachovány některé další náhrobky.

Dnešní stav

Kostel sv. Petra a Pavla byl asi čtyřicet let uzavřený a chátral. V roce 2013 získalo kostel od církve město Osek, a téhož roku začala probíhat rekonstrukce. Nejprve byla opravena střecha a vyměněna okna. Dále byly zrekonstruovány vstupní dveře. Oprav se dočkalo i oplocení kostela, u kterého se dodnes vyskytují náhrobky bývalého hřbitova. Kostel se velmi nedávno znovu otevřel veřejnosti.

V budově bývalé fary se dnes nachází azylový dům.

⁴⁸⁰ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 552.

⁴⁸¹ TÝŽ, s. 552.

⁴⁸² J. MACEK, *Architektura*, in: M. HORYNA, *Oktavián Broggio*, s. 99.

⁴⁸³ TÝŽ, s. 99.

⁴⁸⁴ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, s. 552.

4.2.7 Farnost ve Škrli

Ves Škrle (německy Skyrl) leží na Chomutovsku. Od Oseka je vzdálená přibližně 40 km směrem na jiho jihozápad.

Historie

Existuje jistá pravděpodobnost, že již ve 3. čtvrtině 13. století náleželo území Škrle do majetku Hrabšiců, šlechtického rodu z Oseka.⁴⁸⁵

Avšak Škrli jmenuje až listina z roku 1341, kterou král Jan Lucemburský konfirmoval privilegia oseckého kláštera a potvrdil mu jeho majetek. Při této příležitosti je zmíněn i kostel ve Škrli a jsou zde jmenovány vsi přidružené ke Škrli.⁴⁸⁶ Jan Lucemburský v témže roce povýšil městečko Škrli na město.⁴⁸⁷ Bývalé „oppidum“ získalo městská práva jako ostatní města českého království (jako právo hradeb a právo trhu každé úterý),⁴⁸⁸ avšak k naplnění veškerých výsad nemělo město dostačující hospodářské předpoklady.⁴⁸⁹ Ves jako majetek kláštera v Oseku je také uváděna v konfirmačních knihách k roku 1356.⁴⁹⁰

Statek Škrle na jižním okraji oseckého panství byl tvořen sedmi vesnicemi. Byl tvořen čtyřmi částmi – vesnicemi Vtelno, Bylany, Hošnice a hlavním celkem složeným z vesnic Lažany, Vysočany, Zálezly a Škrle, ve které se nacházel zámek, odkud byl statek spravován,⁴⁹¹ což poukazuje na význam Škrle pro klášter v Oseku. Ze dvora ve Škrli později vzniklo druhé centrum správy klášterního panství.⁴⁹²

Vesnice tvořící zde panství oseckého kláštera tvořily nejzajímavější místa území, o která řád horlivě pečoval. Docházelo zde ke hledání a realizování pokrokové zemědělské kultivace, odkrývání přírodního bohatství, minerálních pramenů apod.⁴⁹³

Škrle byla dočasně vyjmuta z majetku kláštera v roce 1436, kdy došlo k jejímu zastavení Zikmundem Lucemburským společně s vesnicemi Lažany, Vysočany, Zálezly

⁴⁸⁵ T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 113. Oproti tomu Z. BINTEROVÁ v knize *Obce chomutovského okresu* na straně 17 uvádí, že Škrle byla v majetku Hrabšiců už ve 12. století.

⁴⁸⁶ RBM IV, s. 351, č. 883: „...curiam in Skyrla, cum opido, ecclesia et villis annexis, ...“

⁴⁸⁷ RBM IV, s. 354, č. 887. Listina z 27. března 1341: „Johannes, B. rex, ac Luxemburg. comes, monasterio Ossecensi concedit, ut oppidum ipsius Skyrl civitas fieri possit.“

⁴⁸⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách*, s. 333.

⁴⁸⁹ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 17.

⁴⁹⁰ LC I. 1, s. 43: „Ad presentacionem fratris Francisci abbatis monasterij in Ossek...“

⁴⁹¹ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1.

⁴⁹² L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: *800 let kláštera Osek*, s. 108.

⁴⁹³ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1.

náležícími do klášterního panství Oseka Hanuši Henigárovi.⁴⁹⁴ Od tohoto okamžiku již není Škrle zmiňována jako město.⁴⁹⁵ Zástavní držitelé vlastnili vesnici až do konce 15. století.⁴⁹⁶ Můžeme se domnívat, že již v této době zde stála tvrz, ta je však doložena až roku 1621 v době její konfiskace.⁴⁹⁷ K roku 1525 se Škrle opět objevuje jako součást panství oseckého kláštera.⁴⁹⁸ Během období reformace ve Škrli farnost zanikla. Kde stála původní budova fary, není známo. Nová farní budova byla postavena v roce 1586.⁴⁹⁹

Léta 1580–1626 tvoří jistou výjimku, co se týče vlastnictví Škrle, poněvadž klášter v Oseku i celé jeho panství spravovalo v těchto letech pražské arcibiskupství. Řád cisterciáků získal území zpět v roce 1629.⁵⁰⁰

Během období správy bývalého oseckého klášterního panství pražským arcibiskupstvím koupil v roce 1620 Škrli od povstalých protestanských stavů Bohuslav ml. z Michalovic, který se zapojil do stavovského povstání, tudíž byl po bělohorské porážce popraven a jeho majetek byl zabaven. Škrle tedy byla o rok později navráćena arcibiskupství. Tvrz zde během třicetileté války zanikla a nebyla znovu obnovena.⁵⁰¹ Berní rula roku 1654 zmiňuje Škrli jako majetek kláštera v Oseku.⁵⁰²

V 18. století se stala Škrle znovu významnou částí oseckého panství. Důvodem, proč se tak můžeme domnívat, je výstavba sídla pro správu panství oseckými opaty v letech 1730⁵⁰³ – 1750.⁵⁰⁴ Během 18. století vznikl na pravém břehu řeky Chomutovky rozsáhlý hospodářský objekt dvora, kde již dříve stával mlýn a do dnešní doby se zde dochoval barokní špejchar.⁵⁰⁵ Škrle byla v majetku oseckého kláštera do roku 1850.⁵⁰⁶ Velkostatek byl po pozemkové reformě ve 20. letech 20. století po částech rozprodán.⁵⁰⁷

⁴⁹⁴ AČ 1, s. 542. K tomu získala Hanuš Heningár Přílepy, které byly majetkem kláštera sv. Jiří na Pražském hradě.

⁴⁹⁵ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁴⁹⁶ J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, *Opevněné kostely na Chomutovsku*, s. 61.

⁴⁹⁷ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 17.

⁴⁹⁸ J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, *Opevněné kostely na Chomutovsku*, s. 61.

⁴⁹⁹ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵⁰⁰ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1.

⁵⁰¹ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 17.

⁵⁰² M. LIŠKOVÁ, *Berní rula*, Kraj Žatecký, s. 53.

⁵⁰³ V klenáku hlavního portálu se zde nachází letopočet 1750 a nad ním opatský erb s písmeny „A F C O“.

⁵⁰⁴ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 18.

⁵⁰⁵ TÁŽ, s. 17.

⁵⁰⁶ J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, *Opevněné kostely na Chomutovsku*, s. 61.

⁵⁰⁷ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 18.

Kostel sv. Jakuba Staršího (Většího)

Historie kostela

Původně gotický kostel pocházející z 2. poloviny 14. století⁵⁰⁸ začal být pravděpodobně stavěn ještě rodem Hrabišiců, pánů z Oseka.⁵⁰⁹ V roce 1586 byl přestavěn a byla zde postavena nová farní budova.⁵¹⁰ Roku 1814 byla přistavěna západní předsíň kostela.⁵¹¹ K roku 1654 zmiňuje kostel sv. Jakuba Berní rula.⁵¹²

V roce 1840 prošel kostel klasicistními úpravami.⁵¹³ Projekt pro další přestavbu kostela byl vypracován v roce 1882 a poté realizován v letech 1884–1885.⁵¹⁴

Není jisté, v jaké době došlo k přiřazení obce k Vysočanům, čímž se stal kostel sv. Jakuba Většího filiálním.⁵¹⁵

Vzhled kostela

Stavbu tvoří jedna obdélníková loď s pravoúhle zakončeným kněžištěm. Na jeho severní straně se nachází obdélníková sakristie. Západní předsíň kostela pochází z roku 1814. Na jižní části lodi stojí pozdně gotická hranolovitá věž, která má dvě patra, nejvyšší dřevěně pokryté šindelovou střechou cibulovitého tvaru. Na střeše nad kněžištěm se nachází sanktusník.⁵¹⁶

Presbytář i loď kostela mají ploché stropy. Do západní části svatostánku je situována dřevěná hudební kruchta. Je zde vytvořen hrotitý triumfální oblouk, jehož hrana je oboustranně zkosená. V presbytáři se nacházel pozdně gotický sanktuář z kamene z roku 1586.⁵¹⁷ Klenbu v sakristii je tvořena dvěma českými plackami. Pod věží je umístěn jižní hrotitý portál zdobený vrcholně gotickou profilací.⁵¹⁸

⁵⁰⁸ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 3*, s. 499.

⁵⁰⁹ T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici*, s. 167.

⁵¹⁰ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵¹¹ J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, *Opevněné kostely na Chomutovsku*, s. 61.

⁵¹² M. LIŠKOVÁ, *Berní rula*, Kraj Žatecký, s. 53.

⁵¹³ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵¹⁴ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 4491, kart. č. 51.

⁵¹⁵ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵¹⁶ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 3*, s. 499.

⁵¹⁷ V kostele se vlevo od hlavního oltáře nachází prohlubeň. Pravděpodobně jde o zbytek sanktuáře, který byl vybourán v době, kdy se měla obec bourat (Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 18).

⁵¹⁸ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 3*, s. 499.

Mobiliář

V 80. letech 20. století byl mobiliář kostela tvořen raně barokním hlavním oltářem pocházejícím ze 60.–70. let 17. století. Jeho menza byla vytvořena z kamene. Další zdobení oltáře tvořila sloupová architektura se dvěma dvojicemi sloupů pokrytými kanelurami a s kladím, které bylo dvakrát zalomeno. V nástavci byl umístěn obraz sv. Jakuba Většího a Korunování Panny Marie. Oltář zdobily boltcové řezby a navíc soch sv. Ludmily a dalších světic.⁵¹⁹

Dále se zde ve výše zmíněné době nacházel raně barokní boční oltář vyrobený roku 1660 tvořený jednoduchou sloupovou architekturou a nikou se sochou „světce-biskupa s knihou.“ Kazatelna byla také raně barokní, dekorovaná boltcovými řezbami a soškami evangelistů.⁵²⁰

V kostele se nacházely malby sv. Josefa a Panny Marie zasazené do bohatého akantového rámu. Podle nápisu svěceny roku 1694 a signovány: „*fr. Gerardus Angermaier, professus Ossecensis pinxit*“ (opravovány byly roku 1886). Dále tam byly umístěny tyto obrazy z konce 17. století: sv. Jan Nepomucký, sv. Jan Křtitel a Poslední večeře Páně.⁵²¹

Součástí mobiliáře bývala např. sluncová monstrance, která se zachovala do dnešní doby a můžeme jí najít v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.⁵²²

Farní a správní budova

Není známo, kde stála původní budova fary. V roce 1586 byla vystavěna nová farní budova.⁵²³

V polovině 18. století byla na místě bývalé tvrze ve Škrli dokončena nová barokní budova, která byla vystavěna jako sídlo správy panství. Přistavěny v té době byly i navazující hospodářské budovy.⁵²⁴ Uvnitř sídla správy panství se nacházela opatská

⁵¹⁹ E. POCHE, *Umělecké památky Čech*, s. 499.

⁵²⁰ TÝŽ, s. 499.

⁵²¹ TÝŽ, s. 499.

⁵²² Sluncová monstrance, Čechy, dat. 1700, dedikace do patronátního kostela ve Škrlich: „*Haec monstrantia pro Ecclesia Skirlensi facta est, sub Rēm(edi)o D. D. Benedicto Abbae Oec: ac Visitat: Generali, et Curatis R. R. P. P. Christophoro et Arnoldo, tandem Priore Ossec: A. 1700.*“ Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, inv. č. 68.086. (D. STEHLÍKOVÁ a kol., *800 let kláštera v Oseku: katalog výstavy*, s. 85).

⁵²³ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵²⁴ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 17

kaple.⁵²⁵ Stavba tohoto „zámku“ nebo jakéhosi panského domu⁵²⁶ spadá do doby, kdy byl v čele oseckého kláštera opat Jeroným Besnecker (1726–1749). Budova byla roku 1849 upravena v klasicistním stylu.⁵²⁷

Budova, odkud bylo spravováno okolní panství, je patrová, vystavěná na půdorysu písmene L. Původně pětiosé průčelí⁵²⁸ je orientováno směrem do návsi. Klenák hlavního portálu nese letopočet 1750, nad kterým je opatský erb s písmeny „A F C O“.

Nacházely se zde kanceláře a byt správce statku Škrle a dále také hostinské pokoje určené oseckým cisterciákům v době jejich pobytu. V roce 1841, na což poukazuje erb nad vedlejším portálem, došlo k rozšíření zámku o další čtyři průčelní osy.⁵²⁹

Samostatná obec Škrle v roce 1875 objekt od kláštera odkoupila a zřídila v něm školu. Byly tam umístěny také kanceláře obecního úřadu a později také byty. Po druhé světové válce budova postupně chátrala. Začala být obnovována v 80. letech 20. století. Na samém sklonku 20. století se dočkala nové fasády a oken.⁵³⁰

⁵²⁵ L. KOCOUREK, s. 107., *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵²⁶ SOA Litoměřice, inv. č. 2675 a 2677 (J. MACEK, *Dějiny oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, s. 69).

⁵²⁷ E. POCHE, *Umělecké památky Čech 3*, s. 499.

⁵²⁸ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 18.

⁵²⁹ TÁŽ, s. 18.

⁵³⁰ TÁŽ, s. 18.

Dnešní stav

Škrle je od roku 1960 součástí obce Bílence.⁵³¹ Kostel sv. Jakuba Většího obklopený hřbitovní zdi. V dnešní době vykazuje známky nutnosti oprav. Bývalý hřbitov tu sloužil až do poloviny 19. století, dokud nebyl západně od obce zřízen hřbitov nový.⁵³²

V období, kdy se počítalo s demolicí obce a kdy zde mělo být zřízeno odkladiště popílku pro elektrárnu Tušimice II, došlo k vybourání sanktuáře z roku 1586 stejně jako pozdně gotického hrotitého portálu v podvěží. Portál se v současnosti nalézá v soukromém objektu v Chomutově u Kamencového jezera. Během 80. let 20. století byl mobiliář kostela kompletně zdevastován.⁵³³

Fasády bývalého sídla správy jsou opravené, avšak interiér je dnes vybydlený, ne však úplně zničený. Zachovala se zde klenba v přízemí.

⁵³¹ TÁŽ, s. 17.

⁵³² J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, Opevněné kostely na Chomutovsku, s. 61.

⁵³³ J. PACHNER, H. SEDLÁČEK, Opevněné kostely na Chomutovsku, s. 61.

4.2.8 Farnost ve Vtelnu

Ves Vtelno (německy Wteln) dnes leží na okraji města Mostu, jehož je součástí. Nachází se asi 30 km na jih od Oseka.

Historie

První písemná zmínka o obci je z roku 1287,⁵³⁴ kdy zde dost pravděpodobně už byla plebánie.⁵³⁵ Osecký klášter získal Vtelno, když stál v jeho čele Jiří Vráť (1626–1633), představený zbraslavského kláštera, v roce 1629 výměnou za vzdálené Ječovice a Černochoh.⁵³⁶

Když byl představeným kláštera v Oseku Jeroným Besnecker, byla zde místo původní fary a kostela vystavena nová farní budova a kostel Povýšení sv. Kříže (dokončen roku 1738),⁵³⁷ oboje podle plánů architekta Octavia Broggia. Budova fary vznikala v letech 1711–1713.⁵³⁸

Kolatura

Do farního obvodu Vtelna náležely před rokem 1945 Chanov (Khan), Rudolice (Rudelsdorf) s kaplí Navštívení Panny Marie, Skyřice (Skyritz), Stránce (Stranitz) s kaplí Nejsvětější Trojice a Velebudice (Welbuditz).⁵³⁹

Kostel Povýšení svatého Kříže

Historie kostela

První písemná zmínka o farním kostele pochází z roku 1377.⁵⁴⁰

⁵³⁴ Formulář Tobiáše z Bechyně 1279 – 1296, (NOVÁK), s. 13: „*decimam census de villa episcopali Wtelma.*“

⁵³⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 108.

⁵³⁶ F. ČENSKÝ, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, s. 26. Více: inv. č. 99, 101, 103, sign. A I.2, I.4, I.6, kart. č. 1).

⁵³⁷ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, inv. č. 2132, sign. 20.13, kart. č. 344. Nápis nad portálem svědčí o stejné dataci dokončení kostela.

⁵³⁸ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, inv. č. 2229, sign. 2228, kart. č. 348. Jsou dochovány účty z let 1711 – 1713.

⁵³⁹ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 let kláštera Osek, s. 109.

⁵⁴⁰ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 4*, s. 289.

Barokní přestavba podle plánů architekta Octavia Broggia se uskutečnila v letech 1736–1738.⁵⁴¹ Přestavbu inicioval a financoval ze zdrojů oseckého kláštera opat Jeroným Besnecker.⁵⁴²

V roce 1887 získal farní kostel nové věžní hodiny.⁵⁴³

Vzhled kostela

Kostel je jednolodní, hlavní loď je dominantní, na bocích rozšířená o rizality s valenou klenbou. Nad protilehlou stranou kostela se nachází věž. Čtvercový presbytář je zaklenut plackou. Zbytek kostela je zaklenut valeně s výsečemi.⁵⁴⁴

Nachází se zde obdélníková boční sakristie s oratoří v patře. Průčelí kostela je tvořené třemi osami a členěné vysokými jónskými pilastry. Pravoúhlý portál s ozdobnou supraportou zde výrazně vystupuje. Kněžiště je sklenuto plackou, loď kostela je zaklenuta valeně s výsečemi na pasech vybíhajícími z polopilířů. V západní části stavby se nachází kruchta sklenutá i podklenutá plackou. Klenby v sakristii a oratoři jsou křížové.⁵⁴⁵

Mobiliář

Zařízení je jednotně rokokové, vytvořené sochařem F. Rotterem v letech 1765–1766. Nachází se zde hlavní oltář Povýšení sv. Kříže a dva boční oltáře sv. Rodiny a sv. Kříže. Kostelní kazatelna vznikla v roce 1764. Barokní křtitelnice byla vytvořena kolem roku 1700. V lodi je umístěna barokní Pieta z 18. století a obrazy sv. Apoleny a archanděla Michaela z 2. poloviny 18. století.⁵⁴⁶ Součástí mobiliáře kostela je podobizna opata Jeronýma Besneckera s pohledem na areál kostela umístěný v sakristii.⁵⁴⁷ V letech 1840–1843 byly do kostela instalovány nové varhany.⁵⁴⁸

⁵⁴¹ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, inv. č. 2132, sign. 20.13, kart. č. 344.

⁵⁴² E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 4*, s. 289.

⁵⁴³ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 4686, kart. č. 64.

⁵⁴⁴ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 127.

⁵⁴⁵ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 4*, s. 289.

⁵⁴⁶ TÝŽ, s. 289.

⁵⁴⁷ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 127.

⁵⁴⁸ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, inv. č. 2140, sign. 20.21, kart. č. 344.

Budova fary

Farní budova obdélníkového tvaru byla stavěna podle plánů Octavia Broggia v letech 1711–1713.⁵⁴⁹

V 19. století došlo podstatnému rozšíření a k dalším úpravám budovy.

Fara vystavěná na půdorysu mělkého U je patrová. Ve středu průčelí se nachází rizalit s ploše rámovaným portálem, který je pomocí podložky s volutami propojený se sdruženým oknem umístěným v patře.⁵⁵⁰ Nad tímto oknem ve štítu, kde se vzdouvá korunní římsa, se nacházela freska z roku 1712.⁵⁵¹ Průčelí má symetrické boční úseky s nepravidelným rytmem oken stejně jako je tomu na bočních křídlech. Kostel kryje sedlová střecha.

Symetrický interiér je řešený jako dvoutrakt (dvojice schodišť, dvě kuchyně atd.).⁵⁵² Přízemí budovy je zaklenuté valeně s výsečemi,⁵⁵³ naproti tomu patro má plochý strop.⁵⁵⁴ V šířce rizalitu nad osovým průjezdem budovy se nachází hlavní sál (refektář). Popisovanou symetrii narušily novější úpravy, ke kterým došlo především v zadní hospodářské části fary.⁵⁵⁵

Výklenkové kaple

Do Vtelna byly přemístěny čtyři zbývající výklenkové kaple (ze sedmi) vystavěné původně mezi Libkovicemi a Mariánskými Radčicemi.⁵⁵⁶

Tři z těchto kaplí zanikly během 20. století. Čtyři zbývající výklenkové kaple byly nejprve v roce 1966 přemístěny na Jezeří, poté byly přemístěny ke kostelu ve Vtelně⁵⁵⁷ v 80. letech 20. století.⁵⁵⁸ Více o těchto kaplích viz kapitola Farnost v Libkovicích.

⁵⁴⁹ TÝŽ, inv. č. 2229, sign. 2228, kart. č. 348. Jsou dochovány účty z let 1711 – 1713, které také dokládají autorství Octavia Broggia.

⁵⁵⁰ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 127.

⁵⁵¹ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, inv. č. 2132, sign. 20.13, kart. č. 344.

⁵⁵² M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 128.

⁵⁵³ E. POCHÉ, *Umělecké památky Čech 4*, s. 289.

⁵⁵⁴ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 128.

⁵⁵⁵ TÝŽ, s. 128.

⁵⁵⁶ J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 47.

⁵⁵⁷ J. SÝKOROVÁ, *Zmizelé domovy*, s. 47.

⁵⁵⁸ SOKA Most, AF Mariánské Radčice, inv. č. 119.

Dnešní stav

Farní kostel je dnes stále využíván – každou neděli se zde koná mše svatá. Budova fary vykazuje nutnost oprav, přesto je v současnosti využívána jako ubytovna pro potřebné. Z přilehlých budov v její zadní části jsou v dnešní době ruiny.

4.2.9 Farnost ve Vysočanech

Ves Vysočany (německy Wissotschan), dnes součást obce Hrušovany na Chomutovsku, se nachází asi 45 km od Oseka směrem na jiho jihozápad.

Historie

Ves Vysočany ležela na staré cestě z Prahy do Lipska a rovněž na cestě ze Žatce do Oseka, jež se u obce Hořetice oddělovala od staré cesty Žatce do Chomutova.⁵⁵⁹

Vesnice mohla být částí majetku oseckého kláštera již v roce 1209, kdy ji jmenuje listina⁵⁶⁰ obsahující výčet vsí, jimiž byl klášter obdarován při svém vzniku, ta je však falzem ze 13. století. Je možné, že rod Hrabišiců obdaroval klášter i touto vsí, ale v tomto ohledu nemáme jistotu.⁵⁶¹

Jako majetek oseckého kláštera je část Vysočan zmíněna v konfirmační listině Jana Lucemburského z roku 1341.⁵⁶² Listina opata oseckého kláštera Konráda II. (1332–1350) z roku 1343 označuje ves Vysočany jako majetek kláštera a udává, jaké zde má klášter platy.⁵⁶³ Konfirmační knihy uvádějí, že v roce 1358 byla ve Vysočanech farnost, vznikla tedy nejpozději v tomto roce.⁵⁶⁴

Farnost zde od let reformace nefungovala.⁵⁶⁵ V roce 1626⁵⁶⁶ získal farnost klášter v Oseku, duchovní službu zde tedy vykonávali řádoví kněží.⁵⁶⁷ Kanonicky pak byla obnovena roku 1653.⁵⁶⁸ O rok později popisuje Berní rula ves takto: „*Tato ves na stavení jest dobrá, rolí má dobrý, pšeničný, luk s potřebu, leží v rovině půl míle od Žatce, dědinami i dobyt看 dobře stojí.*“⁵⁶⁹ O kostelu sv. Václava je ve stejném roce napsáno, že je

⁵⁵⁹ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1.

⁵⁶⁰ CDB II, s. 389, č. 362: „*Wissoczan.*“

⁵⁶¹ T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici*, s. 103.

⁵⁶² RBM IV, s. 351, č. 883: „*Wisseczan parte.*“

⁵⁶³ RBM IV, s. 516, č. 1289: „*Conradus abbas et monasteri de Ozzek villam Wisseczan jure teutonicali lacant...villam monasterii nostri Wisseczan dictam, in qua habemus...*“

⁵⁶⁴ LC I. 1, s. 49.

⁵⁶⁵ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 kláštera Osek, s. 109.

⁵⁶⁶ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1. uvádí rok 1629.

⁵⁶⁷ J. MACEK, *Přehled jednotlivých farností diecéze*, in: *Katalog litoměřické diecéze*, 1997, s. 214.

⁵⁶⁸ TÝŽ, s. 214.

⁵⁶⁹ M. LIŠKOVÁ, *Berní rula, Kraj Žatecký*, s. 55.

vypálen.⁵⁷⁰ Matriky byly vedeny od roku 1673.⁵⁷¹ Vysočany byly spolu se Škrlí, Lažanami a Zálezly součástí hlavního celku statku Škrle.⁵⁷²

Kolatura

Před rokem 1945 patřily k farnosti Lažany (Losan) s kaplí sv. Prokopa, Zálezly (Salesl) a Škrle (Skyrl) s dříve farním, později filiálním kostelem sv. Jakuba Většího.⁵⁷³

Kostel sv. Václava

Historie kostela

V pamětní knize vysočanské fary se píše, že o obnově kostela uvažoval již opat Benedikt Littwerig, který se v roce 1713 zasadil alespoň o vznik sousoší připisovaného F. A. Kuenovi.⁵⁷⁴ Stavba však započala až za jeho nástupce Jeronýma Besneckera.⁵⁷⁵

Nový barokní kostel byl vystavěn architektem Octaviem Broggiem v letech 1727–1738.⁵⁷⁶ Octavio Broggio „*faru a kostel sv. Václava ve Vysočanech buduje jako svůj vlastní výraz, neovlivněný novými gotizujícími proudy, věren Kuenovým zásadám o iluzivním působení architektury.*“⁵⁷⁷ Novostavba měla být postavena „*blíže farní zahrady.*“ Současně s její stavbou měly být zlikvidovány pozůstatky staršího kostela až na jeho věž. Roku 1727 byl svěcen základní kámen kostela, který byl o rok později vysvěcen⁵⁷⁸ a podle údaje na portálu kompletně dokončen až roku 1729. Slavnostně otevřen byl 19. dubna 1730.⁵⁷⁹

Roku 1731 byla pak opravena zvonice původního kostela a byla k němu přistavěna kaple vysvěcená ve stejném roce.⁵⁸⁰ V roce 1770 došlo ke drobným úpravám budovy. Nad průčelí kostela přibyla roku 1872 věž vytvořená pod vedením stavitele A. Erlera.⁵⁸¹

⁵⁷⁰ TÝŽ, s. 55.

⁵⁷¹ TÝŽ, s. 214.

⁵⁷² A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 1.

⁵⁷³ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 kláštera Osek, s. 109.

⁵⁷⁴ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 131.

⁵⁷⁵ *Kurze Geschichte*, s. 23.

⁵⁷⁶ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 2120, sign. 20.1, kart. č. 343.

⁵⁷⁷ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 3.

⁵⁷⁸ SOA Litoměřice, fond Cisterciáci Osek, inv. č. 2120, sign. 20.1, kart. č. 343.

⁵⁷⁹ *Kurze Geschichte*, s. 23.

⁵⁸⁰ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 131.

⁵⁸¹ TÝŽ, s. 131.

Vzhled kostela

Kostel je tvořen jednou lodí, jeho čtvercové kněžiště je trojboce zakončené. Nad na severní straně umístěnou sakristií obdélníkového tvaru se nachází oratoř. Západní průčelí je tvořeno třemi osami, v jeho středu se nachází rizalit. Je členěno pilastry, zakončeno nástavcem s volutami a na jeho vrcholu je umístěna vížka. V nice má své místo socha sv. Václava od J. E. Richtera.⁵⁸²

Kněžiště je zaklenuto plackou, sakristie a oratoř nad ní mají klenbu valenou s lunetami. Také loď kostela je zaklenuta valeně s lunetami, až na střední část klenby, kterou tvoří placka oddělená pasy. Kostelní kruchta stojí na čtyřech sloupech a je rovněž podklenuta valeně s lunetami.⁵⁸³

„*Stavba náleží mezi nejkvalitnější Brogiovovy venkovské kostely.*“⁵⁸⁴

Kostel byl roku 1958 vyhlášen kulturní památkou České republiky.

Mobiliář

Kostel byl zčásti vybaven ze starého kostela v Oseku např. obrazem sv. Václava od cisterciáka Gerarda Ankermanna a sochou Neposkvrněného početí Panny Marie umístěné na mariánském oltáři. Odjinud byl získán obraz Spasitele na oltáři sv. Josefa z Minic.⁵⁸⁵

Farní budova

Je možné, že původní budova fary pocházela z období kolem roku 1341.⁵⁸⁶ Novou budovu fary nechal v 18. století vystavět opat Jeroným Besnecker.⁵⁸⁷ Budova se začala stavět na podzim roku 1733⁵⁸⁸ a k jejímu dokončení došlo v roce 1735, kdy však vyhořela. Nicméně během dalšího roku byla opravena. Autorem stavby byl Octavio Broggio.⁵⁸⁹

Budova je patrová se vstupním devítiosým průčelím a středním tříosým rizalitem, Toto průčelí s osovou bránou završuje trojúhelný štít.⁵⁹⁰ Na tomto průčelí O. Broggio vskutku uplatnil své sochařské umění; nejspíše záměrně zde vytvořil sešikmení, aby vytvořil

⁵⁸² E. POCHE, *Umělecké památky Čech 4*, s. 292.

⁵⁸³ TÝŽ, s. 292.

⁵⁸⁴ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 131.

⁵⁸⁵ TÝŽ, s. 131.

⁵⁸⁶ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 3.

⁵⁸⁷ *Kurze Geschichte*, s. 23.

⁵⁸⁸ SOA Litoměřice, inv. č. 2219, sign. 22.18, kart. č. 348.

⁵⁸⁹ M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 131.

⁵⁹⁰ TÝŽ, s. 131.

zmohutnění iluzivního účinku fasády. Cisterciácký řád tak mohl na hlavní komunikaci z Prahy do Lipska předvést svou výtvarnou úroveň a své možnosti.⁵⁹¹

Dochované zbytky výzdoby ukazují dvě barokní vrstvy, což pravděpodobně souvisí se zmíněným požárem v roce 1735. Také střecha byla zprvu valbová a dnes má sedlový tvar. Interiér fary je řešen jako dvoutrakt. Přízemí je zaklenuté a patro má ploché stropy. Nachází se zde hlavní sál (refektář) odpovídající rizalitu.⁵⁹²

Ve srovnání s farou v Mariánských Radčicích můžeme vidět významný posun k projevům pozdně barokního slohu. Je zde velice patrný vliv F. M. Kaňky na suprafenestrách rizalitu. Rozvolněný vstupní portál má však zcela osobitý ráz. Podobné ostění sálu v patře bylo možno nalézt při portálu kostela v Jenišově Újezdu. Brána v ohradní zdi kostela stavěné současně s farou nezapře inspiraci zahradní branou v Oseku.⁵⁹³

Kostel Sv. Andělů Strážných

Starý kostel ve Vysočanech nejspíše pocházel nejpozději z roku 1341.⁵⁹⁴ K roku 1352 byl v žateckém děkanátu kostel, který odváděl desátek 6 grošů.⁵⁹⁵

Pravděpodobně původně středověký kostel byl upravován v 16. století, kdy byla vystavěna i nová věž, k jejíž stavbě stejně jako ke stavbě lodi kostela byl asi využit starší materiál. V letech 1734–1738 za opata Besneckera došlo k barokní přestavbě tohoto kostela, také podle plánů architekta Octavia Broggia.⁵⁹⁶ Poté, co byl vystavěn nový kostel sv. Václava, začal sloužit jako kostel hřbitovní.⁵⁹⁷

Kostel měl jednu loď a obdélný půdorys s okosenými nárožními. Jeho čtvercové kněžiště bylo ukončeno půlkruhovou apsidou. Nad chórem se tyčila hranolová věž zakončená nízkým jehlanem s lucernou. Loď kostela byla sklenuta plackou, podvěží bylo sklenuto křížově a apsida konchou. V rizalitu západního průčelí se nacházel hlavní obdélný portál zakončeným trojúhelníkovým štítem.⁵⁹⁸

⁵⁹¹ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 3.

⁵⁹² M. HORYNA et al. *Oktavián Broggio*, s. 131.

⁵⁹³ TÝŽ, s. 131.

⁵⁹⁴ A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska*, 1977, s. 3.

⁵⁹⁵ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 289.

⁵⁹⁶ L. KOCOUREK, *Inkorporované farnosti*, in: 800 kláštera Osek, s. 109.

⁵⁹⁷ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 289.

⁵⁹⁸ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 289 – 290.

Dnešní stav

Dnes je samota Vysočany součástí obce Hrušovany (od roku 1960).⁵⁹⁹ Ves byla zbourána kolem roku 1970 a úředně zanikla v roce 1980.⁶⁰⁰

Farnost existovala do 31. prosince 2012 jako součást chomutovského farního obvodu. Od 1. ledna 2013 zanikla sloučením do farnosti Údlice-Přečaply, která však zanikla 3. ledna 2013 sloučením s farností děkanství Chomutov.

Hřbitovní kostel byl začátkem 60. let 20. století bez vědomí a souhlasu církve obsazen vojáky, kteří udělali z věže kostela pozorovatelnu. V roce 1962 zde došlo ke vloupání, kdy byla část inventáře zničena a část odcizena. Památková ochrana kostela byla zrušena dne 13. července 1964, nedlouho poté následovala demolice hřbitovního kostela. Celá obec zanikla během následujících let, zbyla zde pouze budova fary a kostela sv. Václava, který byl využit jako provizorní depozitář na svoz vybavení z dalších likvidovaných kostelů na Chomutovsku.⁶⁰¹

Vysočanský farní kostel a především budova fary byly do roku 1995, kdy prošly rozsáhlou rekonstrukcí, v havarijním stavu. Kostel sv. Václava je dnes navštěvován jen jednou ročně na svátek sv. Václava. Z původního mobiliáře je zde umístěn snad jen obraz sv. Václava. Budovy fary v současnosti slouží jako restaurace a wellness centrum.

V areálu se dnes nachází socha Jana Nepomuckého ztvárněná roku 1713 Františkem Antonínem Kuenem. V roce svého vzniku byla socha umístěna ve Vysočanech u rybníka.⁶⁰²

⁵⁹⁹ Z. BINTEROVÁ, *Obce chomutovského okresu*, s. 66.

⁶⁰⁰ Z. BINTEROVÁ, *Zaniklé obce okresu Chomutov*, in: *Památky, příroda, život. 1995, ročník 27, s. 44.*

⁶⁰¹ M. ČECHURA, *Zaniklé kostely Čech*, s. 290.

⁶⁰² A. KUDRNÁČ, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Vlastivědný čtvrtletník Chmutovska, 1977, s. 2–3.*

5 Závěr

Tato diplomová práce zachycuje vývoj panství oseckého kláštera od doby založení kláštera po současnost. Je zde v několika obdobích přesně zaznamenáno, jaký majetek vlastnil osecký klášter. Práce je doplněna o mapy, které názorně ukazují rozsáhlost klášterního panství.

Jádrem celého panství byl klášter v Oseku, který užíval jako další opěrné body farnosti, jež mu byly inkorporovány. Po náhledu do tématu patronátního práva a různých stupňů inkorporací následuje konkrétní vzhled do dějin patronátního práva a inkorporací oseckého kláštera. V nejrozsáhlejším oddílu diplomové práce se nacházejí informace k jednotlivým farnostem v průběhu dějin přivtělených ke klášteru v Oseku, a to doložitelně a po delší dobu. Podkapitoly o jednotlivých farnostech obsahují nástin historie každé z nich a informace o tom, jak vypadala jejich kolatura. Dále je u každé z farností zachycena historie farního kostela, popis jeho vzhledu a mobiliáře. Je zde také popsán dnešní stav památek farností, pokud ještě existují.

Osecký klášter získával farnosti, které v průběhu dějin inkorporoval od doby svého založení na sklonku 12. století (Starý Osek) až do roku 1672 (Jenišův Újezd).

Dnes zdánlivě nesouvisející fary a kostely vcelku vzdálené od sebe (nacházejí se ve třech bývalých okresech: Teplice, Most a Chomutov) spojuje jejich minulost. Farnosti byly pod správou oseckého kláštera a na zachovalých kostelech a farních budovách je to často na první pohled zřejmé.

Když klášter inkorporované farnosti získával, stávaly tam často již starší kostely, které pravděpodobně vypadaly velmi odlišně. K většímu sjednocení jejich architektury došlo mezi lety 1692 - 1763, kdy prošlo šest z devíti farních kostelů barokizací. (Libkovický kostel byl barokizován již předtím v roce 1666). Jednalo se o kostely v Jeníkově, Jenišově Újezdu, Mariánských Radčicích, Oseku, Vtelnu i Vysočanech. Na všech zmíněných šesti kostelech se nějakým způsobem podepsaly plány litoměřického architekta Octavia Broggia, někdy skrze architekta Jakuba Schwarze. Nejviditelněji jsou si podobné dle mého mínění stavby v Oseku a ve Vtelnu.

Architektonicky vyjímajícím se kostelem je ten ve Škrli, původně gotický a opevněný, později klasicistně upravený. Druhou výjimkou je dnes neogotický kostel

v Hrobu. Ze všech farních kostelů asi nejvíce vyniká ten v Mariánských Radčicích, který je obklopen ambity. Takto vytvořený areál měl podtrhovat ráz zdejšího mariánského poutního místa.

Dále je čtenář informován, jak vypadají farní budovy a kostely farností dříve inkorporovaných oseckému klášteru v dnešní době. Farnosti v Jenišově Újezdu a v Libkovicích dnes již neexistují, stejně jako vsi, ve kterých se nacházely. Ty podlehly těžbě uhlí v severočeské pánvi, Jenišův Újezd během 70. let 20. století a Libkovice v roce 1992. Libkovický farní kostel byl zbořen o deset let později. Zbývá tedy sedm farností, kde se přímo v dané lokalitě dodnes zachovalo kulturně historické dědictví související s klášterem cisterciáků v Oseku.

Farnost v Oseku nefunguje, budova fary je využívána jako azylový dům a sídlo městské policie, interiér kostela sv. Petra a Pavla byl nedávno opravován a město Osek má s kostelem další plány týkající se sborového zpěvu, avšak k pravidelným bohoslužbám zde nedochází.

Farnost ve Škrli nefunguje, interiéry kostela i správní a farní budovy jsou zničené. Budova fary ve Vtelnu dnes slouží jako ubytovna pro potřebné, kostel se zdá být v dobrém stavu. Místo dnes ozvláštňují čtyři výklenkové kaple přesunuté z cesty mezi Mariánskými Radčicemi a Libkovicemi. Ve Vysočanech je fara přeměněna v restauraci a kostel je téměř bez mobiliáře.

Nějakým způsobem dnes funguje jen fara v Mariánských Radčicích, Hrobu, Vtelnu a v Jeníkově. Pravidelné bohoslužby v dnešní době probíhají pouze v Hrobu, Mariánských Radčicích a ve Vtelnu.

Dvě z inkorporovaných farností, Jenišův Újezd a Libkovice, tedy spojil ve 20. století neblahý osud zapříčiněný těžbou uhlí v severočeské pánvi. Důsledky těžby uhlí v této oblasti jsou dodnes velkou ránou pro krajinu, již cisterciák Augustin Sartorius nazýval jako mariánskou.

A právě tématem mariánské poutní tradice je protknuta i tato diplomová práce. Tato tradice se ve velkém měřítku šířila zejména po Tridentuském koncilu, v Čechách pak výrazněji po bitvě na Bílé hoře.

Práce se zabývá dvěma poutními místy, která se nacházela na panství oseckého kláštera, na dvou z jeho inkorporovaných farností. Věnuje se konkrétně mariánskému poutnímu místu v Mariánských Radčicích, kde byl počátek poutní tradice datován k roku 1280, a tudíž jsou pozdější literaturou považovány za jedno z nejstarších poutních míst v Čechách a vůbec nejstarší v Čechách severozápadních. Tato diplomová práce pravděpodobně odhaluje zárodek vzniku klášterní tradice neshodující se s historickou skutečností. Vyhledala jsem dílo, v němž je nejspíše zachycen prvopočátek této tradice. „*Series Abbatum*“ napsal cisterciácký mnich Malachiáš Welcker ve stejné době, ze které pochází i současná dochovaná socha Panny Marie Bolestné z Mariánských Radčic. Welcker ve svém díle sám udává, že neexistují dokumenty, které by dokazovaly umístění původní sochy, jež se údajně ztratila během husitských válek, v Mariánských Radčicích v roce 1280. Avšak přesto dílo doplňuje jakousi klášterní tradicí. Stejně tak existence papežské listiny Mikuláše IV. poukazující na poutní místo v Mariánských Radčicích, je pochybná. Poskytnutými informacemi chtěl buď sám Welcker, anebo cisterciáci, od kterých tuto tradici převzal, podpořit mariánský kult a poutě do jedné z inkorporovaných farností oseckého kláštera.

Informuji také čtenáře o nepříliš známé mariánské poutní tradici vážící se k farnímu kostelu v Jeníkově, kam kroky poutníků směřovaly za Pannou Marií Bolestnou, tedy za její sochou, stejně jako do Mariánských Radčic. Avšak údajně starobylé radčické poutní místo bylo velmi propagováno nejen Malachiášem Welckerem, Augustinem Sartoriem, ale dalšími navazujícími díly. Díky tomu není příliš překvapivé, že první zmíněná poutní tradice zastínila tu jeníkovskou.

Výsledky této práce nabádají k dalšímu zkoumání několika skutečností. Je možno se dále zabývat ekonomickým vývojem a významem jednotlivých inkorporovaných farností

v rámci panství oseckého kláštera. Další bádání by mělo postihnout zejména otázku stáří mariánské poutní tradice v severozápadních Čechách.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

6.1 Prameny

CANIVEZ, Josephus-Mia, ed. *Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*. Louvain: Bureaux de la Revue, 1933-41. Svazek II a III. Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique.

EMLER, Josef. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II, Annorum 1253-1310*. Prae: Typis Grégerianis, 1882. 1483 s.

EMLER, Josef. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. 4.díl: Annorum 1333 - 1346*. Praha: E. Valeček, 1892. 1012 s.

ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I, Annorum 600-1253*. Prae: 1855. viii, 812 stran.

FRIEDRICH, Gustav, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomus 2, inde ab a. MCXCVIII. usque ad a. MCCXXX*. Prae: sumptibus Comitiorum regni Bohemiae, 1912. VI, 576 s.

FRIEDRICH, Gustav, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomi III fasciculus primus, Inde ab a. MCCXXXI. usque ad a. MCCXXXVIII*. Prae, Terra Bohemiae: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1942. xxv, 242 s.

FRIEDRICH, Gustav. *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Tomus I, Fasciculus alter, Inde AB A. DCCCXV. Usque ad A. MCXCVII*. Prae: Sumptibus Comitiorum Regni Bohemiae, 1904-1907.

LIŠKOVÁ, Marie, ed. *Berní rula. 33, Kraj Žatecký. II. díl*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954. s. 347-771, [2] l. obr. příl.

NOVÁK, Jan Bedřich, ed. *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně: (1279-1296)*. V Praze: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903. xli, 248 stran. Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění; číslo 22.

ŘEZBÁŘ, Jindřich, ZEMEK, Metoděj, ed. a POHANKA, Josef, ed. *Cronica domus Sarensis = [Kronika kláštera Žďárského]*. Překlad Rudolf Mertlík. Vyd. 1. V Brně: Krajské nakladatelství, 1964. 257 s.

SEDLÁČEK, August. *Zbytky register králů římských a českých z let 1361-1480*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914. 374 s. Historický archiv; č. 39.

TINGL, František Antonín a EMLER, Josef, ed. *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per Aechidioecesim - ab anno 1421 usque ad annum 1436*. Praha: Grégr, 1889. iii, 305 s. Libri confirmationum; Liber octavus, nonus et decimus.

TINGL, František Antonín a TINGL, František Antonín, ed. *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per Archidioecesim nunc prima vice types editus, inchoans ab anno 1354 usque 1362 - cum licentia reverendissimi ordinariatus Pragensis*. Praha: Grégr, 1867. 212 s. Libri confirmationum; Liber primus, tomus 1.

TINGL, František Antonín a TINGL, František Antonín, ed. *Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica per Archidioecesim Pragenam nunc prima vice in vulgus prolati - annus 1390*. Praha: Kober, 1865. vii, 52 s. Libri confirmationum; Libri quinti, [Pars I].

TOMEK, Václav Vladivoj, ed. *Registra decimarum papalium: čili registra desátků papeženských z diecezí Pražské*. Praha: Král. čes. učená společnost, 1873. 107 s.

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ. *Husitská kronika; Píseň o vítězství u Domažlic*. Vyd. 2., oprav.
Praha: Svoboda, 1979. 427 s.

WELCKER, Malachiáš, *Series Abbatum*, SOA Litoměřice, kart. č. 293.

6.2 Sekundární literatura

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Překlad Václav Konzal. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. 588 s. Teologie. ISBN 978-80-7021-965-2.

BERNAU, Bedřich. *Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren*. Prag: J.G. Calve'sche k. u. k. Hof- u. Universitäts-Buchhandlung, 1903. Sv. 1.

BÍLEK, Tomáš Václav. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. V Praze: v komisi u Františka Řivnáče, 1882-1883. (cl, 1470 stran). Spisů musejních; číslo CLV. Novočeská bibliotéka; číslo XXV. I. a II. svazek.

BINTEROVÁ, Zdena, *Zaniklé obce okresu Chomutov, in: Památky, příroda, život: vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*. Chomutov: Okresní muzeum, roč. 27, 1995. ISSN 0231-5076.

BINTEROVÁ, Zdeňka a kol. *Obce chomutovského okresu: historii k dnešku*. V Chomutově: Okresní muzeum v Chomutově, 2002. 301 s. ISBN 80-239-0031-5.

BUDINSKÁ, Jitka, JANČÁREK, Petr a PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum, 1982. 120 s. Monografické studie Krajského muzea v Teplicích; 20.

BUDINSKÁ, Jitka, JANČÁREK, Petr a PROCHÁZKA, Jiří. *Hrob: dějiny města*. Teplice: Krajské muzeum, 1982. 120 s. Monografické studie Krajského muzea v Teplicích; 20.

ČAPSKÁ, Veronika, *Řád servitů a rekatolizační romance - Sebe prezentace církevního řádu v habsburské monarchii (1613-1780)*, disertační práce, 2009.

ČAPSKÁ, Veronika. *Pod ochranou Panny Marie Bolestné: servité v českých zemích do josefínských reforem: katalog výstavy instalované v Konventu servitů v Nových Hradech*. Vyd. 1. Nové Hrady: Konvent servitů Nové Hrady, 2005. 104 s. ISBN 80-239-5594-2.

ČECHURA, Jaroslav, *Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt, in: Právně-historické studie: 1. vyd. Praha: ČSAV, 1984. sv. 26. Práce Čs. akademie věd. Sekce ekonomie a práva.*

ČECHURA, Martin. *Zaniklé kostely Čech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 344 s. ISBN 978-80-7277-507-1.

ČENSKÝ, Ferdinand, *Vznik a vývoj oseckého kláštera*, in: Státní oblastní archiv Litoměřice, Řád cisterciáků Osek, Inventář, 1967.

DIENSTBIER, Jan, *Codex Damascus*, in: *Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*. V Praze: Národní galerie, 2015. 787 stran. ISBN 978-80-7035-583-1.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, CHARVÁT, Petr a NĚMEC, Bohumír, ed. *Za zdi kláštera: cisterciáci v českých dějinách*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2010. 210 s. ISBN 978-80-86829-52-4.

FEUERBACH, Mario. *Das Kloster Osek: der Wallfahrtsort Mariánské Radčice und die Zisterzienser = Klášter Osek: poutní místo Mariánské Radčice a cisterciáci*. Litvínov: Dialog, ©2012. 141 s. ISBN 978-80-7382-151-7.

FEUERBACH, Mario. *Das Zisterzienserkloster Ossegg: Baugeschichte und Baugestalt von der Gründung 1196 bis in das Jahr 1691*. Heimbach: Bernardus, 2009. 326 s., ix s. obr. příl. ISBN 978-3-8107-9306-5.

FÍŘT, Jan, *Panna Marie Bolestná z Jeníkova*, in: *Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*. V Praze: Národní galerie, 2015. 787 stran. ISBN 978-80-7035-583-1.

Folia historica Bohemica. Praha: Ústav československých a světových dějin AV ČR, 24, č. 1, 2009, 283 s. ISSN 0231-7494.

FRIND, Anton Ludwig. *Die Kirchengeschichte Böhmens im Allgemeinen und in ihrer besonderen Beziehung auf die jetzige Leitmeritzer Diöcese in der Zeit vor dem erblichen Königthume*. Prag: Friedrich Tempsky, 1864. viii, 418 s.

HALLWICH, Hermann. *Geschichte der Bergstadt Graupen in Böhmen*. Prag: F.A. Credner, 1868. xiii, 273, 108 s.

HORYNA, Mojmír et al. *Oktavián Broggio 1670 - 1742: [O. B., jeho předchůdci a následovníci]: katalog výstavy, Litoměřice 11. 6. - 13. 9. 1992*. Litoměřice: Galerie výtvarného umění, [1992]. 185 s. ISBN 80-85090-12-0.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. I., Fundace 12. století. 2., dopl. a přeprac. vyd.* Praha: Karolinum, 2013. 481 s. ISBN 978-80-246-2200-2.

CHLUMSKÁ, Štěpánka, *Sv. Anna Samotřetí z Oseka (z Libkovic)*, in: *Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*. V Praze: Národní galerie, 2015. 787 stran. ISBN 978-80-7035-583-1.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Překlad Karel Dolista. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. 146 s.

Katalog diecéze litoměřické 1997: neměnná část. Horní Chřibská: Holenda Milan, 1997. 430 s.

KAVAN, Richard, ed. a KOCOUREK, Ludomír, ed. *Náboženské dějiny severních Čech: sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9. - 11. září 1997*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1999. 129 s. ISBN 80-7044-219-0.

KILIÁN, Jan. *11. 12. 1617 - zboření kostela v Hrobu: na cestě k defenestraci*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2007. 169 s. Dny, které tvořily české dějiny; sv. 16. ISBN 978-80-86515-79-3.

KOCOUREK, Ludomír, *Inkorporované farnosti oseckého kláštera*, in: *800 let kláštera Osek: jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg: Festschrift*. Osek: Milan Holenda, 1996. 332 s., ISBN 80-85204-30-4.

KOŘAN, Jan a ŽEBERA, Karel. *Přehledné dějiny československého hornictví. 1*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955. 214 s., [52] s. obr. příl. Československá akademie věd. Sekce filosofie a historie.

KRUTSKÝ, Norbert, *Mariánské Radčice*, in: *800 let kláštera Osek: jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg: Festschrift*. Osek: Milan Holenda, 1996. 332 s., ISBN 80-85204-30-4.

KRUTSKÝ, Norbert, *Přehled opatů oseckého kláštera*, in: *800 let kláštera Osek: jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg: Festschrift*. Osek: Milan Holenda, 1996. 332 s., ISBN 80-85204-30-4.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1996-2011. Sv. 2-5, 7,8. ISBN 80-85983-12-5.

KUDRNÁČ, Antonín, *Činnost O. Broggia a F. A. Kuena*, in: *Památky, příroda, život: vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*. Chomutov: Okresní muzeum, roč. 9, 1977. ISSN 0231-5076.

Kurze Geschichte und Beschreibung der Pfarr- und Wallfahrts-Kirche Maria-Ratschitz und des daselbst verehrten Gnadenbildes Maria unter dem Kreuze im Königreiche Böhmen, Leitmeritzer Diözese, zum Stifte Ossegg gehörend. Brüx: Druck und Verlag von Ferd. v. Schönfeld's Witwe u. Comp., 1862. 170, [2] s.

KVAPIL, Jan, *Augustinus Sartorius: Mariánský Atlas*, in: *Ústecký sborník historický*. Ústí nad Labem: ONV a Okresní archiv v Ústí nad Labem, 2000. ISSN 0231-9349.

MACEK, Jaroslav, *Dějiny oseckého kláštera od husitských válek do roků 1947 - 1950*, in: *800 let kláštera Osek: jubilejní sborník = 800 Jahre Kloster Ossegg: Festschrift*. Osek: Milan Holenda, 1996. 332 s., ISBN 80-85204-30-4.

MÜLLER, Augustin, ed. *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*. Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1929. iv, 425 s., [9] l. obr. příl. Städt- und Urkundenbücher aus Böhmen Bd. 7.

NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny. Dílu I. část 3, Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.: (1197-1253)*. Praha: Jan Laichter, 1928. 1085 stran, [14] stran obrazových příloh. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; sv. 52.

NOVÝ, Rostislav, *Studie o předhusitských urbářích I*, in: *Sborník historický*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, sv. 13. ISSN 0577-3725.

OPITZ, Josef. *Gotische Malerei und Plastik Nordwestböhmens: Katalog der Ausstellung in Brüx-Komotau. (September 1928)*. Brüx: Verlag der Stadtmusee. 104 s., obr. příl. Nordwestböhmsche Heimatbücher; 1.

PACHNER, Jaroslav. *Opevněné kostely na Chomutovsku*. Vyd. 1. V Chomutově: Oblastní muzeum, 2013. 85 s. ISBN 978-80-904342-9-5.

POCHE, Emanuel a kol. *Umělecké památky Čech*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1977-1982. 4 sv.

POJSL, Miloslav. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 324 s. Sborníky. ISBN 80-244-1460-0.

POKORNÁ, Libuše, ed. *Osud Mostecka: člověk a životní prostředí včera a dnes: sborník odborných prací*. 1. vyd. Most: Okresní muzeum, 1996. 339 s.

PROFOUS, Antonín, ŠMILAUER, Vladimír a SVOBODA, Jan. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1947-1960. Sv. 1 - 4

RITTNER, Edward. *Církevní právo katolické*. Překlad Emanuel Zítek. V Praze: Nákladem Právnické jednoty, 1887-1889. 2 sv. (xiv, 354; xi, 414 s.).

SARTORIUS, Augustinus. *Verteüschtes Cistercium Bis Tertium, Oder Cistercienser-Ordens-Historie* *Verteüschtes Cistercium Bis-Tertium, Oder Cistercienser Ordens-Historie* *Worinnen Des gleich-besagten, und von seiner Foundation an, nunmehr durch Bis-Ter Saecula, oder Sechs Jahr-Hundert glücklich gestandenen Heiligen Cistercienser Ordens Ursprung, Wachsthum, Heiligkeit, Denkwüirdigkeiten, Löbliche Thaten, Gelehrtheit, meriten und Verdiensten bey der Christenwelt, Privilegien und Praerogativen Verbündnußen mit anderen Geistlichen Ordens-Ständen und Stiffungen der Closter in denen Oesterreichischen käyserlichen Erb-Ländern Enthalten seynd: Ordens-Propvintz*. Prag: bey Wolfgang Wickhart, hochfürstlichen Ertz. bischopslichen Buchdrucker im Jahr Christi, 1708, 1016 s.

SCHALLER, Josef František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen: darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen und jetzigen Benennungen samt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden. Siebenter Theil, Saatzer Kreis*. Prag: in der von Schönfeldschen Handlung, 1787. [8], 224, [3] s.

SCHLENZ, Jan. *Das Kirchenpatronat in Böhmen: Beiträge zur seiner Geschichte und Rechtsentwicklung*. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik, 1928. 488 s. Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte; 4. Bd.

SKŘIVÁNEK, František. *Řeholní řády v litoměřické diecési a jejich osudy v letech 1948-1989*. Praha: Náboženská matice, 1998. 19 s. Publikace Náboženské matice v Praze věnované novodobým církevním dějinám v České republice; sv. 1. ISBN 80-238-2263-2.

SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Erster Band, Leitmeritzer Kreis*. Prag: J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1833. xl, 408 s.

SOUKUP, Michal B. *Středověké Duchcovsko*. Duchcov: Pro Muzeum města Duchcova připravilo vydavatelství NIS Teplice, 2009. 37 s. Monografie Muzea města Duchcova; řady kulturněvědné seš. č. 4. ISBN 978-80-254-6181-5.

STEHLÍKOVÁ, Dana a kol. *800 let kláštera v Oseku (1196-1996): katalog výstavy [Osek 25. 5. - 20. 10.1996]*. Praha: Unicornis, 1996. 110 s. ISBN 80-901587-3-0.

SÝKOROVÁ, Jana a HLADKÁ, Eva, ed. *Zmizelé domovy: příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most*. Most: Okresní muzeum v Mostě, 2002. 100 s. ISBN 80-239-0797-2.

ŠIMKOVÁ, Táňa, *Luterství v horních městech českého Krušnohoří*, in: BALÁŽOVÁ, Barbara et al. *Ars Montana: umělecký a kulturní transfer v otevřeném prostoru českosaského Krušnohoří na prahu raného novověku*. První vydání. Praha: ViaGaudium s.r.o., 2016. 407 stran. ISBN 978-80-906673-0-3.

VELÍMSKÝ, Tomáš. *Hrabišici: páni z Rýzmburka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 390 s., [8] s. barev. obr. příl. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska; sv. 1. ISBN 80-7106-498-X.

VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr a FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd., dotisk. Praha: Libri, 1997,1998. 778 s.: il. ISBN 80-85983-17-6.

WINTER, Zikmund. *Život církevní v Čechách: kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895-1896. sv. 2.

WOLF, Jiří, *Osečtí cisterciáci doby barokní Malachias Welcker a Anton Edelmann a jejich rukopisné „kroniky“*, in: *Folia historica bohemia*, 2014, 29, č. 2

ZDICHYNEC, Jan, *Klášter Osek v 16. století*, in: *Ústecký sborník historický*. Ústí nad Labem: ONV a Okresní archiv v Ústí nad Labem, 2005. ISSN 0231-9349.

6.3 Internetové zdroje

Commemorio omnium fratrum, familiarum er benefactorum defunctorum ordinis nostri, dostupné z: www.klastervyssibrod.cz

Kolektiv autorů, *Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice*, dostupné z: <http://znicenekostely.cz/>.

TROJNOVÁ, Petra, 2009, *Výklenkové kaple sedmi bolestí Panny Marie ve Vtelně*, dostupné z: www.mesto-most.cz.

PŘEROVSKÝ, Ondřej, 2012, fotografie, dostupné z: <http://historie.osek.cz>.

7 Seznam příloh

7.1 Obrázková příloha

Obrázek 1: klášter v Oseku (vlevo prelatura, vpravo konventní chrám Nanebevzetí Panny Marie, 2013, autor: Miroslav Tyl.	112
Obrázek 2: prelatura oseckého kláštera, 2013, autor: Kateřina Tylová.....	112
Obrázek 3: Farní kostel sv. Barbory v Hrobu, 2017, autor: Miroslav Tyl.	113
Obrázek 4: budova fary v Hrobu, 2017, autor: Kateřina Tylová.....	113
Obrázek 5: Farní kostel sv. Petra a Pavla v Jeníkově, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	114
Obrázek 6: Farní kostel sv. Petra a Pavla v Jeníkově (interiér), 2017, autor: Miroslav Tyl.	114
Obrázek 7: Farní kostel v Jenišově Újezdu, 1967, zdroj: SOkA Teplice, dostupné na: http://znicenekostely.cz/	115
Obrázek 8: Farní kostel v Jenišově Újezdu, 1967, zdroj: SOkA Teplice, dostupné na: http://znicenekostely.cz/	115
Obrázek 9: Farní kostel sv. Archanděla Michaela v Libkovicích 1988, zdroj: SOkA Most, http://znicenekostely.cz/	116
Obrázek 10: Farní kostel sv. Archanděla Michaela v Libkovicích, 1987, zdroj: SOkA Most, dostupné na: http://znicenekostely.cz/	116
Obrázek 11: kostel Panny Marie Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: http://historie.osek.cz	117
Obrázek 12: kostel Panny Marie Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: http://historie.osek.cz	117
Obrázek 13: kostel sv. Petra a Pavla v Oseku, 2017, autor: Miroslav Tyl.	118
Obrázek 14: interiér kostela sv. Petra a Pavla v Oseku, 2017, autor: Zdeněk Traxler, dostupné z: https://teplicky.denik.cz/	118
Obrázek 15: bývalá budova fary v Oseku, 2017, autor: Miroslav Tyl.	119
Obrázek 16: Sanktuář v kostele ve sv. Jakuba Staršího ve Škrli (dnes již zničený), 1977, autor: Jiří Fiedler, dostupné z: http://znicenekostely.cz/	120
Obrázek 17: farní kostel sv. Jakuba Staršíhove Škrli, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	120

Obrázek 18: interiér kostela sv. Jakuba Staršího ve Škrli, 2004, dostupné z: http://znicenekostely.cz/	120
Obrázek 19: kostel Povýšení sv. Kříže ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	121
Obrázek 20: budova fary ve Vtelnu, 2017, autor: Kateřina Tylová.....	121
Obrázek 21: výklenková kaple s motivem Obřezání Krista ve Vtelně, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	122
Obrázek 22: výklenková kaple s motivem Útěk do Egypta umístěná dnes ve Vtelnu, 2017, autor: Kateřina Tylová.....	122
Obrázek 23: výklenková kaple s motivem Nesení kříže ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	123
Obrázek 24: výklenková kaple s motivem Dvanáctiletý Ježíš v chrámu mezi učenci ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	123
Obrázek 25: kostel sv. Václava ve Vysočanech, 2017, autor: Miroslav Tyl.....	124
Obrázek 26: kostel sv. Andělů Strážných ve Vysočanech (dnes zaniklý), po 1945, zdroj: NPÚ Ústí nad Labem, dostupné z: http://znicenekostely.cz.	124
Obrázek 27: Bolestná Panna Maria z Radčic s procesím poutníků, Johann Heinrich Storklin, Augsburg, před rokem 1700, měď, 37 x 25 cm, poutní areál s procesím, nad nímž je Panna Marie Bolestná nesena anděly v kartuši se čtyřmi medailony Je zde dedikace opatu Littwerigovi od minority Petra Sandri: „Fr. Petrus Sandri Min. Con. Mission Angelus Apostolicus“(D. STEHLÍKOV8, 800 let kláštera v Oseku (1196-1996): katalog výstavy, s. 85, č. 91). Nalézá se: SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek II, kart. 239.....	125
Obrázek 28: Bolestná Panna Maria z Radčic, Čechy, před 1700, pozadí 19. st. Měď, 31,8 x 23,5 cm. Je zde zobrazena Panna Marie Bolestná s mečem v prsou, na pozadí jsou mariánskoradčické kaple a kostely. V dolní části se nachází dvě kartuše, v jedné je zachycena mariánská modlitba, ve druhé nápis: „Das gnadenreiche unser diesen Frauen Bild unter den Creutz zu Ratschitz das ganze Jahr absonderlich...“ (D. STEHLÍKOVÁ, 800 let kláštera v Oseku (1196-1996): katalog výstavy, s. 85, č. 92. Nalézá se: SOA Litoměřice, Řc Osek II, kartón 239.....	126
Obrázek 29: Malachiáš Welcker, Series Abbatum (autograf: úvodní strana), SOA Litoměřice, fond Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.	126

Obrázek 30: Malachiáš Welcker, Series Abbatum (autograf), SOA Litoměřice, fond Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.....	127
Obrázek 31: Malachiáš Welcker, Series Abbatum (autograf), SOA Litoměřice, fond Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.....	128
Obrázek 32: socha Panny Marie Bolestné (replika) umístěná dnes v kostele P. M. Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: http://historie.osek.cz	129
Obrázek 33: Panna Marie Bolestná (byla umístěna pravděpodobně v Jeníkově), zdroj: J. FIŘT, Panna Marie Bolestná z Jeníkova, in: Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, s. 697.....	130
Obrázek 34: panství oseckého kláštera v roce 1207.....	131
Obrázek 35: panství oseckého kláštera v roce 1341.....	132
Obrázek 36: panství oseckého kláštera před rokem 1420 (podle K. Charvátové).	133
Obrázek 37: panství oseckého kláštera v roce 1603 (podle F. Čenského).	134
Obrázek 38: panství oseckého kláštera na počátku 18. století (podle F. Čenského).	135
Obrázek 39: inkorporované farnosti oseckého kláštera – ve třech intervalech shodujících se s mapami vývoje klášterního panství (viz. výše).	137

7.2 Tabulky

Tabulka 1: Vývoj panství oseckého kláštera zaznamenaný v pěti obdobích.	139
--	-----

8 Obrázková příloha



Obrázek 1: klášter v Oseku (vlevo prelatura, vpravo konventní chrám Nanebevzetí Panny Marie, 2013, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 2: prelatura oseckého kláštera, 2013, autor: Kateřina Tylová.



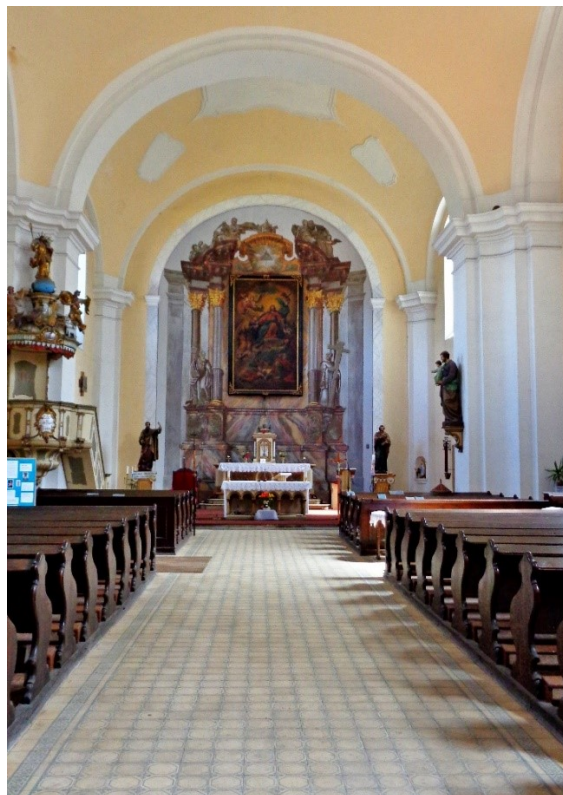
Obrázek 3: Farní kostel sv. Barbory v Hrobu, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 4: budova fary v Hrobu, 2017, autor: Kateřina Tylová.



Obrázek 5: Farní kostel sv. Petra a Pavla v Jeníkově, 2017, autor: Miroslav Tyl.



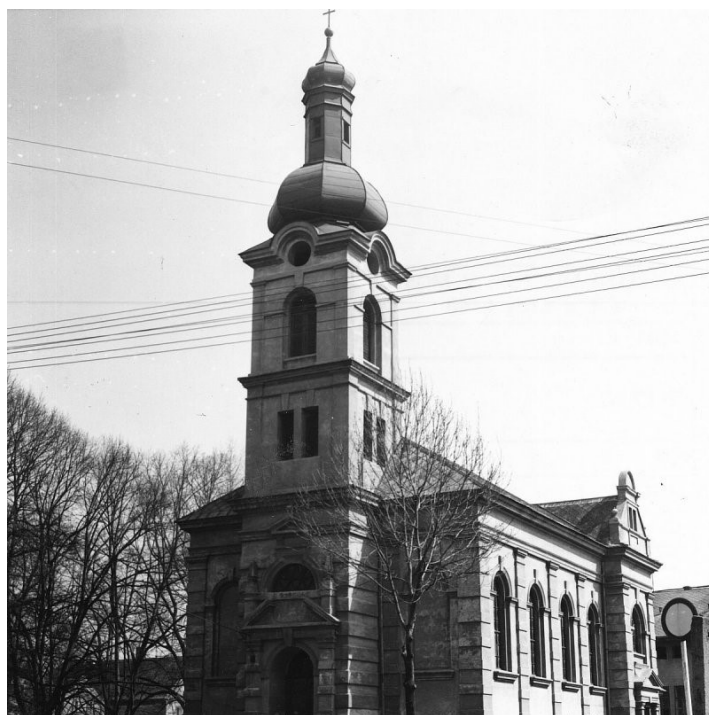
Obrázek 6: Farní kostel sv. Petra a Pavla v Jeníkově (interiér), 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 7: Farní kostel v Jenišově Újezdu, 1967, zdroj: SOkA Teplice, dostupné na: <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 8: Farní kostel v Jenišově Újezdu, 1967, zdroj: SOkA Teplice, dostupné na: <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 9: Farní kostel sv. Archanděla Michaela v Libkovicích 1988, zdroj: SOkA Most, <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 10: Farní kostel sv. Archanděla Michaela v Libkovicích, 1987, zdroj: SOkA Most, dostupné na: <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 11: kostel Panny Marie Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: <http://historie.osek.cz>.



Obrázek 12: kostel Panny Marie Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: <http://historie.osek.cz>.



Obrázek 13: kostel sv. Petra a Pavla v Oseku, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 14: interiér kostela sv. Petra a Pavla v Oseku, 2017, autor: Zdeněk Traxler, dostupné z: <https://teplicky.denik.cz/>.



Obrázek 15: bývalá budova fary v Oseku, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 17: farní kostel sv. Jakuba Staršího ve Škrli, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 18: interiér kostela sv. Jakuba Staršího ve Škrli, 2004, dostupné z: <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 16: Sanktuár v kostele ve sv. Jakuba Staršího ve Škrli (dnes již zničený), 1977, autor: Jiří Fiedler, dostupné z: <http://znicenekostely.cz/>.



Obrázek 19: kostel Povýšení sv. Kříže ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 20: budova fary ve Vtelnu, 2017, autor: Kateřina Tylová.



Obrázek 21: výklenková kaple s motivem Obřezání Krista ve Vtelně, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 22: výklenková kaple s motivem Útěk do Egypta umístěná dnes ve Vtelnu, 2017, autor: Kateřina Tylová



Obrázek 23: výklenková kaple s motivem Nesení kříže ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl.



Obrázek 24: výklenková kaple s motivem Dvanáctiletý Ježíš v chrámu mezi učenci ve Vtelnu, 2017, autor: Miroslav Tyl



Obrázek 25: kostel sv. Václava ve Vysočanech, 2017, autor: Miroslav Tyl.



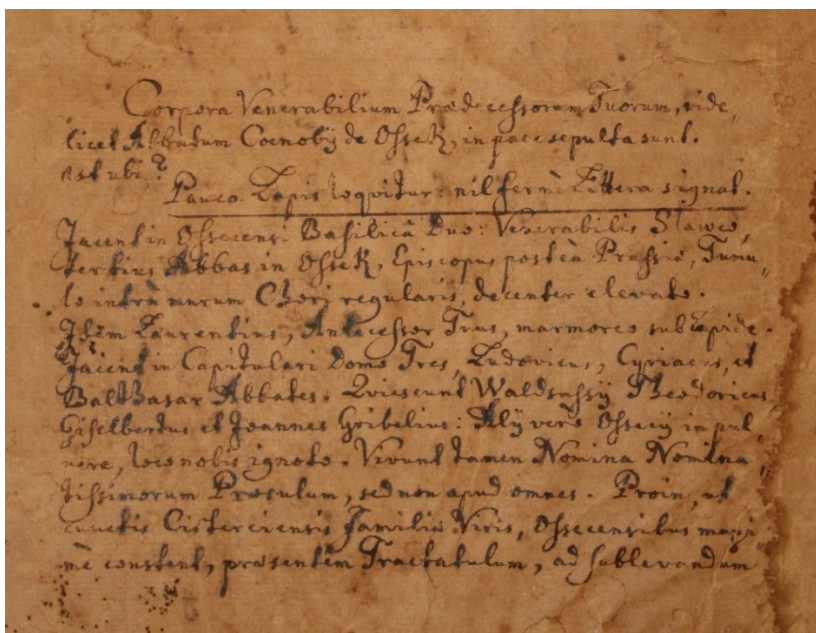
Obrázek 26: kostel sv. Andělů Strážných ve Vysočanech (dnes zaniklý), po 1945, zdroj: NPÚ Ústí nad Labem, dostupné z: <http://znicenekostely.cz>.



Obrázek 27: Bolestná Panna Maria z Radčic s procesím poutníků, Johann Heinrich Storcklin, Augsburg, před rokem 1700, měď, 37 x 25 cm, poutní areál s procesím, nad nímž je Panna Marie Bolestná nesena anděly v kartuši se čtyřmi medailony Je zde dedikace opatu Littwerigovi od minority Petra Sandri: „Fr. Petrus Sandri Min. Con. Mission Angelus Apostolicus“ (D. STEHLÍKOV8, 800 let kláštera v Oseku (1196-1996): katalog výstavy, s. 85, č. 91). Nalézá se: SOA Litoměřice, Řád cisterciáků Osek II, kart. 239.



Obrázek 28: Bolestná Panna Maria z Radčic, Čechy, před 1700, pozadí 19. st. Měď, 31,8 x 23,5 cm. Je zde zobrazena Panna Marie Bolestná s mečem v prsou, na pozadí jsou mariánskoradčické kaple a kostely. V dolní části se nachází dvě kartuše, v jedné je zachycena mariánská modlitba, ve druhé nápis: „Das gnadenreiche unser diesen Frauen Bild unter den Creutz zu Ratschitz das ganze Jahr absonderlich...“ (D. STEHLÍKOVÁ, 800 let kláštera v Oseku (1196-1996): katalog výstavy, s. 85, č. 92. Nalézá se: SOA Litoměřice, Řc Osek II, kartón 239.



Obrázek 29: Malachiás Welcker, Series Abbatum (autograf: úvodní strana), SOA Litoměřice, fond Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.

inquietavit, atq; contractos Lapidés Sepulchrales, sine
 inde dirigit. Quid tandem tam nefanda Theodorici Abbas?
 contractis humeris cum patientissimis Job sustinuit pati
 enter; siquidem ferendam leniter, quod ferre necesse est.
 Sed nulla calamitas sola, quin concatenata, aliam, aliamq;
 post se trahat calamitatem: Haec in praesentiarum eloquar,
 an sileam? Curte, post Ottocari eodem, post rapinas ac flammās,
 ipse Wenceslaus Regni Bœmici Haeres, abate circiter octennis,
 Tabellâ Marchionis Brandeburgici committitur. O præclara
 Custodem ovium! ut ajunt Lupam: Diripi Regnicolas, quos
 Rudolphinus Miles egregie defenderat, Sed Otto Marchio
 novis exactionibus plane deglubit, Regnum lacerum, magis
 dilaceravit, Ecclesiam Cathedralen Pragensem, et depositos
 in Sacristiâ thesauros, scelestus Heliodorus! Diripuit: Mo-
 nasteria spoliavit, cunctis iniquus, onerosus universis, Dy-
 rams, quam Tutori similior. Insuper Wenceslaam regiam
 prolem cum Regina Matre Hunkunde, quasi captivos: in spe
 cimen luratoris: in arce Sioffan Sach detinuit: nec Bœmici
 Haeridem regiam restituere voluit, nisi Proceres Regni Sepa-
 gies aureorum milia prius numerassent. Uade credibilia
 fiunt ea, quæ passim Scriptores Historici de miserando Bœmorum
 statu referunt, et sanguinis omnino lacrymis deploranda, con-
 signaverunt. Deuladus bestis sicut Joannes Episcopus Pragensis,
 sanctimoniam vitam conspicuus: viri cum afflictis Gregi subvenire
 non posset, eodem anno pro morore contabuit. Et quamvis
 difficile sit, rebus dubijs fidem dare, perutile tamen esse videtur,
 incertis, quandam seu verosimilem adstruere Veritatem.
 Etiam obrem citra demeritatis censuram, me acturum iudicis,
 si verosimilia de Origine Matræ Dolorosa in Ratschitz attribua-
 vero. Ratschitzium Pagus est, sub jurisdictione Monasterij
 Osecensis, Ordinis Cisterciensis, mediis miliaribus distans à
 prædicto Cenobio: Exstat in Ecclesiâ Ratschitzensi Statua
 lignea, juxta magnitudinis, representans Mariam Virginem
 sub Cruce stantem, dolentem cum Filio. Stat oculis in lectum
 seu Crucem directis, manibus deussatim positis: cuius sacra-
 tissimas Partes, secundum Simonis Propædian, Doloris Gladius
 infixus, Clientes ad Sibi, Filioq; compatiendum, demerenti
 provocat: quibus, utpote Socijs passionum, Benefica Mater
 magnas gratias et consolationes, super sapienter imperditur.
 Narrandæ hæc qui sentiunt:
 Sicant Ratschitzenses.

Obrázek 30: Malachiáš Welcker, Series Abbatum (autograf), SOA Litoměřice, fond Rád cisterciáků Osek, kart. č. 293.

Altamen, circa quod tempus, vel annum, mensurata Statua Rad
 sebiij sit posita, defectu legitimum documentorum, nullus
 Baebenas asseruit: Si tamen in re dubia conjecturare licet,
 dies; circa annos 1280: sub Presulatu Venerabilis Bes
 dorici Abbatis in Ofsek, Statuam Dolorosi Matris fuisse sculp
 tam, ac venerationi fidelium propositam Ralsbicij. Pro
 clarioris veri dicti deductione, pauca aduertendum, quod
 Commemoratis Dolorosi Compassionis a fidelibus olim celebra
 batur ea fiducia, et quod confiderent, se a presentibus tribu
 tatione, meritis et interuentione Matris, Filii Compassionis
 liberandos. Sic in casu presentis: Cum in Juleto Boemia
 reges, non tandem duplex, sed multiplex consensus regissed
 tribulatis, speciatim, quando post ea dem Regis Ottocari
 Rudolphicus miles Regnum deus daret, templa diriperet,
 Monasteria incineraret: Iste, dum Marchis Brandeburgicus
 regnicolas tyrannice nouis exactionibus oneraret, opprimere
 ret, aliaq; septenta mala consequerentur. Confugit afflic
 tissima Boemia ad Matrem Misericordiae, Virginem Mariam,
 plorans ac obsecrans, quatenus per Gladium Doloris, qui tem
 pore Passionis Filij sui, Maternam pectus medullitis per
 transiuit, proutus Iudex indignationem suam vellet auertere,
 pacem seu tranquillitatem concedere, et a vniuersis malis redi
 mere. Vidisset tunc, non solum in Pragensi Tri urbe, sed per
 totum Boemia Regnum, in templis et campis, Matris Dolo
 rosi pictas, sculptas et erectas Statuas: in Specie Ralsbicij,
 cum multiplicata mala indies inualescerent. Ex Voto.
 Dolorosi Matris Statuam, sub Abbate Besdorici, circa
 annos D. 1280: per Marianos Rusticos ~~positam~~ positam in
 Parochiali Ecclesia Ralsbicensi: magni, non ab initis,
 Gratiarum donis claram ac beneficam. De confirmatione
 huius conjectura, tractabo sub regimine Prasulis Henricij
 ad annum 1289. Ceteroquin epistolae ab antiquis in Ecclesia
 Ofsecensi Statua, quasi filia Matris Dolorosi Ralsbicij
 censis, fabricantibus benefica. Insuper non in vanum
 auguro, Vesperdinam / sicut vocant / Statuam Matris Do
 lerosae sub Gropna, miraculis clarissimam, circa profana
 tempora, ubi, ubi suam sumpsisse originem. Ad City non
 Gropnentis, sed maioris magnitudinis, habetur Ofsecij Statua,

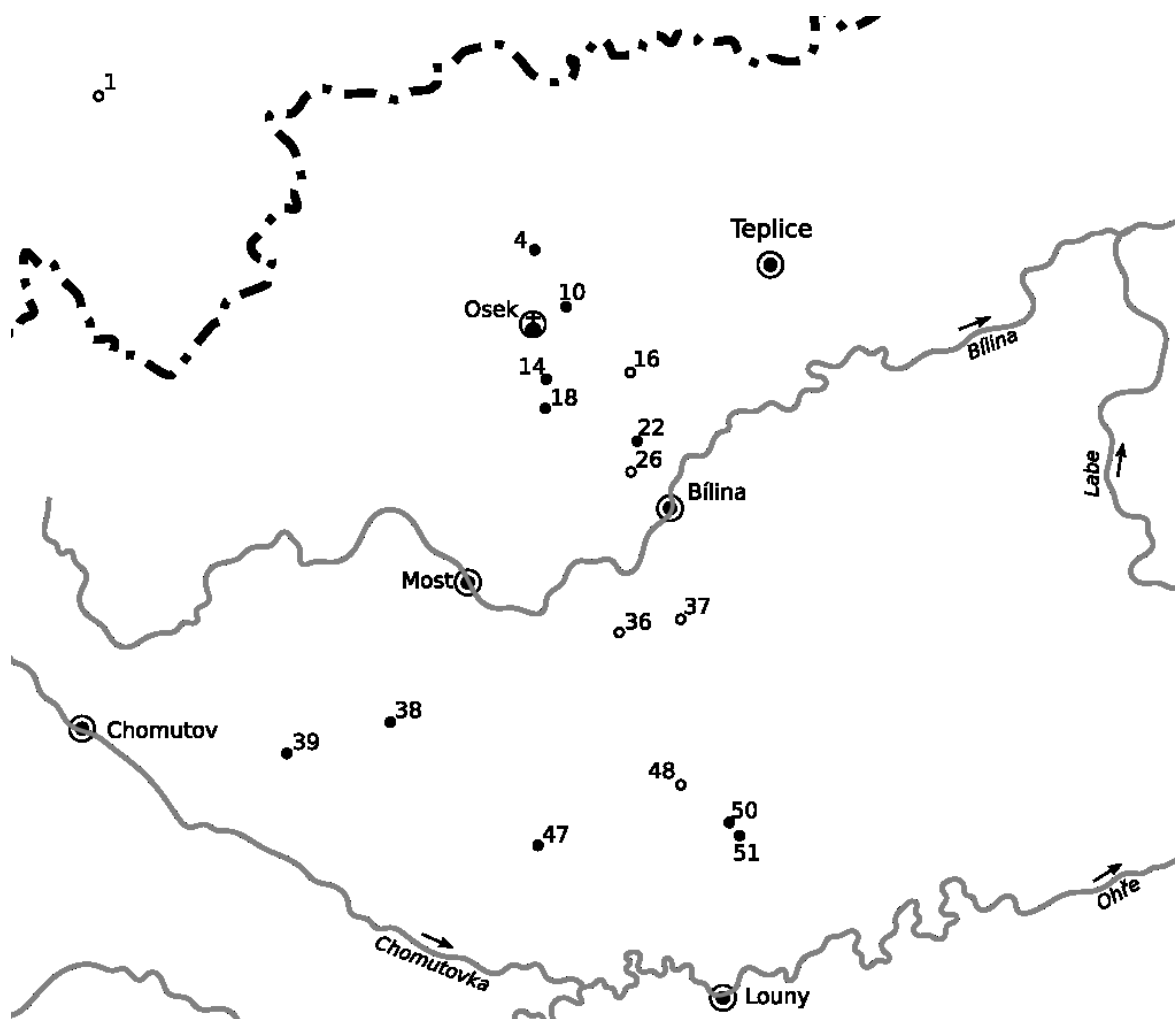
Obrázek 31: Malachiáš Welcker, Series Abbatum (autograf), SOA Litoměřice, fond Řád cisterciáků Osek, kart. č. 293.



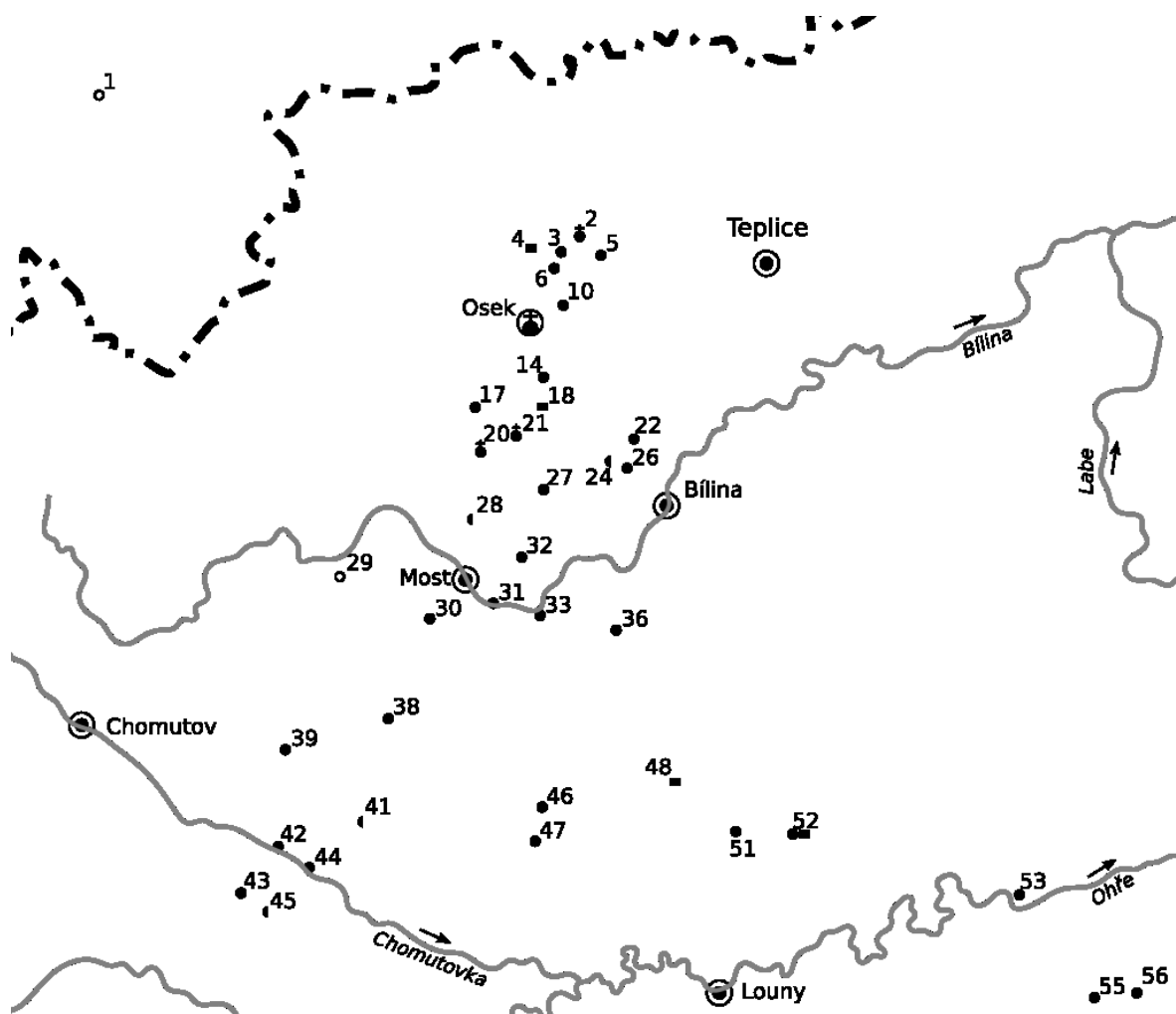
Obrázek 32: socha Panny Marie Bolestné (replika) umístěná dnes v kostele P. M. Bolestné v Mariánských Radčicích, autor: Ondřej Přerovský, 2012, dostupné z: <http://historie.osek.cz>.



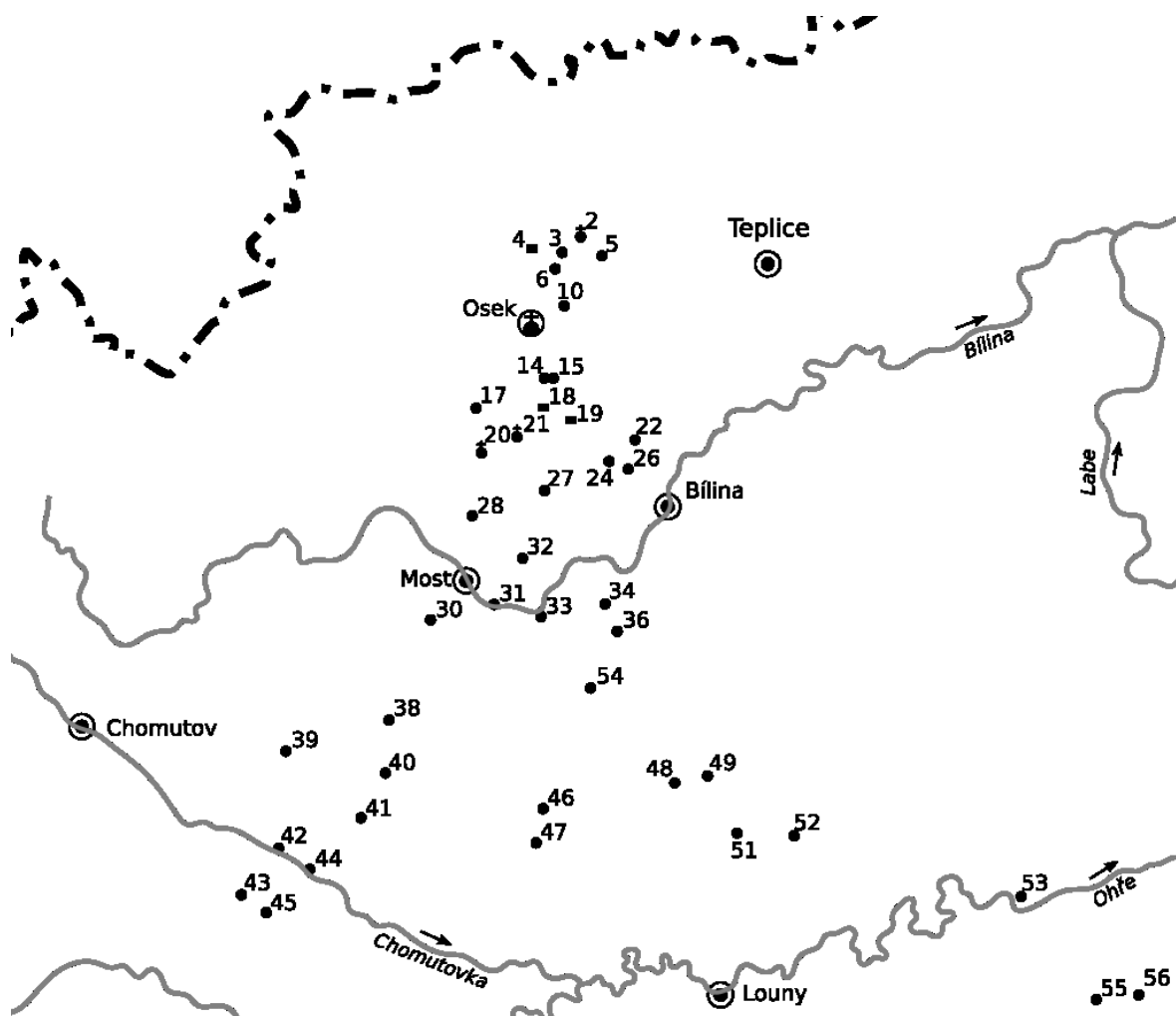
Obrázek 33: Panna Marie Bolestná (byla umístěna pravděpodobně v Jeníkově), zdroj: J. FÍŘT, Panna Marie Bolestná z Jeníkova, in: Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, s. 697.



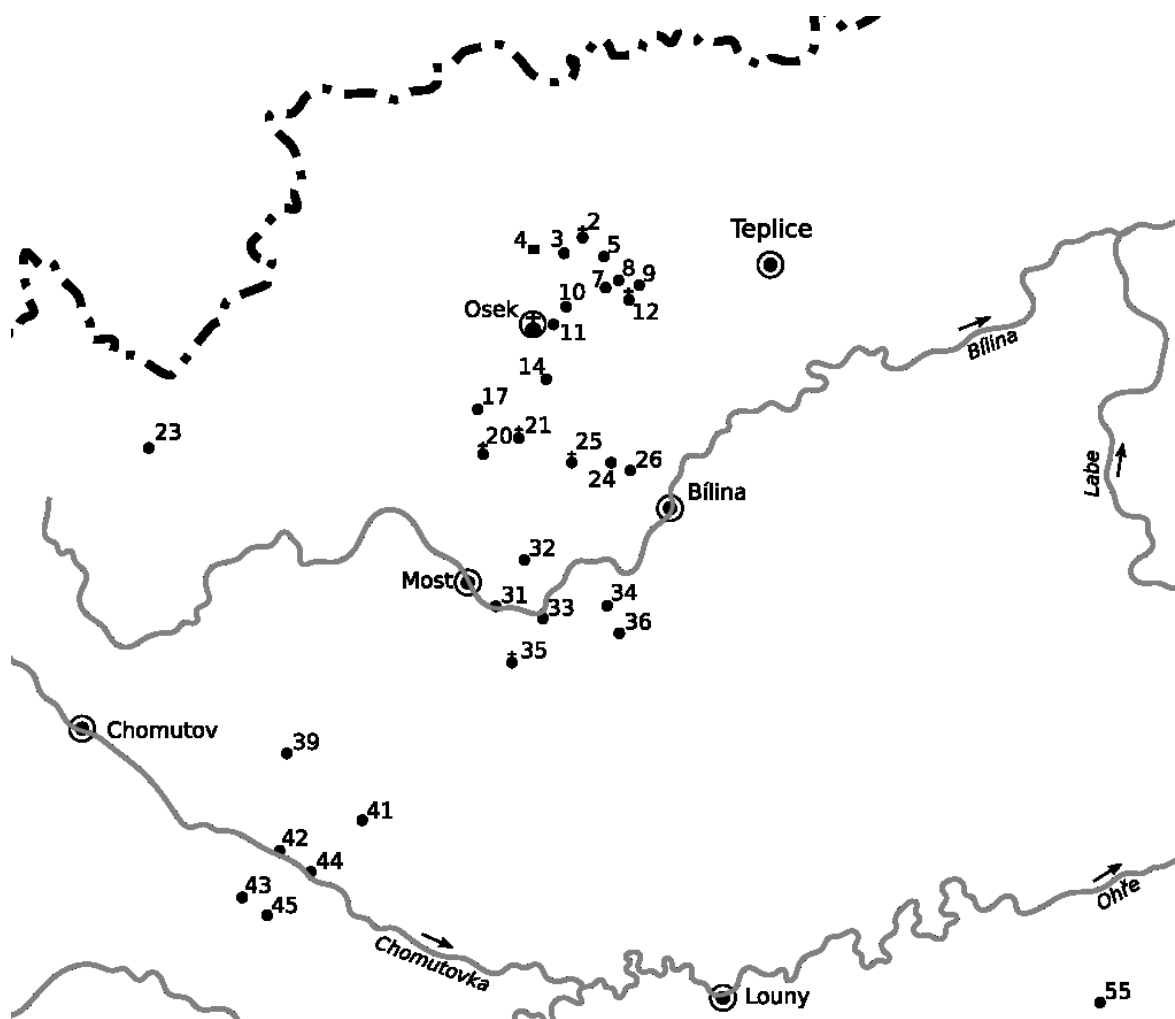
Obrázek 34: panství oseckého kláštera v roce 1207.



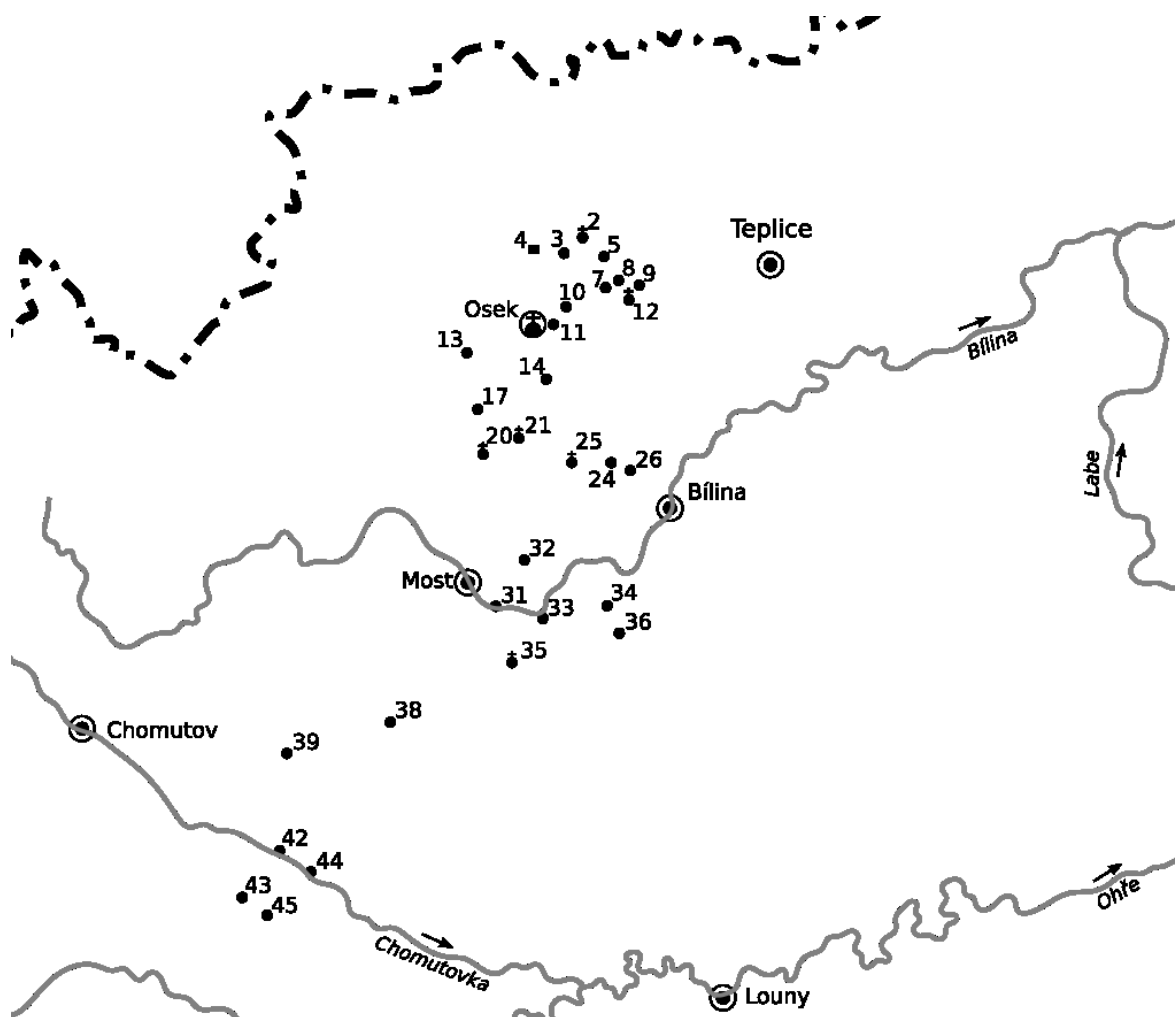
Obrázek 35: panství oseckého kláštera v roce 1341.



Obrázek 36: panství oseckého kláštera před rokem 1420 (podle K. Charvátové).



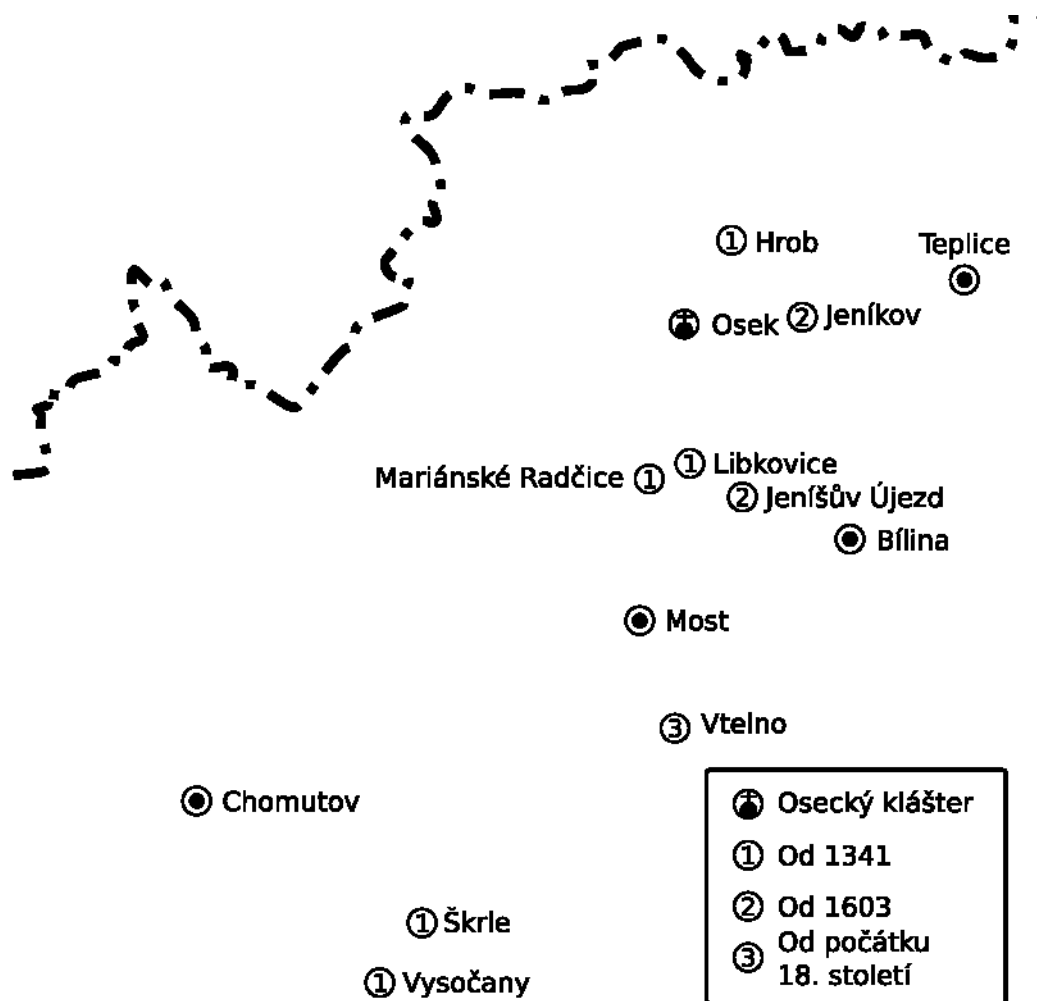
Obrázek 37: panství oseckého kláštera v roce 1603 (podle F. Čenského).



Obrázek 38: panství oseckého kláštera na počátku 18. století (podle F. Čenského).

Legenda lokalit znázorněných na mapách

1) Zavidov (Sayda), 2) Hrob, 3) Křižanov, 4) Domaslavice, 5) Verneřice, 6) Deutzendorf, 7) Hajniště, 8) Kocourkov, 9) Oldřichov, 10) Háj, 11) Starý Osek, 12) Jeníkov, 13) část Loučné (patřící duchcovskému panství), 14) Nová Ves, Hrdlovka, 15) Neudorf, 16) Hrabišín, 17) Lom, 18) Hrnčíře, 19) Nový dvůr, 20) Mariánské Radčice, 21) Libkovice, 22) Tolice, 23) Lesná, 24) Břešťany, 25) Jenišův Újezd, 26) Břežánky, 27) Nesvětice, 28) Pařidla, 29) Komořany, 30) Rezil, 31) Rudolice (nad Bílinou), 32) Střimice, 33) Obrnice, 34) Noskov, 35) Vtelno, 36) Svinčice, 37) Mirošovice, 38) Bylany, 39) Hošnice, 40) Havraň, 41) Přílepy, 42) Škrle, 43) Lažany, 44) Zálezly, 45) Vysočany, 46) Volevčice, 47) Počerady, 48) Odolice, 49) Sinutec, 50) Charvátce, 51) Mnichov, 52) Mnichovský Týnec, 53) Křesín, 54) Korozluky, 55) Černochoh, 56) Ječovice.



Obrázek 39: inkorporované farnosti oseckého kláštera – ve třech intervalech shodujících se s mapami vývoje klášterního panství (viz. výše).

9 Tabulky

Tabulka 1: Vývoj panství oseckého kláštera zaznamenaný v pěti obdobích.

Panství	1207	1341	1420	1603	Počátek 18. století
Osek	✓	✓	✓	✓	✓
Háj	✓	✓	✓	✓	✓
Domaslavice	✓	dvůr	dvůr	✓	✓
Hrdlovka	✓	✓	✓	✓	✓
Schönfeld	✓				
Dubany	✓				
Bojnice	✓				
Hrnčíře	✓	dvůr	dvůr		
Bylany	✓	✓	✓		✓
Hošnice	✓	✓	✓	✓	✓
Počerady	✓	✓	✓		
Odolice	jedno popluží a desátky	dvůr	✓		
Charvátce	✓				
Mnichov	✓	✓	✓		
Tolice	✓	✓	✓		
Friedebach	dva lány				
Bečov	desátky				
Svinčice	desátky	✓	✓	✓	✓
Břežánky	obilný desátek	✓	✓	✓	✓
Mirošovice	desátky				
Hrabišín	desátky				
Most	desátky	desátky			
Zavidov (Sayda)	desátky	desátky			
Křižanov		✓	✓	✓	✓
Hrob		✓	✓	✓	✓
Deutzendorf		✓	✓		
Lom		✓	✓	✓	✓
Břešťany		část	✓	✓	✓
Libkovice		✓	✓	✓	✓
Mariánské Radčice		✓	✓	✓	✓
Nesvětice		✓	✓		
Pařidla		část	✓		
Střimice		✓	✓	✓	✓
Rudolice (nad Bílínou)		✓	✓	✓	✓
Rezil		✓	✓		
Škrle		✓	✓	✓	✓
Lažany		✓	✓	✓	✓

Panství	1207	1341	1420	1603	Počátek 18. století
Vysočany		část	✓	✓	✓
Zálezly		✓	✓	✓	✓
Přílepy		část	✓	✓	
Volevčice		✓	✓		
Mnichovský Týnec		dvůr a ves	✓		
Černochoch		✓	✓	✓	
Křesín		✓	✓		
Ječovice		✓	✓		
Obrnice		✓	✓	✓	✓
Šemnický újezd		✓	✓		
Nová Ves		✓		✓	✓
Činov		✓			
Verneřice		✓	✓	✓	✓
Keblice		✓			
Svatobor		✓			
Stráž		desátky			
Komořany		platy			
Neudorf			✓		
Nový Dvůr			dvůr		
Noskov			✓		
Havraň			✓		
Sinutec			✓		
Korozluky			✓		
Oldřichov				✓	✓
Jeníkov				✓	✓
Kocourkov				✓	✓
Hajniště				✓	✓
Starý Osek				✓	✓
Jenišův Újezd				✓	✓
Lesná				✓	
Resselhof				✓	
Loučná					část
Vtelno					✓